

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Дніпровський державний технічний університет
(ДДТУ)

Т.В. ЯРОШЕВСЬКА

**ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ ПАТЕНТНОГО ПРАВА
ТА КОНЦЕПЦІЯ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ
У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС**

Монографія

Кам'янське
«ДДТУ»
2025

УДК 347.77.028/.77.086
Я77

Рецензенти:

Георгій САМОЙЛЕНКО	д-р юрид. наук, професор, професор кафедри цивільного права Запорізького національного університету;
Наталія ОБУШЕНКО	д-р юрид. наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дніпровського державного технічного університету (протокол № 10 від 25.09.2025 р.)*

Ярошевська Т. В.
Я77 Охорона об'єктів патентного права та концепція відродження України у післявоєнний час : монографія / Т. В. Ярошевська. — Кам'янське : ДДТУ, 2025. — 237 с.

ISBN 978-966-175-262-6

У монографії комплексно досліджено питання забезпечення цивільно-правової охорони прав на винаходи та корисні моделі. Подано загальнотеоретичну характеристику національного та європейського механізмів охорони прав у цій сфері. Досліджено права суб'єктів на об'єкти патентного права. Збалансовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки сторін у договірних відносинах з приводу використання майнових прав на службовий винахід. Розглянуто проблемні питання врегулювання в Україні відносин у сфері трансферу технологій. Запропоновано шляхи вдосконалення національного законодавства у сфері винахідництва для створення сприятливих умов для інноваційного розвитку України у післявоєнний час.

Монографія буде корисною вченим, викладачам, аспірантам, здобувачам вищої освіти, юристам, патентним повіреним, а також усім, хто цікавиться проблемами охорони прав на винаходи та корисні моделі.

УДК 347.77.028/.77.086

ISBN 978-966-175-262-6

© Т. В. Ярошевська, 2025
© ДДТУ, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ОХОРОНА ВІНАХОДІВ ТА КОРИСНИХ МОДЕЛЕЙ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЗАКОРДОННИХ КРАЇН.....	8
1.1. Особливості правової охорони винаходів та корисних моделей у закордонних країнах.....	8
1.2. Становлення міжнародної охорони та інтеграційні процеси в ЄС у сфері винахідництва.....	28
1.3. Аналіз реформи національного законодавства у сфері винахідництва.....	55
1.4. Поняття службового винаходу та досвід регулювання прав у цій сфері в Україні та в окремих закордонних країнах.....	73
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ВІНАХІДНИКІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	101
2.1. Суб'єктивні права винахідників на об'єкти патентного права.....	101
2.2. Врегулювання відносин між сторонами у сфері службового винахідництва.....	134
2.3. Трансфер технологій як складова інноваційного розвитку України.....	160
2.4. Концепція інноваційного розвитку України у післявоєнний час.....	187
ВИСНОВКИ.....	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	213

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності

Договір РLT – Договір про патентне право

Договір РСТ – Договір про патентну кооперацію

ЄПК – Європейська патентна конвенція

ЄС – Європейський Союз

НДДКР – науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи

НОІВ – Національний орган інтелектуальної власності

Паризька конвенція – Паризька конвенція з охорони промислової власності

СОТ – Світова організація торгівлі

Суд ЄС – Суд у справах щодо патенту Європейського Союзу

Угода про асоціацію України з ЄС – Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони

Угода ТРІПС – Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності

ЦК України – Цивільний кодекс України

ВСТУП

*Патентна система додала паливо інтересу у полум'я генія
Авраам Лінкольн, винахідник, 16 Президент США*

Післявоєнний економічний розвиток України значною мірою покладається на інтеграцію інтелектуальних досягнень у національну економіку. Для стимулювання інноваційних технологій і творчого потенціалу, потрібно вдосконалити правове регулювання у сфері винахідництва. Практика розвинених країн свідчить, що державна політика, яка підтримує творчість і надійно захищає її результати, сприяє економічному зростанню. Сучасна правова охорона об'єктів патентного права потребує ґрунтовного теоретичного опрацювання, що стає особливо актуальним у зв'язку зі збройною російською агресією та повномасштабним вторгненням в Україну, інтеграцією національного законодавства у цій сфері до європейських норм та рекодифікацією цивільного законодавства [1, с. 435].

Вдосконалення законодавства у сфері винахідництва є важливим кроком для України на шляху до економічної реструктуризації та переходу на інноваційний розвиток. Забезпечення належної охорони інтелектуальних ресурсів під час війни та у післявоєнний час свідчитиме про підтримку державою вітчизняних винахідників та інноваційного бізнесу. Це також стане однією з передумов для залучення іноземних інвестицій в Україну. Державна політика має не лише фінансово підтримувати наукові розробки та дослідження, але й створювати ефективні механізми для продуктивного використання результатів наукової творчості.

Підвищена увага до цих правовідносин зумовлена також міжнародними зобов'язаннями України, зокрема вступом до СОТ, підписанням у червні 2014 року Угоди про асоціацію України з ЄС [2]. Обраний Україною шлях інтеграції в ЄС потребує максимального наближення національного законодавства до права країн-членів ЄС. Необхідно зазначити, що Угода про асоціацію України з ЄС містить значну кількість

чинних у межах ЄС правових норм щодо охорони сфери винахідництва, які мають бути імplementовані у патентне законодавство України. Актуальність розв'язання цього питання очевидна, оскільки це дозволить визначити конкретні заходи, які сприятимуть вступу України в ЄС.

Аналіз останніх публікацій і досліджень дає змогу констатувати, що окреслена проблематика була предметом дослідження низки вчених, серед яких: Г.О. Андрощук, Ю.Л. Бошицький, О.Б. Бутнік-Сіверський, Є.А. Булат, М.К. Галянтич, А.С. Довгерт, Ю.М. Капіца, П.П. Крайнев, О.В. Кохановська, Н.С. Кузнєцова, Р.А. Майданик, Н.М. Обушенко, О.П. Орлюк, Б.М. Падучак, Л.І. Работягова, Г.В. Самойленко, О.Д. Святоцький, Р.О. Стефанчук, О.І. Харитонova, Р.Б. Шишка, О.С. Яворська, І.Є. Якубівський та інші. Роботи зазначених науковців заклали підґрунтя для вивчення широкого кола напрямків у сфері винахідництва. Проте кількість наукових праць, що безпосередньо стосуються аналізу реформування системи охорони об'єктів патентного права та пошуку механізмів для вдосконалення законодавства України у цій сфері у післявоєнний час, є незначною.

Так, подальшого дослідження потребують насамперед питання кодифікації законодавства та завершення судової реформи у сфері інтелектуальної власності, практичні рекомендації щодо врегулювання відносин у сфері винахідництва, а саме: пошук механізмів, спрямованих на впровадження інновацій та сучасних виробничих процесів, здатних випускати конкурентоспроможні товари, збалансування суб'єктивних прав та юридичних обов'язків сторін у договірних відносинах з приводу використання майнових прав на службові винаходи, врегулювання відносин у сфері трансферу технологій. Це дозволить економіці України вийти із затяжної кризи, а підприємствам та бізнесу збалансовано працювати в умовах післявоєнного часу.

Тож, можна зробити висновок, що наразі для відродження економіки України та виходу із затяжної кризи, що спричинено збройною російською агресією та повномасштабним вторгненням

на територію України, завдання розробити теоретичні аспекти та практичні дієві механізми з врегулювання цивільно-правових відносин щодо охорони прав на об'єкти патентного права в умовах реформування національного законодавства та застосування цих реформ у післявоєнний період є актуальним.

Результати дослідження можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства України у сфері винахідництва для створення найбільш ефективного механізму з охорони об'єктів патентного права. Матеріали дослідження можуть бути використані в діяльності державних органів, компетентних щодо приведення національного законодавства у сфері винахідництва у відповідність до законодавства ЄС. Результати роботи можуть бути використані у судовій практиці при вирішенні суперечок між суб'єктами на об'єкти патентного права. Крім того, матеріали та результати цієї наукової роботи можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти України для підготовки підручників, посібників, а також при викладанні навчальних курсів: «Патентознавство та захист інтелектуальної власності», «Права інтелектуальної власності», «Право», «Трансфер технологій», «Цивільне право».

Авторка щиро вдячна професору, доктору юридичних наук, академіку Академії наук вищої школи України, визнаному фахівцю з права інтелектуальної власності Роману Богдановичу Шишці за підтримку, наставництво і слушні поради в процесі підготовки цієї роботи, а також професорам, докторам юридичних наук Наталії Миколаївні Обушенко та Георгію Валерійовичу Самойленко – за скрупульозне рецензування та зауваження. Щира подяка ректору Дніпровського державного технічного університету, професору, доктору технічних наук Віталію Михайловичу Гуляєву за сприяння та надану можливість зосередитися на підготовці цієї роботи, членам сім'ї – за підтримку та розуміння.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВА ОХОРОНА ВІНАХОДІВ ТА КОРИСНИХ МОДЕЛЕЙ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЗАКОРДОННИХ КРАЇН

1.1. Особливості правової охорони винаходів та корисних моделей у закордонних країнах

Патентне право як інститут права інтелектуальної власності регулює відносини щодо набуття, охорони та захисту засвідчених патентом прав інтелектуальної власності на результати науково-технічної творчості, а саме: винаходи й корисні моделі. Авторка погоджується з видатним науковцем сфери інтелектуальної власності І.Є. Якубівським [3, с. 117], що сорти рослин та породи тварин, попри те, що законодавство передбачає їх правову охорону за допомогою патентів, недоречно відносити до об'єктів патентного права. Тому ця наукова робота буде присвячена питанням охорони прав саме на такі важливі об'єкти патентного права як винаходи та корисні моделі.

Безумовно, сучасна система правової охорони у сфері винахідництва у будь-якій країні тісно пов'язана з розвитком економіки. Тому у провідних закордонних країнах відбувається радикальна переоцінка ролі винахідництва як одного з основних факторів ефективного використання науково-технічних результатів та управління бізнесом.

Аналіз національного законодавства у сфері винахідництва в порівнянні з законодавством провідних іноземних країн, а також дослідження їх специфічних положень і тенденцій розвитку представляє значний інтерес як для правотворчості, так і для практичного використання світового досвіду, що сприятиме ефективній реалізації реформ в Україні.

Так, у травні 2025 року Америка відзначала 235-річчя прийняття у 1790 році Конгресом США першого Патентного

закону. У Патентному законі зазначається, що уряд надає правовласнику право на використання винаходу протягом сімнадцяти років і впродовж цього строку забороняє іншим особам використовувати цей об'єкт патентного права. Також у ст. 1 (ч. 8) Конституції США від 1787 року йдеться про повноваження Конгресу сприяти прогресу науки шляхом надання творцям на обмежений строк виключних прав на винаходи та відкриття.

Наступний Патентний закон США був прийнятий у 1836 році, завдяки якому було створене патентне відомство та відновлена система перевірки об'єкта патентного права на відповідність усім критеріям патентоздатності. Патентний закон 1836 року був неодноразово переглянутий, зокрема у 1870, 1952 та у 2013 роках.

До 2013 року патентна система США базувалася на принципі визначення прав перш за все за винахідником, що являє собою альтернативу поширеному у світі принципу першого заявника для встановлення пріоритету винаходу. За підходом «першого винахідника» пріоритет визначався згідно з датою створення винаходу самим винахідником, а не моментом подання патентної заявки. На практиці це часто призводило до юридичних спорів з непередбаченими наслідками. Натомість принцип «першого заявника», що сьогодні діє у більшості країн світу, включно з Україною, мінімізує можливі невизначеності щодо пріоритету винаходів. Таким чином, цей підхід значно підвищує ефективність захисту патентних прав.

Також відмінною особливістю патентного права США є так звана «авторська пільга по новизні». У США для винахідника не втрачається право на відповідність критерію новизни, навіть якщо він оприлюднить інформацію про свій винахід або почне продавати пов'язані з ним товари, або продемонструє власну розробку.

Так, відповідно до Параграфу 102 (п. b) патентного права США передбачена річна пільга по новизні, якщо розкриття предмета винаходу здійснено самим винахідником або співвинахідником, або зроблено іншою особою з прямої чи

непрямої згоди винахідника (співвинахідника). Аналогічна норма застосовується і в ЄПК, і в патентному законодавстві України.

Відповідно до ч. 6 ст. 7 «Умови патентоздатності винаходу, корисної моделі» Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [4] на визнання винаходу патентоздатним не впливає розкриття інформації про нього винахідником або особою, яка одержала від винахідника прямо чи опосередковано таку інформацію, протягом шести місяців до дати подання заявки до НОІВ або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Також слід зазначити, що згідно зі ст. 55 ЄПК пільга по новизні надається протягом шести місяців у випадках очевидного зловживання, вчиненого щодо заявника або експонування заявником свого винаходу на офіційних виставках.

Патентні системи більшості провідних закордонних країн відрізнялися від патентної системи США тим, що в цих країнах до патентоздатного винаходу застосовувалася вимога абсолютної світової новизни. Згідно з цією вимогою винахід не повинен бути відомим необмеженому колу осіб до дати подання заявки в патентне відомство. В іншому випадку об'єкт патентного права втрачав новизну. Будь-які факти публікацій або факти відкритого використання винаходу до дати пріоритету у будь-якій країні, за винятком тих, що підпадають під дію авторської пільги по новизні, порушували критерій новизни, і такий винахід не підлягав охороні.

Однією з характерних особливостей патентного законодавства США було те, що, по-перше, використання винаходу за межами країни не вважалось порушенням критерію новизни цього об'єкта патентного права в США.

По-друге, специфічною вимогою закону було те, що в заявці необхідно було вказувати потенційні варіанти використання винаходу. Для порівняння, більшість інших патентних систем світу потребують лише надання інформації про витрати, достатні для відтворення зазначеного об'єкта права.

Так, відповідно до Параграфу 112 Патентного закону США однією з вимог до змісту заявки є викладення в описі кращого, на думку винахідника, способу застосування винаходу. Якщо опис

винаходу не відповідав вказаній вимозі, то цей факт часто використовувався відповідачем у судовому спорі щодо порушення патенту як обставини, що свідчила про недійсність порушеного їм права на патент.

Законодавством США не виключено цю вимогу, але унеможливило застосовувати її невиконання як підставу для визнання патенту недійсним у процесі судового провадження. У новій редакції підпункту 3 Параграфа 282 Патентного закону США йдеться, що відсутність критерію стосовно кращого способу використання винаходу не є підставою, за якою патент може бути визнано недійсним або скасовано.

Оскільки найкращий спосіб використання винаходу залежить від суб'єктивного погляду винахідника, то він рідко піддається сумніву експертів патентного відомства. Проте заявникам слід продовжувати докладати зусилля при описі у матеріалах заявки стосовно кращого способу використання винаходу у зв'язку з тим, що Патентне відомство США може відхилити патентну заявку через відсутність цього критерію в описі заявки.

На той час патентне законодавство США потребувало гармонізації з міжнародними угодами та законодавствами інших провідних закордонних країн у сфері винахідництва. Новий Патентний закон США набув чинності 16 березня 2013 року. Головним нововведенням стало впровадження принципу «first-to-file» (першого заявника), що замінив старий принцип «first-to-invent» (першого винахідника). Цей підхід, котрий діє в більшості країн світу, гарантує отримання патентного права тому, хто першим подав заявку, незалежно від того, хто раніше створив цей винахід. Таким чином, американське законодавство нарешті було приведене у відповідність до міжнародних норм. Однак, паралельно в законі були залишені положення, що дозволяли вирішувати авторські суперечки через суд і тим самим зберігали деякі аспекти попередньої системи.

Наразі у США, згідно з Параграфом 101 Главою 1 ч. 1 розділу 35 Зводу Законів США, кожен, хто винайде або відкриє новий і корисний спосіб, виріб, машину або речовину, або нове

і корисне їх удосконалення, може отримати на цей об'єкт права охоронний документ – патент. Крім того, у США патентна система забезпечує охорону й методів ведення бізнесу. Зокрема, розвиток електронної комерції через Інтернет знайшов своє відображення у патентному законодавстві цієї країни, завдяки чому з'явилася можливість захищати комп'ютерні бізнес-рішення. Водночас не вважаються патентоздатними такі об'єкти як: ідеї, абстрактні концепції, принципи, природні закони, ментальні процеси, явища природи чи математичні вирази.

Варто зазначити, що наразі при оцінці патентоздатності винаходів застосовується концепція абсолютної світової новизни. Нові регуляції спрямовані на те, щоб виключити втрату можливості отримання патенту у випадку, якщо винахідник розкрив суть свого винаходу контрагенту без підписаного з ним договору про конфіденційність.

Такі новаторські привілеї щодо новизни тісно пов'язані з принципом першого винахідника і помітно відрізняються від положень, які застосовуються в інших країнах світу. За патентним законодавством США для визнання винаходу патентоздатним, цей об'єкт повинен відповідати новизні, неочевидності та корисності. Через невідповідність винаходу цим умовам патентоздатності, патент може бути визнаний недійсним за рішенням суду.

Розкриття винаходу, зроблене за один рік або менше до дати подання заявки на винахід, не входить до рівня техніки, якщо:

- предмет винаходу до розкриття був оприлюднений винахідником або співвинахідником чи іншою особою, яка одержала інформацію про винахід безпосередньо чи опосередковано від винахідника або співвинахідника;
- розкриття предмета винаходу було зроблено винахідником або співвинахідником чи іншою особою, яка одержала його безпосередньо чи опосередковано від винахідника або співвинахідника.

У Параграфі 103 Патентного закону США визначено таку умову патентоздатності як неочевидність предмета винаходу. Зокрема, словосполучення «в той час, коли винахід було

створено» замінено словами «до дійсної дати подання заявленого винаходу».

Позов про визнання патенту на винахід недійсним може бути поданий до суду як окремо, так і у вигляді зустрічного позову у справі про порушення патентних прав. Докази можуть включати будь-які законно отримані відомості, які дозволяють обґрунтувати відсутність патентоздатності винаходу за виданим патентом. Слід зазначити, що патентування в США, як і в Україні, має внутрішньодержавний характер, тобто охорона і захист патенту на винахід, який був зареєстрований в Америці, діє виключно в межах цієї країни [5, с. 63-65].

Отже, для заохочення винахідницької діяльності в США ухвалюються відповідні законодавчі акти й створюються масштабні державні програми. Більшість змін, запропонованих для американської патентної системи, спрямовані на її узгодження з патентними системами інших країн.

У Великій Британії основним джерелом правової охорони винаходів є Закон про патенти 1977 р. (Patents Act). Цим законом регулюються питання патентування об'єктів права, визначаються умови патентоздатності, засоби правової охорони винаходів та порядок їх реєстрації.

На підставі Закону про патенти Великої Британії патент може бути виданий на винахід, який відповідає наступним критеріям: новизні, промисловій придатності та винахідницькому рівню. Ці умови патентоздатності винаходу повністю збігаються з патентним законодавством України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, промислово придатним і має винахідницький рівень.

Згідно з патентним законодавством Великої Британії не визнаються винаходами: програми для ЕОМ, наукові теорії чи математичні методи, схеми, наукові відкриття, правила або методи виконання розумових операцій.

Також велике значення для англосаксонської системи права має взаємодія норм закону з прецедентом. Наразі у Великій Британії існує значна кількість судових прецедентів, що

додатково врегульовують питання у сфері винахідництва. Серед них можна виділити найбільш вагомі справи, наприклад: Campbell проти MGN Limited; Sabaf проти MFI; Designer Guild Limited проти Russell Williams; Regina проти Johnston; Buchanan проти Alba Diagnostics Limited. Зазначені судові прецеденти є основними джерелами тлумачення законодавчих норм у сфері винахідництва та дозволяють застосовувати ці положення на практиці [6, с. 207].

Одним з яскравих прикладів важливості патентної системи для розвитку національної економіки є Японія. Ця країна змогла швидко вивести свою економіку на новий рівень, завдяки створенню ефективної патентної системи. Основою її успіху стало впровадження спеціальних механізмів для охорони об'єктів патентного права.

Японська модель захисту прав на винаходи має свої відмінності від західних, адже у цій країні при визначенні патентоздатності винаходів ключовий акцент роблять на «суспільну корисність». Ця система приділяє значну увагу саме практичному впровадженню інновацій у життя.

В Японії патентна система ґрунтується на Законі про винаходи від 1959 року [7] (зі змінами та доповненнями) та Законі про корисні моделі від 1958 року. За чинним японським законодавством винахід визначається як високо прогресивна технічна ідея, створена шляхом використання природних законів. На підставі ст. 29 (п. 1) Закону Японії про винаходи будь-яка особа, яка створила промислово придатний винахід, має право отримати охоронний документ – патент. Відповідно до ст. 33 Закону Японії про винаходи право на отримання патенту може бути передане іншій особі, але не може бути предметом застави.

Згідно з п. 1 ст. 29 Закону Японії про винаходи не відповідають критерію новизни винаходи, які до дати подачі заявки на отримання патенту стали загальнодоступними в Японії чи в іншій країні або відкрито використовувалися чи були описані у друкованому виданні.

У ст. 39 Закону Японії про винаходи міститься норма, яка регулює наслідки збігу дат пріоритету заявлених об'єктів

патентного права. Так, згідно з п. 1 ст. 39 зазначеного Закону, якщо в різний час подані дві або більше заявок, що відносяться до одного і того ж об'єкта права, то право на отримання патенту має лише перший заявник.

На погляд авторки, досвід Японії є цікавим для України з питань врегулювання правовідносин у разі збігу дат пріоритету на заявлені об'єкти права. А саме: відповідно до п. 2 ст. 39 Закону Японії про винаходи, якщо дві або більше заявок, що відносяться до одного і того ж винаходу, подані в один і той же день, то отримати патент на такий винахід має право лише той заявник, що буде зазначений у договорі між заявниками. У разі недосягнення згоди між заявниками, жоден з них не буде мати права на отримання патенту на цей винахід [8, с. 6]. Цю норму буде доречно застосувати й у патентному законодавстві України.

Однак щодо корисних моделей встановлено інші правила. Відповідно до п. 2 ст. 7 Закону Японії про корисні моделі, якщо кілька заявок на реєстрацію ідентичних корисних моделей були подані в один і той же день, жоден із заявників не може мати права на отримання патенту на заявлений об'єкт.

Патентна система Китаю має комплексний характер і регулюється Законом про патенти КНР від 12 березня 1984 р. [9] (зі змінами та доповненням). Відповідно до китайського патентного законодавства патентоздатні об'єкти винахідництва повинні мати новизну, практичне застосування, винахідницький рівень і повне розкриття змісту об'єкта права.

Згідно зі статтею 22 Закону про патенти КНР критерій «новизна» для винаходу означає, що цей винахід не повинен належати до відомого рівня техніки до дати подання заявки до Управління з патентів Державної ради КНР. Тобто до дати подання заявки суть цього винаходу не має бути у патентній документації. Під поняттям «відомий рівень техніки» розуміється технічний рівень, що став загальновідомим у Китаї або за кордоном до дня подачі заявки.

Заявка на патент на винахід може подаватися за процедурою Договору РСТ або безпосередньо в Патентне відомство Китаю. У випадку, коли на ідентичне технічне рішення буде подано

більше однієї заявки, то на підставі статті 9 Закону про патенти КНР, права надаються заявнику, який подав заявку першим. Таким чином у Китаї патентне законодавство закріплює систему першого заявника. Це можна вистежити на прикладі конфлікту прав заявників при подачі заявок на отримання патенту на ідентичні винаходи, коли питання вирішується на користь заявника, який першим подав заявку на цей винахід.

Далі пропонується розглянути, як в окремих країнах ЄС охороняються права на об'єкти патентного права на національному рівні. Передусім увагу зосереджено на аналізі законодавства Німеччини як країни з ефективними механізмами у сфері винахідництва та однією з найрозвиненіших інноваційних економік.

Значні досягнення Німеччини в інноваційному розвитку пояснюються особливостями законодавчої бази у цій сфері. Тому досвід цієї провідної держави може стати корисним для вдосконалення відповідного законодавства в Україні.

Німеччина є одним з лідерів в Європі за рівнем венчурного інвестування у високотехнологічні галузі, що сприяє розвитку інновацій та підприємництва. Важливою особливістю патентного законодавства країни є те, що значна частина отриманих патентів активно використовується у бізнесі. Це підтверджується тим, що близько 91% патентів належать приватному сектору і це відповідає світовим тенденціям та підкреслює ефективність інноваційної системи Німеччини [10, с. 223].

У винахідницькій сфері основним нормативним актом є Патентний закон Німеччини від 16 грудня 1980 (зі змінами та доповненнями). Також патентне законодавство Німеччини складається з цілого комплексу нормативно-правових актів стосовно оформлення заявок на винаходи [11, с. 189].

Патентним законом встановлюється: структура та функції Патентного відомства і Патентного суду, перелік об'єктів патентного права, порядок отримання патентів, відповідальність за порушення прав власників патентів тощо. Також у патентному законодавстві Німеччини важливу роль відіграє судова практика, яка заповнює і тлумачить прогалини патентного законодавства та

є важливим інструментом захисту прав споживачів у сфері охорони об'єктів патентного права.

Відповідно до Параграфу 1 Патентного закону Німеччини та судової й адміністративної практик для визнання винаходу патентоздатним цей об'єкт має відповідати критеріям новизни, промисловій придатності та винахідницькому рівню, зокрема як і в Україні.

Згідно з патентним законодавством Німеччини до критерію винахідницького рівня завжди висувалися дуже жорсткі вимоги, а саме: його відсутність або наявність встановлюється при визначенні суб'єктивної ознаки – неочевидності для фахівця. Також до уваги береться корисність одержуваного об'єкта права, наприклад, здешевлення, спрощення чи інші прояви технічного прогресу. У разі, якщо подана заявка на отримання патенту на винахід не відповідає вказаному критерію, заявник може подати заявку на корисну модель на отримання свідоцтва.

Згідно з патентним законодавством Німеччини критерій «новизна» розкривається через поняття рівня техніки. Винахід вважається новим, якщо до дати подання заявки він не належав до відомого рівня техніки або якщо заявлено пріоритет – до дати пріоритету. Поняття «рівень техніки» означає будь-які знання, що стали доступними громадськості за допомогою усного чи письмового опису, шляхом використання чи іншим способом в Німеччині або за кордоном. На підставі патентного законодавства Німеччини при визнанні винаходу патентоздатним пред'являються вимоги абсолютної світової новизни.

Однією з особливостей патентного законодавства Німеччини є те, що критерій «промислова придатність» трактується досить широко і включає всі сфери економічної діяльності, зокрема і сільське господарство, і промисловість. Водночас відповідно до Параграфу 5 Патентного закону Німеччини, не підлягають патентуванню такі об'єкти як методи діагностики, які проводяться безпосередньо на організмі людини чи тварини та які не відповідають критеріям промислової придатності, а також хірургічні та терапевтичні методи лікування людей і тварин. Однак ці обмеження не стосуються виробів та

речовин, що використовуються для терапевтичного лікування або призначені для таких цілей. У Німеччині, так само як і в Україні, патент на винахід видається на строк у 20 років, починаючи з дня, що йде після дати подання заяви.

Загальний порядок охорони винаходів у Німеччині відповідає міжнародним нормам. Без згоди володільця патенту забороняється виробництво, використання, продаж, зберігання або імпорту продукту, що охороняється цим охоронним документом. Патент може бути оскаржений та визнаний недійсним, якщо не буде відповідати критеріям патентоздатності.

Аналіз німецького патентного законодавства дозволяє окреслити ключові сучасні тенденції у сфері правового забезпечення інноваційної діяльності в країні. Насамперед це законодавство спрямоване на захист національних інтересів та створення сприятливих умов для впровадження наукових і технічних досягнень у виробничий процес.

Другою важливою рисою є децентралізація у сфері ліцензування, а також розширення прав федеральних лабораторій щодо використання патентних об'єктів, створених за фінансування з державного бюджету. Крім того, регулювання охоплює комерціалізацію і трансфер технологій з військового сектора – в цивільний, а також з державного сектора – в приватний.

Таким чином, патентне законодавство Німеччини може слугувати прикладом і основою для розвитку законодавства України у сфері охорони прав на об'єкти патентного права. Оскільки однією з ключових компонентів проблематики інноваційного розвитку економіки України є саме недостатні темпи зростання рівня інноваційної активності серед національних компаній та обмежене впровадження новітніх науково-технічних досягнень у промисловий сектор.

Патентне законодавство Франції було прийняте в кінці XVIII століття і надалі вдосконалювалося шляхом прийняття низки нормативних актів у сфері патентної охорони. Наразі законодавство стосовно охорони винаходів ґрунтується на Кодексі інтелектуальної власності Франції (далі – Кодекс Франції),

прийнятому у 1992 році [12]. Відповідно до ст. L.611–10 (п. 1) Кодексу Франції патентоздатними визнаються винаходи, які мають новизну, отримані в результаті винахідницької діяльності та є промислово придатні.

При цьому винаходами не вважають твори, які мають естетичний характер, наукові відкриття, наукові теорії й математичні методи, програми для ЕОМ, схеми, правила і методи виконання розумових операцій, ігри, підприємницька діяльність, способи подання звичайної інформації. Також не вважаються промислово придатними винаходами терапевтичні та хірургічні способи лікування людей або тварин, способи діагностики, здійснювані на тілі людини або тварини.

Відповідно до ст. L.611–11 Кодексу Франції винахід вважається новим, якщо він не належить до відомого рівня техніки до дати подання заявки або якщо заявлено пріоритет – до дати пріоритету. Відповідно до абз. 2 зазначеної статті у поняття «рівень техніки» включається все, що стало доступно для ознайомлення шляхом усного або письмового опису використання, або будь-яким іншим способом до дати подання заявки на патент.

Відповідно до абз. 3 цієї статті в рівень техніки включається зміст французьких, європейських чи міжнародних заявок на отримання патенту, в яких Франція вказана як країна патентування. У рівень техніки включений і зміст неопублікованих національних заявок, за умови їх подальшої публікації, поданих раніше іншою особою. Ці заявки можуть бути так само подані за Договором РСТ чи в Європейське патентне відомство, але в обох випадках заявки повинні містити вказівку на Францію як країну патентування.

Згідно з абз. 1 ст. L.611–6 Кодексу Франції право на отримання патенту належать винахіднику або його правонаступнику. Відповідно до абз. 2. ст. L.611–6 Кодексу Франції у разі, якщо під час процедури отримання патентної охорони виникне ситуація, коли авторство на винахід належить двом чи більше творцям, які незалежно один від одного створили цей винахід, перевага на отримання патенту надається тому, хто

може довести найбільш ранню дату подання патентної заявки. Також варто відзначити, що у Кодексі Франції відсутнє положення щодо вирішення випадків, коли подано кілька тотожних заявок з однаковою датою пріоритету. Французьке патентне законодавство традиційно дотримується принципу «перший заявник», якщо не буде доведене протилежне [13, с. 189].

Далі пропонується коротко розглянути як в окремих провідних закордонних країнах здійснюється охорона на секретні, біотехнологічні винаходи та які існують найбільш проблемні питання при охороні цих об'єктів патентного права.

Питання охорони винаходів у сфері біотехнології в закордонних країнах з розвиненою ринковою економікою часто пов'язане з моральними та етичними аспектами. Зокрема, визнання патентоздатності біологічних матеріалів і генетично модифікованих продуктів порушує важливе питання: наскільки наука може втручатися в живі організми? Як патентна система може регулювати цей процес, враховуючи можливі наслідки для споживача? Ці питання викликають занепокоєння у суспільстві та потребують обережного підходу.

Патентне законодавство різних країн передбачає виключення певних винаходів з переліку патентоздатних, якщо вони суперечать загальновизнаним принципам моралі, гуманності та публічному порядку. Однак визначення таких понять у правовому контексті часто викликає труднощі.

Під час експертизи, що стосується відповідності винаходу умовам патентоздатності, необхідно враховувати моральні та етичні принципи. Водночас питання моралі та етики у використанні біологічного матеріалу мають значні відмінності в різних країнах і не можуть бути уніфіковані. Їх вирішення залежить від міжнародних і національних підходів, які враховують економічний розвиток країни, а також її історичні, релігійні та культурні традиції.

Охорона способів лікування, діагностики та профілактики захворювань є важливим і складним питанням у світі. У деяких країнах, таких як США, Австралія, Казахстан, Узбекистан, видаються охоронні документи на ці об'єкти. Однак у країнах

ЄС, Азербайджані, Грузії, країнах Балтії та Україні такі об'єкти не визнаються патентоздатними через невідповідність критерію промислової придатності. Це свідчить про різні підходи до правового регулювання у сфері охорони інтелектуальної власності залежно від законодавства конкретної країни. [14, с. 127–130]. Також згідно зі ст. 27 Угоди ТРІПС ті винаходи, комерційному використанню яких необхідно запобігти в цілях охорони здоров'я та життя людей або тварин, не можуть отримати охорону.

Пропонується розглянути досвід окремих країн світу з охорони секретних винаходів. Здебільшого правове регулювання секретних винаходів у цих країнах здійснюється не за допомогою окремих спеціально розроблених нормативно-правових актах, а в рамках єдиних патентних законів, що регламентують правову охорону винаходів.

У патентному законодавстві провідних країн світу існують спільні підходи щодо регулювання секретних винаходів, які спрямовані на забезпечення державної та суспільної безпеки. Засекречування інформації про такі винаходи здійснюється за рішенням державних органів, які також надають дозволи на доступ до матеріалів відповідних заявок.

Інформація про винаходи не публікують у разі, якщо:

- ця норма визначена Міністерством національної оборони (зокрема, у Франції);
- публікація може завдати шкоди обороні держави або безпеці громадян (зокрема, у Великій Британії) чи національній безпеці країни (зокрема, у США);
- винахід є державною таємницею (зокрема, у Німеччині).

У Франції не передбачено проведення експертизи для заявок на секретні винаходи, тоді як у Німеччині, Великій Британії та США така експертиза проводиться. Згідно з патентним законодавством Німеччини, після проведення експертизи заявки на секретний винахід може бути виданий патент, який реєструється у спеціальному реєстрі. Однак відповідно до Параграфу 13 Патентного закону Німеччини дію патенту тимчасово призупиняють до моменту розсекречення винаходу.

Це означає, що володілець патенту або його правонаступник не має права використовувати винахід до прийняття рішення про його розсекречування.

Зокрема, у Франції патенти на секретні винаходи не видаються. У таких країнах як Велика Британія та США, видача патенту може бути тимчасово призупинена, якщо встановлено, що винахід відповідає критеріям патентоздатності, але має секретний характер. У подібних випадках держава через уповноважений орган отримує право розпоряджатися винаходом за власним розсудом. Патент на такий об'єкт може бути виданий лише після того, як компетентне відомство зніме гриф секретності. Це дозволяє володільцю прав легально отримувати прибуток протягом визначеного періоду дії охоронного документа.

Уряд США зобов'язаний виплачувати справедливую компенсацію власнику патенту на секретний винахід у випадку його використання в інтересах суспільства, відповідно до П'ятої поправки до Конституції США. Крім того, навіть якщо держава не має прямого майнового інтересу до винаходу, власник патенту має право на компенсацію за збитки, завдані через наказ про збереження винаходу в таємниці або через його використання урядом.

Так відповідно до Розділу 35 Зводу законів США у володільця прав на винахід виникає право на компенсацію за збитки, що виникли внаслідок видання наказу про збереження винаходу в таємниці й/або за використання урядом цього винаходу [15].

В Україні використання секретного винаходу дозволяється, але обмежується ст. 6 Закону України «Про державну таємницю» [16]. Проте, якщо обмеження права на секретну інформацію завдає шкоди їх володільцю, відшкодування здійснюється за державні кошти у розмірах та порядку, що визначаються у договорі між володільцем прав на цю інформацію та відповідним органом державної влади.

Таким чином, досвід провідних закордонних країн свідчить, що система охорони прав на винаходи має стати основним

інструментом розвитку промисловості, шляхом нарощування запасів технологічних знань та їх обміну між країнами [17, с. 213].

Далі пропонується більш детально розглянути як в окремих країнах-членах ЄС врегульована сфера охорони прав на корисну модель. За повідомленнями фахівців у сфері винахідництва [18, с. 37] умови надання правової охорони корисним моделям дуже різняться навіть між країнами-членами ЄС. Проте, загальним для законодавств у цій сфері більшості країн ЄС є видача охоронного документа за реєстраційною системою, без проведення експертизи по суті.

Згідно зі ст. 1 Закону Німеччини про корисні моделі від 05.05.1936 р. (зі змінами та доповненнями) [19] корисними моделями визнаються об'єкти, що відповідають критеріям новизни, промислової придатності та мають незначний винахідницький рівень (винахідницький крок).

Таким чином, за законодавством Німеччини, для визнання об'єкта корисною моделлю, необхідно, щоб він мав винахідницький рівень, проте цей рівень може бути нижчим, ніж той, який вимагається для винаходу. Крім того, на відміну від винаходів, до корисної моделі не застосовується критерій «світова новизна». Заявлений об'єкт як корисна модель має право на «пільгу по новизні». Це означає, що якщо заявник або інша особа за його згодою використовує корисну модель у країні чи публікує інформацію про неї, таке розкриття не вважається порушенням критерію новизни.

Реєстрація прав на корисну модель надає володільцю прав використовувати виріб, що є об'єктом корисної моделі. Будь-якій третій особі забороняється без дозволу володільця прав пропонувати до продажу, виготовляти, вводити в комерційний оберт, використовувати чи зберігати та ввозити для зазначених цілей вироби, що є об'єктами цієї корисної моделі.

У Франції патентне законодавство не передбачає поняття «корисна модель». Замість цього використовується термін «винахід з правом отримання патенту», який надається строком на 20 років. Проте, якщо мова йде про корисну модель, видається

свідоцтво про корисність строком на шість років від дати подання заявки. Це можливо за умови, якщо заявник:

- 1) не подав у встановлений строк клопотання про проведення пошуку та отримання відповідного звіту;
- 2) подав клопотання про трансформацію заявки на винахід у заявку на свідоцтво про корисність.

В Італії регулювання відносин у сфері охорони прав на корисну модель регулюється Кодексом промислової власності від 2002 р. (зі змінами та доповненнями) [20]. Цим Кодексом встановлено, що для реєстрації прав на корисну модель цей об'єкт має відповідати новизні та спроможності застосування цього об'єкта для інструментів, приладів, машин чи предметів повсякденного використання.

Згідно з патентним законодавством Італії корисна модель – це нове конструктивне технічне рішення уже відомого винаходу, яке виконує технічні функції та належить до форми й розташування частин виробу. Спільне між корисною моделлю та винаходом є те, що і корисна модель, і винахід є технічним рішенням. Однак, якщо об'єктом винаходу може бути речовина, пристрій чи спосіб, то об'єктом права корисної моделі може бути тільки пристрій.

Згідно з патентним законодавством Італії, для отримання правової охорони як винаходу, так і корисної моделі, необхідно дотримуватися критерію абсолютної світової новизни. Однак для корисної моделі не вимагається відповідність критерію винахідницького рівня. Заявник має можливість подати заявку на обидва об'єкти одночасно, що дозволяє захистити технічне рішення навіть у разі, якщо винахід не відповідатиме вимогам винахідницького рівня. У цьому разі цей об'єкт може отримати охорону як корисна модель.

Згідно з положеннями патентного законодавства Італії строк дії патенту на корисну модель становить 10 років від дати подання заявки. Дія патенту на корисну модель припиняється достроково у випадках:

- визнання патенту недійсним;

-
- якщо володілець охоронного документа відмовився від нього чи не сплатив мито за підтримання чинності патенту;
 - якщо використання патенту на корисну модель не відповідає потребам країни;
 - якщо корисна модель не використовувалася протягом двох років від дати видачі першої примусової ліцензії.

В Іспанії правова охорона і корисних моделей, і винаходів регулюється Патентним законом Іспанії від 1986 р. (зі змінами та доповненнями) [21]. За патентним законодавством Іспанії корисною моделлю визнається нова форма виробу, якою визначається його практична придатність і застосовуються критерії новизни та винахідницької діяльності.

Відповідно до патентного законодавства Іспанії до корисної моделі застосовуються такі критерії охороноздатності як винахідницька діяльність та новизна і не застосовується критерій промислової придатності. Критерії новизни та винахідницької діяльності для корисної моделі в Іспанії відрізняються від критеріїв, що застосовуються до патентоздатних винаходів. Корисна модель повинна відповідати критерію відносної новизни, а винахід – абсолютної світової новизни. Відповідно до іспанського патентного законодавства, правова охорона корисній моделі надається за реєстраційною системою, що означає відсутність експертизи заявки на відповідність критеріям охороноздатності [22, с. 211].

Права власника патенту на винахід та свідоцтва на корисну модель мають схожий характер, однак існують деякі відмінності, зокрема в обсязі правової охорони. У випадку корисної моделі, яка вважається «малим винаходом», обсяг правової охорони є меншим порівняно з патентом на винахід. Строк дії свідоцтва на корисну модель становить 10 років від дати подання заявки, тоді як патент на винахід діє 20 років, але без можливості продовження цього строку.

Права на корисну модель можуть бути визнані недійсними у разі, якщо:

- встановлено, що корисна модель не відповідає критеріям охороноздатності;

- корисна модель не використовується протягом року;
- об'єкт правової охорони являє собою винахід або промисловий зразок;
- дострокове припинення дії охоронного документа на корисну модель пов'язане з несплатою мита [23].

За патентним законодавством Данії для набуття прав на корисну модель достатньо, щоб об'єкт охорони відрізнявся від усіх відомостей, що були загальновідомими до дати подання заявки [24, с. 561].

Таким чином, аналіз правової охорони корисних моделей в країнах Європи показує, що, по-перше, у більшості європейських країн для корисної моделі встановлюються такі ж критерії до охорони прав як і для винаходу з дещо нижчими вимогами до винахідницького рівня.

По-друге, кожна країна пропонує власну систему охорони, засновану на максимальній ефективності та вигоді для національних заявників.

По-третє, видані свідоцтва на корисні моделі переважно відрізняються від патентів на винаходи строком дії правової охорони та процедурою реєстрації цих документів.

Якщо узагальнити дані щодо охорони корисних моделей в окремих країнах світу, то захист корисних моделей надається в: Австрії, Австралії, Азербайджані, Албанії, Анголі, Аргентині, Беліз, Бразилії, Болгарії, Болівії, Вірменії, Гватемалі, Гондурасі, Греції, Грузії, Данії, Єгипті, Еквадорі, Естонії, Ефіопії, Індонезії, Ірландії, Іспанії, Італії, Казахстані, Китаї, Киргизстані, Колумбії, Кореї, Коста-Риці, Кувейті, Лаосі, Малайзії, Мексиці, Німеччині, Перу, Польщі, Португалії, Республіці Молдова, Словаччині, Таджикистані, Тайвані, Туреччині, Угорщині, Узбекистані, Україні, Уругвай, Чилі, Чеській Республіці, Філіппіни, Фінляндії, Франції, Японії, країн-учасниць Африканської організації інтелектуальної власності та Африканської регіональної організації промислової власності. Проте право на корисну модель не охороняється у Канаді та США.

В Іспанії, Китаї, Польщі, Португалії, Франції правове регулювання відносин, пов'язаних з охороною, набуттям та

використанням прав на корисну модель, здійснюється на основі загального законодавства про промислову власність. Спеціальним патентним законодавством охороняються права у таких країнах як, наприклад, Данія, Італія, Німеччина, Фінляндія, Японія.

Корисна модель, подібно до винаходу, має бути результатом творчої діяльності, однак вимоги до рівня цієї творчості можуть бути значно нижчими, ніж для винаходів. Згідно з патентним законодавством таких країн як Іспанія, Німеччина, Угорщина, Чехія та Фінляндія, правовий захист корисної моделі можливий за умови її відповідності критеріям новизни, промислової придатності та мати незначний винахідницький рівень (винахідницький крок). Водночас відповідно до патентного законодавства КНР для набуття прав на корисну модель об'єкт охорони повинен мати новизну і бути прогресивним [25, с. 25–28].

Отже, дані здійсненого аналізу особливостей розвитку систем правової охорони винаходів та корисних моделей у закордонних країнах дозволяють узагальнити наступні позитивні аспекти, що видаються корисними в контексті модернізації законодавства України у сфері охорони прав на об'єкти патентного права:

- у різних країнах світу національне законодавство, яке регулює сферу винахідництва, та особливості його застосування суттєво різняться. Оскільки об'єкти патентного права набувають все більшого значення в міжнародній торгівлі, ці розбіжності призводять до виникнення суперечок у міжнародних економічних відносинах. У зв'язку з цим спостерігається загальна тенденція до гармонізації національного законодавства з нормами та вимогами укладених міжнародних угод у цій сфері;

- для забезпечення формування єдиних підходів у наданні правової охорони винаходам і корисним моделям важливо враховувати специфіку законодавства та судової практики різних країн. Аналіз законодавства Італії, Іспанії, США, Німеччини та Франції свідчить, що підходи до охорони прав на корисні моделі відрізняються. Водночас існують спільні принципи щодо

правової охорони секретних винаходів, які можуть бути використані для розробки уніфікованих підходів у цій сфері;

– наразі законодавство у сфері винахідництва в Україні в цілому відповідає міжнародним нормам. Однак необхідно враховувати новації закордонного правового регулювання у цій сфері та сучасні пріоритети зовнішньої й внутрішньої політики держави.

1.2. Становлення міжнародної охорони та інтеграційні процеси в ЄС у сфері винахідництва

В умовах глобалізації економіки та адаптації патентного законодавства України до європейських норм та подальшого розвитку міжнародного співробітництва у сфері винахідництва зростає значення вивчення досвіду країн ЄС з питань правового регулювання у сфері охорони прав на винаходи та корисні моделі та становлення міжнародної охорони у цій сфері.

Для того щоб простежити інтеграційні процеси в ЄС у цій сфері, передусім слід стисло розглянути становлення міжнародної охорони на винаходи та корисні моделі. Це надасть змогу схарактеризувати весь розвиток такої охорони, її основну мету та задачі. Також вивчення історії зародження міжнародної охорони на ці об'єкти права надасть змогу зробити прогноз щодо подальшого розвитку сфери винахідництва та запропонувати нові підходи щодо вдосконалення цієї сфери в Україні.

Започаткування міжнародно-правового співробітництва у сфері винахідництва відбувалося задовго до заснування Ради Європи та утворення Європейської спільноти. Як показує історія розвитку міжнародної системи охорони винаходів і корисних моделей, до середини XIX століття отримати правову охорону для таких об'єктів науково-технічної творчості в різних країнах світу було доволі складно. Це пояснювалося тим, що законодавства різних країн значно відрізнялися одне від одного. Водночас країни почали створювати власні системи охорони

таких об'єктів, що спричинило загальне прагнення гармонізувати закони у сфері винахідництва на міжнародному рівні.

Активний розвиток міжнародної співпраці у сфері промислової власності розпочався з 1873 року, коли Австро-Угорська імперія організувала у Відні Першу міжнародну виставку винаходів. Ця подія стала важливим стимулом для обговорення питань правової охорони об'єктів промислової власності. У 1878 році в Парижі зібрався Міжнародний конгрес з промислової власності, де було вирішено скликати міжнародну конференцію. Її основною метою стало напрацювання єдиних принципів національних законодавств у цій сфері, що зіграло вирішальну роль у формуванні механізмів охорони та захисту об'єктів права промислової власності на глобальному рівні.

На конференції, яка відбулася у 1880 році у Парижі, був підготовлений проєкт документа, який незабаром став основою однієї з визначальних угод з охорони промислової власності – Паризької конвенції. Паризьку конвенцію остаточно схвалили та прийняли 20 березня 1883 року [26].

Для України ця конвенція набула чинності як міжнародний договір 25 грудня 1991 року, що стало важливим кроком в інтеграції країни до міжнародної системи охорони промислової власності взагалі, та винаходів і корисних моделей, зокрема.

Укладання першого міжнародного договору з охорони промислової власності було обумовлене об'єктивними причинами та мало важливе значення для формування міжнародного права у цій сфері. Її створення було зумовлене такими об'єктивними факторами як зростання обсягів промислового виробництва й посилення конкуренції на глобальних ринках. Також ця угода вперше стала підґрунтям для врегулювання питань промислової власності, ввівши ключові поняття, таких як: «національний режим», «об'єкт промислової власності», «примусова ліцензія», «конвенційний пріоритет», «недобросовісна конкуренція».

Крім того, Паризька конвенція обмежила виключні права, які підтверджувалися охоронними документами й стала

стартовою точкою для подальшого розвитку міжнародних норм у сфері промислової власності.

Таким чином, саме Паризька конвенція дала поштовх для укладення інших міжнародних угод, спрямованих на охорону прав, пов'язаних зі здійсненням науково-технічних розробок та інноваційною діяльністю.

Що стосується загальних положень щодо патентів, які є обов'язковими для країн-учасниць Паризької конвенції, то одним з основних є положення про незалежність патентів. Це означає, що якщо в одній країні патент визнається недійсним згідно з національним законодавством, цей факт не можна використовувати для автоматичного визнання його недійсним в іншій країні.

Стаття 4 *ter* Паризької конвенції вперше офіційно закріпила за винахідником його особисте немайнове право, забезпечуючи можливість вказати його ім'я в реєстрації патенту. Своєю чергою норми Статті 5 (А) регулюють обов'язки у сфері ввезення об'єктів промислової власності, визначають процедуру та підстави у випадках їх недостатнього використання чи повного ігнорування, а також порядок надання примусових ліцензій.

Паризька конвенція передбачає можливість видачі примусової ліцензії у випадках, коли винахід недостатньо використовується або взагалі не використовується. Це може статися після закінчення чотирьох років з моменту подачі заявки або трьох років після видачі патенту. У разі, якщо володілець прав доведе, що його бездіяльність була викликана поважними причинами, у видачі примусової ліцензії може бути відмовлено. Докладніший порядок видачі ліцензій регулюється національним законодавством.

Примусова ліцензія не має виключного характеру і може бути передана, зокрема у вигляді субліцензії, разом з частиною підприємства, що застосовує цю ліцензію. Країни-учасниці мають право запроваджувати законодавчі норми для видачі примусових ліцензій на об'єкти прав, які навмисно недостатньо використовуються або зовсім не використовуються.

Паризька конвенція встановлює ключові принципи для країн-учасниць, спрямовані на забезпечення ефективної правової охорони винаходів та корисних моделей. Вона регулює пільги щодо сплати зборів за підтримання чинності патентів, порядок використання винаходів у міжнародному транспорті та охорону об'єктів винахідництва, представлених на міжнародних виставках. Ці загальні норми істотно посилюють ефективність правової охорони винахідницької сфери.

Отже, Паризька конвенція стала першим міжнародно-правовим актом і на сьогодні лишається основним документом, що регулює основи всіх інших міжнародних угод у сфері захисту промислової власності в цілому, а також винахідництва зокрема. Як визначено у Главі 9 Угоди про асоціацію України з ЄС, сторони у своїх зобов'язаннях в першу чергу спираються на чинні міжнародні норми, що регулюють той чи інший об'єкт права, і лише потім погоджують особливості безпосередньо на рівні сторін Угоди.

Наприклад, у ст. 158 (п. 2) Угоди про асоціацію України з ЄС вказано, що обсяг охорони прав на об'єкти промислової власності повинен відповідати ст. 10 bis Паризької конвенції. Проте, Паризька конвенція не передбачала заснування єдиної національної системи реєстрації та охорони прав на винаходи і корисні моделі й видачі патентів та продовжувала залишатись прерогативою урядів договірних країн [27, с. 315-317].

Після завершення Другої світової війни найбільш потужні європейські патентні відомства Нідерландів та Великої Британії продовжили просувати завдання створення Міжнародного патентного інституту, який мав бути розташований в Гаазі та здійснювати централізований патентний пошук, а в перспективі перетворитись на загальноєвропейське патентне відомство.

У 1947 році це завдання було реалізоване лише частково, оскільки діяльність Міжнародного патентного інституту була обмежена технічною експертизою новизни щодо винаходів, тоді як видача самих патентів продовжувала залишатись прерогативою національних патентних відомств.

У липні 1967 року в Стокгольмі була підписана конвенція, яка заснувала ВОІВ [28]. У грудні 1974 року ВОІВ отримала статус спеціалізованої установи Організації Об'єднаних Націй (ООН). Основними завданнями, визначеними цією конвенцією, є:

- сприяння охороні інтелектуальної власності на міжнародному рівні через співпрацю між державами;
- забезпечення адміністративного співробітництва між союзами, створеними у сфері інтелектуальної власності;
- взаємодія з іншими міжнародними організаціями.

ВОІВ здійснює свою діяльність у трьох основних напрямках: забезпечення міжурядової співпраці з адміністративних питань інтелектуальної власності, реєстраційна діяльність та програмна діяльність. Реєстраційна діяльність включає отримання та обробку міжнародних заявок. Міжурядова співпраця зосереджена на керівництві роботою фондів патентних документів, які використовуються для патентного пошуку, оновленні міжнародних класифікаційних систем та складанні статистичних даних у сфері інтелектуальної та, зокрема, промислової власності.

ВОІВ підтримує активні зв'язки з міждержавними організаціями, що займаються охороною промислової власності, зокрема взаємодіє з усіма регіональними патентними системами, включаючи Євразійську патентну організацію.

Окрім цього, ВОІВ співпрацює з багатьма неурядовими організаціями, такими як Міжнародна федерація винахідницьких асоціацій, Міжнародна федерація повірених з питань промислової власності, Міжнародна організація з охорони інтелектуальної власності, Міжнародна торгова палата і Комітет національних інститутів патентних агентів. Таким чином, ВОІВ залишається ключовою міжнародною платформою для уніфікації роботи у сфері патентної інформації [6, с. 320].

Отримання охоронного документа на об'єкти сфери винахідництва в закордонних країнах мало велике значення, оскільки права на об'єкти, створені в певній країні та заявлені там на реєстрацію, гарантуються виключно національним законодавством і не мають сили за межами цієї держави. Тому

виникла необхідність у розробці міжнародної угоди, яка б забезпечувала надійний захист інновацій у сфері винахідництва на глобальному рівні.

Безумовно, національна процедура патентування є найпоширенішою в кожній країні, але й вона має певні обмеження та недоліки. По-перше, для отримання правової охорони на однакове науково-технічне рішення в різних країнах необхідно було подавати заявки до патентних відомств кожної з цих держав, дотримуючись їхнього законодавства.

По-друге, патентні відомства у різних країнах встановлюють жорсткі вимоги щодо виконання законодавчих формальностей під час складання заявки, і документи, які не відповідають цим вимогам, будуть відхилені. Наприклад, помилки у кресленнях, зокрема невірне розташування чи позначення елементів, можуть стати підставою для відмови у розгляді заявки.

По-третє, майже всі патентні установи, до яких подавалися заявки, здійснювали різні види експертиз, за які заявнику потрібно було сплачувати відповідне мито.

По-четверте, приблизно половина всіх поданих патентних заявок до країн-членів Паризької конвенції виявлялися аналогами, тобто заявками на патентування тих самих об'єктів. Крім того, закордонна патентна практика свідчить, що велика частина заявок від іноземців відхиляється саме через неточності в технічних перекладах [29, с. 15–20].

Для розв'язання проблемних питань наприкінці ХХ століття міжнародна спільнота активно обговорювала необхідність укладення договору, який би спростив процедуру патентування за кордоном. Окрім цього, актуальними залишалися й інші проблеми, зокрема: нерівномірний рівень оснащення патентних установ, повторення роботи патентних відомств, подання численних заявок-аналогів і заявок від іноземних заявників. Усе це спонукало до ухвалення рішення щодо створення Договору РСТ. Цей Договір був прийнятий 19 червня 1970 р. та переглянутий 2 жовтня 1979 р. і 03 лютого 1984 р. Для України Договір РСТ набрав чинності від 25 грудня 1991 р. [30].

Країни, що приєдналися до Договору РСТ, сформували Міжнародний союз з патентної кооперації. Цей договір є доповненням до Паризької конвенції й застосовується виключно до держав, які беруть у ній участь. Договір РСТ визначає права та обов'язки як для держав-членів, так і для осіб, що подають міжнародні патентні заявки. Основними частинами цього документа є положення, що стосуються міжнародного пошуку, подання міжнародних заявок та попередньої міжнародної експертизи.

Відповідно до положень Договору РСТ, процес отримання патенту на винахід включає два ключових етапи: міжнародний і національний. На міжнародному етапі заявник оформлює міжнародну заявку, дотримуючись стандартизованих правил і узгоджених вимог, передбачених Договором РСТ. Це надає можливість подати одну заявку до обраного патентного відомства однією мовою та, згідно зі статтею 11 Договору РСТ, ініціювати процедуру патентного захисту одночасно в кількох країнах-членах.

Впродовж міжнародної фази міжнародним патентним відомством проводиться пошук за визначенням рівня техніки заявленого об'єкта. Результати такого пошуку відображаються у звіті про міжнародний пошук, який надається заявнику протягом чотирьох місяців після подачі заявки й також надсилається до Міжнародного бюро ВОІВ. У разі бажання заявника на цьому ж етапі можлива попередня міжнародна експертиза винаходу. Відповідно до статті 33 Договору РСТ, ця експертиза спрямована на перевірку відповідності винаходу критеріям новизни, промислової придатності та винахідницького рівня.

Процедура подачі заявки за Договором РСТ надає заявнику значні переваги. По-перше, завдяки можливості проведення міжнародного пошуку та отримання висновку за підсумками міжнародної попередньої експертизи, заявник отримує змогу оцінити перспективи патентування свого об'єкта. Це дає змогу прийняти зважене рішення щодо подальших дій, таких як продовження патентування, внесення змін до заявки або її відкликання, до моменту сплати основної частини митного збору.

Крім того, 30-місячний строк дії пріоритету за Договором РСТ дозволяє заявнику ретельно підготуватися та розв'язати всі питання, пов'язані з патентуванням.

По-друге, у межах Договору РСТ відбувається централізована передача звітів про міжнародний пошук, а також самих міжнародних заявок. Це надає заявникам змогу об'єктивно проаналізувати шанси на патентування їхніх винаходів. Додатково до цього, національні патентні відомства країн-учасниць отримують безоплатні копії опублікованих заявок, чим забезпечується широкий доступ до інформації про сучасний рівень технічного прогресу.

По-третє, подання заявки підпорядковується єдиній стандартизованій формі, розробленій у рамках системи РСТ. Жодна з країн-членів не має повноважень змінювати чи вводити додаткові вимоги щодо її оформлення згідно з національним законодавством.

По-четверте, якщо потрібно отримати патент у декількох країнах-членах одночасно, процедура РСТ є ефективним способом значно скоротити витрати. Також публікація звіту про міжнародний пошук надає хорошу рекламу заявникові та звертає увагу зацікавлених осіб до заявленого об'єкта.

Серед переваг подання заявки для отримання попереднього патенту також варто зазначити гнучкі вимоги до її змісту – зокрема, заявка може вміщувати науковий звіт чи матеріали для отримання гранту. До того ж попередній патент не оприлюднюється, що надає можливість зберігати конфіденційність змісту винаходу протягом одного року. Слід зауважити, що період дії попереднього патенту не зараховується до загального строку дії патенту, який становить 20 років.

Однак, чинний Договір РСТ, поруч з перевагами, має й кілька недоліків. По-перше, через суттєві розбіжності в патентних законодавствах країн-учасниць, РСТ не регламентує видачу єдиного міжнародного патенту. Унаслідок цього процес оформлення патенту розділено на дві стадії: міжнародну та національну.

По-друге, у рамках РСТ відсутній механізм вирішення спорів між заявниками та національними патентними відомствами.

По-третє, використання процедури РСТ пов'язано з додатковими витратами порівняно зі звичайним патентуванням: кінцеві витрати залежать від кількості регіональних чи національних патентів, які потребують охорони.

По-четверте, складністю відзначається сама процедура за Договором РСТ. Зокрема, вона включає пересилання документів до різних патентних відомств, переклад матеріалів для подання заяви, а також наявність різноманітних мит, які потребують уніфікації. Ці аспекти можуть створювати додаткові труднощі для заявників, які планують використовувати систему РСТ.

З цього можна зробити висновок, що подання заявки відповідно до Договору РСТ все ще потребує подальшого вдосконалення. Утім, попри певні недоліки, Договір РСТ став важливим кроком уперед для світової спільноти, особливо у спрощенні процедури подання міжнародних заявок та зменшенні дублювання роботи в патентних відомствах [31, с. 29].

Постійне зростання у світі попиту на продукцію, створену з використанням результатів науково-технічної діяльності, а також важливість цієї галузі для економіки, гостро поставили питання на потребі ефективного захисту, охорони та регулювання взаємовідносин у сфері міжнародної торгівлі технологічними інноваціями. Ця проблема була вирішена в рамках СОТ завдяки ухваленню Угоди ТРІПС, яка, зокрема, визначає основні правила щодо охорони прав на винаходи та корисні моделі.

Пропонується розглянути як розвивалися події, що спонукали до прийняття цієї Угоди. Події, що призвели до прийняття Угоди ТРІПС у сфері міжнародної торгівлі, розпочалися з ініціативи США та ЄС у 1978 році під час Токійського раунду ГАТТ. На той час ці країни висловили перші пропозиції щодо встановлення ефективного захисту інтелектуальної власності. Проте, досягти домовленостей не вдалося через розбіжності між країнами з розвинутою економікою та країнами, що розвиваються.

Країни з розвиненою ринковою економікою пропонували застосовувати односторонні санкції у сфері охорони прав інтелектуальної власності виключно проти порушників з-поміж країн, що знаходяться на етапі розвитку. Проте така ініціатива не отримала підтримки від останніх, оскільки це значно посилювало монопольне положення великих компаній з розвинених держав, а також обмежувало доступ країн, що розвиваються, до об'єктів інтелектуальної власності. Це своєю чергою несприятливо позначалося на їхньому економічному зростанні.

До питання вдосконалення міжнародної торгівлі шляхом забезпечення більш ефективної охорони прав інтелектуальної власності знову звернулися у 1986 році під час проведення Уругвайського раунду ГАТТ. Після ретельного аналізу значної кількості аспектів, 15 квітня 1994 року була затверджена Угода ТРІПС [32], яка набула чинності 1 січня 1995 року.

Основна мета цієї угоди полягає у створенні дієвих механізмів захисту інтелектуальної власності та усуненні бар'єрів для розвитку міжнародної торгівлі.

Положення Угоди ТРІПС вимагають від країн-учасниць запровадження певних мінімальних норм міжнародної системи охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Всі спори за Угодою ТРІПС вирішуються через відповідні механізми СОТ. Загалом, Угода ТРІПС має рамковий характер, що забезпечує країнам-учасницям значну свободу для розвитку національного законодавства у сфері захисту інтелектуальної та, зокрема, промислової власності.

Відповідно до статті 28 Угоди ТРІПС патентні права повинні надаватися без будь-якої дискримінації. Зокрема передбачено, що володілець патенту може поступатися своїми патентними правами, передавати їх у спадок, давати дозвіл на їх використання шляхом укладення ліцензійних договорів.

До спеціальних обмежень прав володільця патенту віднесені права на використання патенту в державних цілях, а також установлення обов'язкового ліцензування у визначених випадках. Наприклад, стаття 30 Угоди ТРІПС дозволяє національному законодавству вводити обмеження на вільне використання

запатентованого винаходу. Крім того, положення цієї Угоди значно звужують можливість держави застосовувати запатентований винахід без згоди володільця патенту (ст. 31).

Досить детально в Угоді ТРІПС розглядається питання щодо примусового ліцензування. Так, примусове ліцензійне використання запатентованого винаходу має застосовуватися у виключних випадках і не призводити до передачі прав на цей об'єкт права. Проте, володільцю прав у всіх випадках повинна виплачуватися відповідна компенсація з урахуванням економічної цінності виданого дозволу.

Таким чином, СОТ визначила основні засади інтелектуальної власності в Угоді ТРІПС, яка стала першим міжнародним документом, який комплексно врегульовує питання щодо охорони та захисту об'єктів інтелектуальної власності. Основна функція Угоди ТРІПС – переконатися в тому, що всі члени СОТ надають мінімальний захист на об'єкти права інтелектуальній власності. Угода ТРІПС являє собою один з найважливіших складників міжнародного торговельного пакту. Вступ держави в СОТ вимагає одразу введення міжнародних норм правової охорони інтелектуальної власності у національне законодавство.

Згідно з Протоколом про вступ України до СОТ від 5 лютого 2008 року [33] Україна вступила до СОТ, де одним із зобов'язань було виконання Угоди ТРІПС. Подальші наміри України – інтегруватись в ЄС. Тому в нашій державі активно здійснюється гармонізація нормативно-правової бази у сфері інтелектуальної власності відповідно до міжнародних норм та законодавства ЄС. Не можна не погодитися з науковцями [34, с. 98–102; 35, с. 56–57], що, перш за все, для цього потрібно сформулювати в Україні цивілізований ринок інтелектуальної власності.

На той час для створення єдиної патентної системи закордонні країни намагалися гармонізувати патентне законодавство. Для цього необхідно було ухвалення ще одного договору, який мав би доповнювати Паризьку конвенцію та Договір РСТ.

Наприкінці 90-х р. був підготовлений проєкт Договору PLT. Він мав на меті вирішити кілька ключових питань, пов'язаних з отриманням патентів. Основна увага приділялася спрощенню процедури отримання охоронного документа, підтримці чинності патенту та встановленню «пільгового періоду». Це стосувалося публічного розкриття суті винаходу самим винахідником до подачі заявки та врегулювання правових наслідків цього кроку. Також важливо було визначити ідентифікацію винахідника, оскільки розкриття винаходу в межах «пільгового періоду» можливе лише самим творцем об'єкта права. Ці питання обговорювалися на нараді Комітету експертів у 1985 році, а пропозиції були включені до проєкту цього договору.

Договір PLT є результатом роботи 5 сесій Комітету експертів ВОІВ з питань укладення договору, що відбулися впродовж 1995–1997 рр. Підсумком стала дипломатична конференція, яка проходила в штаб-квартирі ВОІВ у Женеві та 01 червня 2000 р. закінчилася підписанням Договору PLT [36].

Будь-яка країна-учасниця ВОІВ або Паризької конвенції має можливість приєднатися до Договору PLT. Також на підставі Закону України «Про приєднання України до Договору про патентне право» від 22 листопада 2002 р. Україна приєдналася до Договору PLT [37].

Договір PLT має на меті спрощення та гармонізацію процедур міжнародного патентного права, забезпечуючи заявникам низку переваг. Зокрема:

- 1) можливість подання заявки без формули винаходу, з подальшим її наданням;
- 2) спрощення процедури отримання патенту (ст. 7);
- 3) відсутність необхідності надавати опис та креслення, якщо є посилання на попередню заявку згідно з Договором РСТ;
- 4) надання пріоритету без обов'язкової одночасної сплати мита);
- 5) подання заявки без обов'язкової участі патентного повіреного;
- 6) право заявника виправляти порушення при поданні заявки (ст. 10–13);

7) заборона анулювання виданого патенту через недотримання формальних вимог на етапі розгляду заявки (ст. 10).

Таким чином, Договір PLT створює більш сприятливі умови для заявників, зменшуючи адміністративні бар'єри та спрощуючи процес патентування. Країни-учасниці зобов'язалися враховувати ці положення та уніфікувати національне законодавство відповідно до Договору PLT.

Створення патентної системи в ЄС стало результатом тривалого процесу гармонізації національних законодавств країн-членів у сфері патентного права. Цей процес вимагав адаптації та уніфікації норм, що регулюють питання винахідництва, а також розробки стратегічних моделей, які б сприяли подальшому розвитку інноваційної діяльності. Зміни в національному законодавстві дозволили б створити більш узгоджену систему, яка мала б забезпечувати ефективну охорону об'єктів права та стимулювати науково-технічний прогрес [38].

В ЄС до початку ХХІ століття склалися паралельно три моделі правової охорони об'єктів патентного права:

- 1) національна система патентів;
- 2) Європейська патентна система;
- 3) міжнародна патентна система, за якою винахідники мали можливість звернутися до механізму отримання патентів на підставі Договору РСТ.

Таким чином, на той час в ЄС основною метою у сфері винахідництва було створення уніфікованої системи охорони прав, яка дозволяла б заявнику подати одну заявку та забезпечити охорону об'єкта патентного права на всій території або в окремих країнах-членах ЄС.

Ще у 1949 році заснування Ради Європи відкрило додаткові можливості для уніфікації європейської патентної системи. Вже у вересні 1949 року на засіданні комітету з розвитку економічних питань представник Франції Анрі Лоншамбон виступив з ініціативою створення Європейського патентного відомства, задачі якого мали полягати у видачі європейських охоронних документів на винаходи.

Серед аргументів на користь заснування Європейського патентного відомства було зазначено, що кожна нація визнала своїм законодавством виключні права винахідника на використання створеного ним винаходу, і з цією метою створила офіційну службу для видачі патенту. При цьому кожна нація мала право на власне визначення формальностей та умов, які необхідно виконати для отримання патенту. Проте, наприклад, до критерію новизни, який є важливою умовою в усіх законодавствах для патентоздатності винаходу, в кожній європейській країні були свої вимоги [39].

Європейське патентне відомство мало здійснювати патентний пошук та перевірку винаходів на їх відповідність критерію новизни, не впливаючи безпосередньо на видачу національних патентів, тож його діяльність по суті дублювала роботу Міжнародного патентного інституту.

Суттєвою перепорою у функціонуванні Європейського патентного відомства також вважалась неузгодженість та різноманітність національних законодавств з питань патентування. Для розв'язання цього питання у 1950 році був створений Комітет експертів Ради Європи з патентів, до складу якого увійшли представники країн-членів та керівники патентних відомств. Завдання Комітету експертів Ради Європи з патентів полягало в тому, щоб розробити можливі механізми уніфікації європейського патентного законодавства та прискорити втілення в життя ідеї централізованої європейської системи патентування [40, с. 21].

Резолюція Комітету міністрів Ради Європи від 12 вересня 1952 р. за результатами заслуховування звіту цього Комітету відзначила суттєві відмінності у підходах до розгляду заявок на видачу патентів у різних європейських країнах. Було відзначено, що в одних країнах-членах проводиться перевірка заявки на винахід на новизну, проте в інших країнах-членах така перевірка не проводилася. З метою уніфікації практики щодо видачі патентів та з урахуванням інтересів винахідників і промисловості, країнам-членам було рекомендовано проводити експертизу заявок. Також було запропоновано організувати

максимально тісну співпрацю між національними патентними офісами та Міжнародним патентним інститутом шляхом обміну інформацією та персоналом [41].

За підсумками роботи Комітету експертів Ради Європи з патентів була прийнята Європейська конвенція щодо формальностей патентних заявок від 11 грудня 1953 р. Заявка на патент у будь-якій країні мала відповідати уніфікованим вимогам, які були визначені умовами цієї Конвенції, при цьому країни-члени не мали висувати до таких заявок жодних додаткових формальних вимог і дата подання такої заявки не могла бути заперечена, якщо: був сплачений реєстраційний збір; заявка включала щонайменше один примірник специфікації винаходу мовою, визнаною для країни, в якій подається заявка; мала копію креслень (якщо це було необхідно для розуміння специфікації) [42]. Цей підхід дозволяв заявнику посилатись на право пріоритету навіть за наявності формальних недоліків у поданій заявці на винахід, які не перешкоджали розумінню сутності цього об'єкта.

Європейська конвенція про міжнародну класифікацію патентів на винахід від 19 грудня 1954 р. також стала результатом діяльності Ради Європи. Конвенція була відкрита для приєднання будь-якого члена Міжнародного союзу з охорони промислової власності, який не був членом Ради Європи [43]. На тлі цієї конвенції країнами-учасницями Паризької конвенції була схвалена Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію від 24 березня 1971 р., яка крім патентів на винаходи, також упорядковувала класифікацію авторських свідоцтв та свідоцтв про корисність у межах єдиної міжнародної патентної класифікації [44].

Національні патентні системи продовжували гармонізувати свої положення з підписанням Конвенції про видачу європейського патенту 1973 р., яка набула чинності 7 жовтня 1977 р. [45] (далі – ЄПК). Головною метою ЄПК стало уникнення дублювання роботи патентних відомств у сфері пошуку та перевірки патентних заявок, що посприяло зменшенню витрат як

для заявників, так і для національних патентних служб країн-членів ЄС.

Крім того, ЄПК впровадила уніфіковану процедуру отримання патенту, що діє для будь-якої європейської країни, незалежно від її участі в Європейській Економічній Спільноті. І завдяки публікації інформації про подані європейські заявки та видані патенти, Європейське патентне відомство стало одним з провідних джерел розповсюдження правової та технічної інформації.

Європейська патентна система дозволяє подати одну заявку до Європейського патентного відомства, вказавши країни-члени ЄС, де заявник бажає отримати охорону. Будь-яка фізична чи юридична особа має право скористатися цією можливістю. Виданий європейський патент стає національним патентом у зазначених країнах. Важливо звернути увагу на те, що анулювання патенту в одній з країн-членів ЄС не впливає на його дію в інших країнах, які були вказані в заявці.

Європейський патент надається на винахід, який відповідає критеріям новизни, промислової придатності та винахідницького рівня. Право на отримання такого патенту має винахідник або його правонаступник. Строк дії європейського патенту становить 20 років від дати подачі заявки. Подібні принципи охорони винаходів діють і в Україні.

Після публікації відомостей про видачу охоронного документа, європейський патент надає його володільцю такі ж самі права, як і виданий в цій країні національний патент (принцип асиміляції європейського патенту).

Таким чином, у результаті міжнародно-правової співпраці у винахідницькій сфері були вироблені уніфіковані критерії патентоздатності винаходів, визначені вимоги до патентних заявок та порядок їх розгляду.

Варто зазначити, що позитивний аспект полягає в тому, що основні положення патентування в національних правових системах країн ЄС практично повністю узгоджуються з нормами ЄПК. Оскільки відмінності в національних патентно-правових нормах країн ЄС створювали значні труднощі для уніфікації

судової практики. Зокрема, це стосується тих патентів, які були видані ще за національним законодавством та формально продовжували існувати й на початку ХХІ століття.

Також варто зазначити, що в окремих країнах, таких як Франція та Нідерланди, процес експертизи патентів був менш ретельним у порівнянні з процедурами, які проводили в Європейському патентному відомстві. Це створювало нерівність у підходах до охорони об'єктів патентного права.

Так, згідно з Кодексом Франції від 1992 року, для визнання технічного рішення винаходом передбачалася лише формальна експертиза, тоді як експертиза по суті здійснювалася Європейським патентним відомством. Також відповідно до Патентного законодавства Нідерландів від 1995 р. реєстрація патентів відбувається тільки на підставі формальної експертизи.

Постійний розвиток системи охорони винаходів потребував перегляду. Тому, у період з 1991 до 2000 років ЄПК зазнала кількох суттєвих змін, що було обумовлено необхідністю вдосконалення системи охорони винаходів. Основні пропозиції включали зменшення витрат на переклад європейських патентів, продовження строку їх дії та створення єдиної судової системи для вирішення патентних спорів. У результаті цих змін нова редакція ЄПК набула чинності 13 грудня 2007 року.

Діяльність інститутів ЄС у сфері гармонізації патентного законодавства значною мірою була спрямована на створення ефективної системи охорони прав на нові об'єкти винахідництва, зокрема біотехнологічні та комп'ютерні винаходи.

Так, у 1984 році Рада Європейської Економічної Спільноти вперше проявила інтерес до регулювання цієї сфери, зокрема щодо охорони біотехнологічних розробок. Спочатку розглядалася можливість внесення змін до ЄПК для адаптації її положень до досягнень у галузі біотехнологій. Однак складність процедури перегляду ЄПК, а також ризик виникнення розбіжностей у законодавствах країн-членів ЄС створили перешкоди для уніфікації та вільного обміну біотехнологічною продукцією між країнами. [46, с. 42–48]. Через це в середині 80-х років

XX століття постала необхідність уніфікації норм, що регулюють охорону біотехнологічних винаходів на території ЄС.

Біотехнологічна індустрія стала одним з ключових напрямків, які стимулювали впорядкування законодавства у цій сфері. ЄС розпочав створення власних ініціатив, оскільки як ЄПК, так і національні нормативні акти країн-членів недостатньо враховували швидкий розвиток біотехнологій. Втім, процес адаптації положень нової директиви виявився складним через суперечності щодо врахування морально-етичних питань у регулюванні сфери біотехнологічних винаходів. У підсумку, початковий проєкт директиви, підготовлений у 80-х роках, був ухвалений лише у 1998 році.

Для гармонізації та уніфікації національних законодавств країн-членів ЄС у сфері біотехнології були розроблені та прийняті Директива Європейського парламенту та Ради ЄС №98/44/ЄС про правову охорону біотехнологічних винаходів від 06 липня 1998 року [47] (далі – Директива 98/44/ЄС) та Регламент Ради ЄС №1768/92 про запровадження додаткового охоронного сертифіката щодо медичних продуктів від 18 червня 1992 року [48].

Прийняття Директиви 98/44/ЄС стало необхідним у зв'язку з тим, що розвиток біотехнологій спровокував у суспільстві дискусії щодо правової охорони винаходів у цій сфері, враховуючи їхню відповідність етичним та моральним цінностям. Зокрема, у положеннях Директиви 98/44/ЄС наголошується на важливості приділення особливої уваги саме етично-моральним аспектам.

У статті 6 Директиви 98/44/ЄС йдеться, що винахід, комерційне використання якого буде суперечити загальновизнаним моральним принципам або може призвести до порушення громадського порядку, не підлягає патентуванню. У разі, якщо винахід, отриманий у результаті досліджень над ембріоном, буде суперечити загальновизнаним принципам моралі та публічному порядку, то цей винахід також не підлягає патентуванню.

Зважаючи на відсутність чітких критеріїв щодо публічного порядку та моралі у патентному законодавстві країн ЄС, ці аспекти повинні регулюватися через інші галузі права, зокрема конституційне право. Проте, практичне застосування конституційних принципів у сфері патентного права ускладнюється через їхню значну варіативність у різних державах. Це вказує на необхідність гармонізації підходів або розробки єдиних рекомендацій для забезпечення узгодженості та ефективності правозастосування.

У рамках патентування біотехнологічних розробок юридична різниця вже стала очевидною у позиціях країн-членів ЄС щодо патентування плюрипотентних стовбурових клітин. Ці клітини можуть безперервно ділитися та диференціюватися в будь-які типи клітин людського організму. Вони отримуються з ембріона на стадії 4–5 днів його життя, що призводить до загибелі ембріона. Саме цей аспект викликає найбільше занепокоєння і є основною причиною спротиву їх використанню [49, с. 156–157].

Патентування таких стовбурових клітин дозволене у країнах з ліберальними правовими режимами у сфері біологічних досліджень, зокрема у Великій Британії та Швеції, та заборонене, наприклад, у Данії та Німеччині [50, с. 243].

Положення Директиви 98/44/ЄС і нині викликають численні дискусії серед науковців, щодо патентоздатності біологічного матеріалу, який є частиною людського організму та процесу видачі патентів у сфері біотехнологій [51, с. 561–568; 52, с. 89–95; 53, с. 162–164; 54, с. 26–35; 55, с. 33–36; 56, с. 487–502; 57, с. 125–132; 58, с. 19–20].

Для розв'язання цих питань на рівні ЄС було запропоновано загальний підхід, а саме: кожен випадок патентування винаходу, пов'язаного з частинами людського організму, має оцінюватися індивідуально з урахуванням етичних аспектів. Для узгодження з Директивою 98/44/ЄС у вересні 1999 року Адміністративна Рада ЄС внесла зміни до Інструкції ЄПК і тим самим було забезпечене єдине застосування Директиви 98/44/ЄС всіма країнами-членами ЄПК.

Останнім часом в ЄС спостерігається також значний інтерес до винаходів у сфері комп'ютерної технології. Впродовж тривалого часу в правовій доктрині велися дискусії про те, в яких формах доцільніше охороняти найважливіші програмні продукти – програму для ЕОМ й алгоритм цієї програми. У цьому контексті розрізняють три ключових підходи до правової охорони таких об'єктів:

1. Охорона цих об'єктів нормами авторського права.
2. Використання патентного законодавства для надання охорони таким об'єктам.
3. Створення спеціального законодавчого акту, який об'єднує елементи авторського й патентного права.

Кожен з цих підходів має свої переваги й недоліки, а вибір відповідної системи залежить від численних факторів, таких як специфіка національних чи вимоги міжнародних норм.

Недоліком авторсько-правової охорони є те, що такою охороною захищаються тільки комп'ютерні програми від копіювання, проте алгоритми, що є в основі цих програм, не підпадають під правову охорону.

Звичайно, в комерційному та правовому аспектах охорона прав на технічну суть процесів набагато важливіша, ніж традиційна реєстрація комп'ютерних програм, оскільки ці процеси при використанні різних програм практично ідентичні. Своєю чергою недоліком патентної охорони комп'ютерних програм є висока вартість, надмірна тривалість строку охоронного документа та затяжна процедура експертизи.

У країнах-членах ЄС до кінця 1980-х років винаходи у сфері комп'ютерних технологій здебільшого не визнавалися патентоздатними й лише в окремих випадках видавалися патенти на такі об'єкти. Переломний момент настав у 1986 році, коли Європейське патентне відомство почало видавати перші патенти у цій сфері. Систематична практика охорони комп'ютерних технологій розпочалася з 1996 року, причому основними заявниками стали великі корпорації зі США та Японії.

Більшість патентів у сфері інформаційних технологій були спрямовані на розпізнавання, обробку та зберігання цифрових

даних, а також на технічні винаходи, зокрема програмні процесори. Проте практика Європейського патентного відомства не отримала підтримки з боку національних судів. Водночас європейські компанії поставали перед труднощами у патентуванні програмного забезпечення, тоді як у США підхід був іншим: програми для ЕОМ визнавалися такими, що відповідають умовам патентоздатності. Це сприяло технічному прогресу та стимулювало розвиток інновацій.

З огляду на викладене, Європейською комісією були висунуті наступні ініціативи:

1) розробити проєкт директиви з метою уніфікації національних систем патентування програмного забезпечення серед країн-членів ЄС;

2) здійснити заходи для внесення змін до статті 52 ЄПК шляхом виключення комп'ютерних програм зі списку об'єктів, які не відповідають критеріям патентоздатності;

3) забезпечити поширення через національні патентні органи інформації про можливість патентування програм для ЕОМ, що становлять значний прогрес у технічному розвитку.

У 2000 році була спроба внести зміни з цього питання до ЄПК, але через протести громадськості цей експеримент виявився невдалим. Після аналізу правового регулювання та практики у сфері комп'ютерних технологій у 2002 р. Європейською Комісією був розроблений проєкт Директиви про умови патентоздатності винаходів, пов'язаних з комп'ютером [59] (далі – Проєкт Директиви).

Згідно з цим документом, для отримання патенту комп'ютерний винахід повинен відповідати трьом основним критеріям: новизні, винахідницькому рівню та придатності до промислового застосування. Крім того, патенти мають бути доступними для будь-яких винаходів, що реалізуються за допомогою комп'ютера, комп'ютерної мережі або інших пристроїв у процесі виконання програмного забезпечення.

Згідно з запропонованим Проєктом Директиви, її положення не мали впливати на правовий захист комп'ютерних програм, які охороняються авторським правом у рамках гармонізації,

здійсненої на основі Директиви Ради ЄС 91/250/ЄЕС від 14 травня 1991 року про захист програмного забезпечення. Проте 6 липня 2005 року Європейський Парламент відхилив цей Проект Директиви, висунувши низку зауважень і пропозицій щодо його доопрацювання та внесення змін [60, с. 21–25]. Таким чином, спроба закріплення режиму патентної охорони комп'ютерних винаходів на рівні ЄС не була успішною.

Зокрема, в Україні правова охорона комп'ютерних програм здійснюється через інститут авторського права, що відповідає вимогам Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів і це доречно.

Отже, розвиток правової охорони у сфері винахідництва в країнах ЄС був заснований на міжнародних угодах з питань охорони права інтелектуальної та, зокрема, промислової власності, укладених зусиллями цілої низки міжнародних організацій – Міжнародного союзу з охорони промислової власності, ВОІВ, СОТ.

Важливу роль у заснуванні Європейського патентного відомства також відіграли зусилля Ради Європи, однак суттєвою перепорою у функціонуванні загальноєвропейського патентного відомства вважалась неузгодженість та різноманітність національного законодавства з питань патентування.

Уніфікація патентного законодавства європейських країн була частково реалізована з прийняттям Європейської конвенції про формальності, що необхідні для патентних заявок від 11 грудня 1953 року. Також укладена завдяки зусиллям Ради Європи Європейська конвенція про міжнародну класифікацію патентів на винаходи від 19 грудня 1954 та схвалена на її основі Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію від 24 березня 1971 були покликані впровадити єдину міжнародну патентну класифікацію.

Діяльність Комітету експертів Ради Європи з патентів також сприяла укладенню у Конвенції про уніфікацію деяких положень матеріального права щодо патентів на винаходи від 27 листопада 1963, якою були визначені спільні для країн-членів критерії

патентоздатності винаходів – новизна, винахідницький рівень та промислова придатність.

Схвалена у 1973 році ЄПК містила уніфіковані норми стосовно видачі європейських патентів на винаходи, чинність яких могла охоплювати одну або більше країн-членів ЄС, а видачу європейських патентів мала забезпечувати Європейська патентна організація.

Проте, попри започаткування Європейською Комісією у липні 1959 року ініціативи щодо впровадження унітарних законів про захист промислової власності, які охоплювали б всю територію спільного ринку, правозастосовна практика Суду ЄС свідчила, що питання правової охорони винаходів дедалі частіше породжували суперечки щодо наявності колізії між національними законодавствами у сфері винахідництва з положеннями Договору про заснування Європейської Економічної Спільноти.

Завдання щодо запровадження унітарного патенту ЄС, що вперше було втілено у Конвенції про патент Європейською Спільнотою від 15 грудня 1975, до останнього залишалось нереалізованим через суперечності країн-членів у питанні перекладу патентів на національні мови кожної з країн. За відсутності одностайного схвалення країнами-членами регламенту щодо порядку перекладу патенту ЄС подальша робота над реалізацією цієї задачі відбувалась у межах механізму посиленої співпраці на підставі рішення Ради ЄС № 2011/167/ЄС від 10 березня 2011 р. Вирішальне значення для остаточного втілення у життя унітарного патенту ЄС мала укладена у Брюсселі 19 лютого 2013 року Угода про Суд ЄС [40, с. 27].

Далі розглянемо як в країнах ЄС здійснюється правова охорона на корисні моделі. Корисна модель у країнах ЄС визначається як нове технічне рішення, яке стосується пристрою. Корисна модель має бути результатом інтелектуальної діяльності, але не кожне очевидне технічне рішення вважається корисною моделлю. Рівень інтелектуальної діяльності для корисних моделей може бути нижчим, ніж для винаходів, тому свідоцтва

про реєстрацію прав на корисні моделі в ЄС часто називають малими патентами.

Для створення системи захисту корисних моделей 19 липня 1995 року Європейська Комісія прийняла Зелену книгу, присвячену цьому питанню. Відповідно до положень цього документа, на корисну модель видавався правовстановлюючий документ – свідоцтво про реєстрацію, за умови відповідності моделі двом критеріям: новизні та винахідницькому рівню. Проте, на відміну від патенту на винахід, свідоцтво на корисну модель видавалося без необхідності проведення експертизи по суті.

У Зеленій книзі розглядається можливість гармонізації національного законодавства у сфері охорони корисних моделей у межах ЄС. Пропонується створити єдину систему, яка дозволить подавати одну заявку для отримання охорони на об'єкт права на всій території ЄС або в окремих країнах-членах. Основними перевагами такого підходу вважаються: спрощення процедури подачі заявок, створення єдиного права ЄС з пріоритетом над національними режимами та зміцнення співпраці між країнами-членами у сфері винахідництва.

Європейська комісія 12 грудня 1997 року запропонувала проєкт Директиви ЄС №599PC0309 про правову охорону корисної моделі (далі – Проєкт) [61]. Втім, Проєкт піддався серйозній критиці з боку представників визначальних галузей промисловості. Найбільш запеклі суперечки розгорнулися навколо статті 6 цього Проєкту, де йшлося про низький винахідницький рівень для визнання цього об'єкта сфери винахідництва охороноздатним.

Для вироблення спільного підходу до охорони корисної моделі в країнах ЄС 27 жовтня 1999 року Європейський парламент схвалив цей Проєкт у першому читанні. Проте подальшу роботу над Проєктом було фактично припинено, оскільки не всі країни-члени ЄС були згодні надавати корисним моделям режим охорони в рамках ЄС. Ця тема стала предметом активних дискусій серед науковців, підприємців та фахівців

з винахідницької сфери, причому більшість з них виступила проти запровадження подібного механізму.

Причини приведені в обґрунтуванні ними своїх позицій були різними, але головна з них – запропонований низький винахідницький рівень для визнання корисної моделі такою, що відповідає умовам охороноздатності. Крім того, очікувалося, що представлена система не зможе скласти гідну конкуренцію чинній системі охорони винаходів.

Згідно зі статтею 5 Проєкту отримати охорону на корисну модель може новий, промислово придатний об'єкт, який стосується способу або продукту та має невисокий винахідницький рівень. Як зазначено у статті 15 Проєкту, заявка на корисну модель розглядається виключно в межах формальної експертизи. Строк дії патенту на корисну модель становив 6 років, починаючи з дати подання заявки, з можливістю його продовження до 10 років.

Володільцю прав надавалося виключне право на використання корисної моделі на власний розсуд та право забороняти іншим особам використовувати цей об'єкт права без його дозволу. Охорона корисної моделі, виданої на спосіб отримання продукту, автоматично розповсюджувалась і на продукт, безпосередньо виготовлений цим способом. Як установлено статтею 22 Проєкту, для одного об'єкта права могла забезпечуватись подвійна форма охорони – одночасно як винахід і як корисна модель. Авторка погоджується з Г.О. Андрощуком, що, враховуючи те, що Проєкт був розроблений на основі ЄПК, в його положеннях простежується чітке прив'язування корисної моделі до винаходу [62, с. 6–9].

Втім, у 2005 році Європейська комісія ухвалила рішення про відкликання цього Проєкту. У своєму висновку Комісія з питань інтелектуальної власності Міжнародної торгової палати зазначила, що передбачений у Проєкті обсяг охорони прав на корисну модель є занадто широким, а строки її захисту — надмірно тривалими, що не узгоджується з вимогами розвитку міжнародної торгівлі.

На можливості охорони й захисту прав на об'єкти інтелектуальної та, зокрема, промислової власності вказує і Директива 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності (далі – Директива 2004/48/ЄС).

Директива 2004/48/ЄС є доповненням у сфері охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності до положень Угоди ТРІПС. Серед основних завдань Директиви 2004/48/ЄС є наступні: сприяння конкурентоспроможності та інноваціям, забезпечення охорони прав споживача і підтримки громадського правопорядку, правова охорона власника прав та інших зацікавлених осіб на об'єкти інтелектуальної власності. У Директиві 2004/48/ЄС йдеться, що, окрім правовласників, право вимагати застосування заходів охорони та захисту має і будь-яка інша особа, яка має прямий та законний інтерес.

У главі II Директиви 2004/48/ЄС зазначається, що країни-члени повинні передбачити заходи захисту, необхідні для здійснення прав інтелектуальної власності. Ці заходи мають бути ефективними та справедливими й ці положення повторюють зміст ст. 41 Угоди ТРІПС.

У главі III Директиви 2004/48/ЄС йдеться, що країни-члени можуть застосовувати належні санкції у випадках порушення права інтелектуальної власності. Також у Директиві 2004/48/ЄС для країн-членів ЄС даються рекомендації щодо публікації судових рішень про порушення прав інтелектуальної власності та заохочується розробка торгових і інших кодексів поведінки, що стосуються дотримання охорони прав інтелектуальної власності [63, с. 100–104].

Отже, на підставі здійсненого аналізу можна зробити наступні висновки:

– розбудова правової охорони у сфері винахідництва в країнах ЄС була заснована на міжнародних угодах з питань охорони права інтелектуальної та, зокрема, промислової власності, укладених зусиллями цілої низки міжнародних організацій – Міжнародного союзу з охорони промислової власності, ВОІВ, СОТ. Важливу роль у створенні Європейського

патентного відомства також відіграли зусилля Ради Європи, однак суттєвою перешкодою у функціонуванні загальноєвропейського патентного відомства вважалась неузгодженість та різноманітність національного законодавства з питань патентування;

– нині в ЄС відбувається активна робота над удосконаленням правової системи у сфері винахідництва. Одним з ключових аспектів цього процесу є уніфікація законодавств країн-членів ЄС, що спрямована на усунення будь-яких бар'єрів для впровадження та практичного використання об'єктів винахідництва в межах спільного європейського простору;

– в ЄС приділяється значна увага саме новим об'єктам сфери винахідництва, зокрема: біотехнологічним винаходам та винаходам у сфері комп'ютерної технології. Основна причина цього полягає, по-перше, у тому, що дослідження в цих сферах визнані пріоритетними й відіграють суттєву роль для нинішнього етапу розвитку європейського суспільства. По-друге, відсутність єдиного національного регулювання в ЄС щодо питань, пов'язаних з «новими» об'єктами винахідництва, надає змогу значно спростити координацію подібних ініціатив на рівні країн Європи;

– наразі у країнах-членах ЄС питання гармонізації законодавства щодо правової охорони корисних моделей тимчасово призупинено. Це зумовлено тим, що більшість експертів цієї сфери висловлюється проти створення механізму охорони та захисту корисних моделей. Основними причинами цього є правова нестабільність системи охорони, низький винахідницький рівень, необхідний для визнання корисних моделей об'єктами охорони, надмірно великий обсяг охорони таких об'єктів, а також неможливість запропонованої системи конкурувати з чинною системою охорони винаходів.

Досвід охорони прав на винаходи та корисні моделі в ЄС є цікавим для України. Обираючи шлях інтеграції в ЄС, Україні необхідно врахувати тенденцію країн-членів ЄС щодо охорони прав у зазначеній сфері, щоб максимально наблизити законодавство нашої держави до законодавства ЄС.

1.3. Аналіз реформи національного законодавства у сфері винахідництва

Розвиток інтелектуальної сфери та охорона об'єктів патентного права є ключовими складниками економічної стратегії сучасних країн. У світі, де технологічні нововведення швидко змінюють економічне середовище, держави, які ефективно використовують свої інтелектуальні ресурси, здобувають істотну конкурентну перевагу. Це передбачає, що інвестиції в науку, техніку, інновації, а також створення сприятливих умов для їхньої правової охорони, стають пріоритетними цілями. Успішне впровадження цих елементів у національну економіку сприяє підвищенню економічної безпеки та рівня життя населення [64, с. 36].

Проте, у зв'язку з російською агресією та запровадженням в Україні воєнного стану і, як наслідок, погіршення матеріального, технічного і фінансового забезпечення діяльності у сферах науки й техніки, недостатній рівень використання об'єктів патентного права є чинниками зменшення чисельності винахідників. Глобальною проблемою, яка повинна бути вирішена – це, перш за все, забезпечення охорони прав творців та реалізації свободи творчості, впровадження сучасних організаційних і правових механізмів охорони об'єктів патентного права, забезпечення державою сприятливих умов для винахідницької діяльності [65, с. 167-168].

Важливість об'єктів патентного права в Україні важко переоцінити, оскільки вони є ключовими елементами економічного та технологічного прогресу. Ці об'єкти сприяють підвищенню рівня виробництва та розвитку ринкової економіки, яка базується на цивілізованих принципах. Майбутнє держави та суспільства значною мірою залежить від ефективності законодавства у сфері винахідництва, а також від надійності інститутів, що займаються охороною та захистом патентних прав. Важливо забезпечити цивілізоване використання цих об'єктів, щоб сприяти подальшому розвитку країни.

Внутрішній ринок об'єктів патентного права в Україні, який вже пройшов стадію свого формування, наразі потребує підтримки з боку держави. Ця підтримка повинна враховувати пріоритети розвитку науки та сприяти тим галузям виробництва, де застосування новітніх технічних і технологічних досягнень може забезпечити максимальний ефект. Проте інноваційний розвиток буде неефективним без підвищення ролі таких важливих нематеріальних активів як винаходи та корисні моделі. Зміни в економічній сфері вимагають розробки та впровадження дієвих правових механізмів, які регулюватимуть відносини, пов'язані з комерціалізацією та охороною об'єктів патентного права [66, с. 110].

Європейська інтеграція впливає на правове регулювання в Україні. Згідно зі ст. 428 Угоди про асоціацію України з ЄС наша держава поступово наближує своє законодавство та практику його застосування до норм ЄС, зокрема й у сфері винахідництва, про що свідчать його доповнення та зміни 2020–2023 рр. Вони торкнулися спеціальних законів у цій сфері та кодифікованих актів, зокрема й ЦК України.

Здебільшого йдеться про позитивне право, положення міжнародних і національних норм, а також стан договірної регулювання при передачі прав на використання винаходів та корисних моделей як умови залучення іноземних інвестицій і трансферу технологій [67, с. 194].

Для проведення досліджень, спрямованих на розв'язання проблем та досягнення мети, поставленої в цій роботі, необхідно насамперед визначити теоретичну основу такого дослідження, зокрема, законодавчу базу сфери винахідництва та визначення понять «винахід» і «корисна модель» у патентному законодавстві України.

Охорона прав на винаходи та корисні моделі є важливою частиною інтелектуальної власності, яка регулюється як на міжнародному, так і на національному рівнях. Міжнародні угоди, законодавство ЄС та національні закони України формують комплексну систему, що забезпечує охорону цих прав.

Важливим аспектом є інтеграція різних правових систем, що дозволяє ефективно захищати інтереси винахідників. Однак, сучасні тенденції вимагають перегляду традиційних підходів, зокрема теорії пропрієтарної власності, яка була актуальною під час її становлення, але може бути застарілою в нинішніх умовах.

Правова доктрина [68, с. 47] пропонує аналізувати систему джерел права на двох основних рівнях. Перший рівень об'єднує міжнародне право, поділене на світовий і регіональний підрівні, а також включає двосторонні угоди. Зокрема, на регіональному підрівні знаходиться право ЄС, зобов'язання щодо адаптації якого на себе взяла Україна, відповідно налаштовуючи своє внутрішнє законодавство. Другий рівень охоплює національне право, де акти систематизуються за їхньою юридичною силою.

Міжнародна охорона прав на винаходи та корисні моделі передусім формується на основі ряду універсальних міжнародних договорів, основними з яких є Паризька конвенція, Конвенція про заснування ВОІВ, Договір РСТ, Договір PLT, Угода ТРІПС, Угода про асоціацію України з ЄС.

Запровадження міжнародних норм у сфері патентного права є важливим кроком для України. Це дозволяє забезпечити ефективний захист прав винахідників та сприяти інноваційному розвитку країни. Проте, важливо враховувати, що концепція пропрієтаризму може обмежувати доступ до певних технологій та знань, що може бути недоліком таких підходів. Важливо знайти баланс між захистом прав та забезпеченням доступності інновацій для суспільства.

Міжнародні договори відіграють ключову роль у сфері винахідництва як в Україні, так і в усьому світі. Вони забезпечують правову основу для регулювання відносин, пов'язаних зі створенням, охороною, використанням та захистом об'єктів інтелектуальної власності.

В енциклопедії інтелектуальної власності джерела права інтелектуальної власності визначаються як юридичні акти різних державних органів, які містять відповідні правові норми. Міжнародні договори допомагають узгоджувати національні

законодавства з міжнародними нормами, сприяючи розвитку інновацій та охороні прав винахідників на глобальному рівні.

Залежно від юридичної сили актів, що містять норми стосовно прав інтелектуальної власності та, зокрема, винахідницької сфери, джерела права поділяються на такі групи: міжнародні акти – акти, норми яких мають перевагу перед внутрішнім національним законодавством, акти державних органів та акти органів місцевого самоврядування [69, с. 36].

Саме на базових положеннях та принципах, вироблених міжнародною практикою (наприклад, режими правової охорони (міжнародний, національний), поняття винаходу та корисної моделі, критерії патентоздатності тощо) й розбудовувалося чинне національне законодавство винахідницької сфери.

Цивільно-правові норми міжнародних договорів, застосування яких можливе лише у взаємодії з внутрішнім цивільним законодавством України, повинні бути імплементовані в акти цивільного законодавства України. При цьому відповідно до статті 10 (ч. 2) ЦК України та статті (ч. 2) 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [70] обов'язковим є дотримання у нормах цивільного законодавства положень міжнародних договорів.

У випадку, коли норми цивільного законодавства суперечать нормам міжнародного договору, який є обов'язковим для України, слід застосовувати положення міжнародного договору. Однак деякі міжнародні договори дозволяють країнам-учасникам відступити від цього загального правила і встановити власні норми для регулювання відповідних відносин.

В Україні сфера винахідництва регулюється Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. (зі змінами та доповненнями) [71]. Треба погодитись з позицією відомих дослідників у сфері інтелектуальної власності О.Д. Святоцьким та О.А. Підпригорою [72], що в Україні цим законодавчим актом була закладена лише основа системи охорони прав на об'єкти патентного права.

На той час, не можна було вважати становлення вітчизняного законодавства у сфері винахідництва завершеним,

цей процес і досі триває. Як зазначали Р.Б. Шишка [73, с. 455–457] та В.М. Крижна [74, с. 493–495], національне законодавство у сфері промислової власності та, зокрема, у винахідницькій сфері хронічно відставало від потреб часу і не забезпечувало охорону цим об'єктам права. Це спричинило проблему його якості та дієвості.

У зв'язку з тим виникла потреба з прийняття низки нових законодавчих актів як на рівні спеціального законодавства у сфері промислової власності та, зокрема, охорони прав на винаходи та корисні моделі, так і на рівні кодифікованих актів. Тому важливим законодавчим актом у сфері інтелектуальної (промислової) власності став прийнятий 16 січня 2003 року ЦК України [75].

З цього приводу О.А. Підопригора у статті «Загальні положення про право інтелектуальної власності у Цивільному кодексі України» зауважив: «наша держава вперше має кодифікований законодавчий акт про право інтелектуальної власності. Це – подія історичної ваги, вона заклала підвалини подальшого розвитку законодавства України про названу власність» [76, с. 97–101]. Авторка цілком погоджується з твердженням, висловленим вітчизняними науковцями [77, с. 16–17], що ЦК України ґрунтується на принципово новій – приватноправовій концепції регулювання майнових та особистих немайнових відносин, що засновані на вільному волевиявленні, юридичній рівності та майновій самостійності їх учасників.

Як зазначила Н.С. Кузнєцова, що «ЦК України, побудований на основі прогресивних демократичних тенденцій сучасного світового приватного права, може стати міцним фундаментом для побудови в Україні громадянського суспільства» [78, с. 11].

Нині основним положенням ЦК України є визнання майнових прав на результат інтелектуальної, творчої діяльності. Відповідно до ст. 421 ЦК України первинним суб'єктом інтелектуальної власності є творець об'єкта права і це доречно. Згідно з ч. 1 ст. 462 ЦК України набуття права інтелектуальної власності на винахід і корисну модель засвідчується патентом. Проте наразі ЦК України знаходиться в стадії рекодифікації.

Головними чинниками сучасної рекодифікації ЦК України є: новітні реформи приватного права в країнах ЄС, зокрема, розробка і прийняття нових законів, модернізація цивільно-правових кодифікацій з урахуванням міжнародних та європейських норм та європейська тенденція до уніфікації й гармонізації приватноправового регулювання.

Міжнародне співробітництво у сфері винахідництва є ключовим фактором для зміцнення економічного потенціалу України. Обмін науково-технічною та патентною інформацією, а також новітніми технологіями, відкриває нові можливості для розвитку підприємництва, залучення інвестицій та впровадження інновацій.

Після здобуття незалежності Україна підтвердила свою прихильність до міжнародних угод, таких як Паризька конвенція та Договір РСТ, що свідчить про її прагнення інтегруватися у світову науково-технічну спільноту та стимулювати внутрішній розвиток через міжнародну співпрацю. Також все більшого визнання набувають регіональні патентні союзи такі, наприклад, як ЄПК. Йдеться про тенденцію зближення національних систем у винахідницькій сфері [79, с. 31].

Як уже зазначалося, у 1995 році набрав чинності міжнародний документ у сфері інтелектуальної власності – Угода ТРІПС, яка є одним з договорів Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) СОТ. Угодою ТРІПС передбачається додержання міжнародних конвенцій із захисту прав інтелектуальної власності, запровадження норм охорони та здійснення прав інтелектуальної власності, надання національному режиму охорони та найбільшого сприяння.

Україна стала повноправним членом світової спільноти й вступила до СОТ. Наміри України – інтегруватись в ЄС та НАТО. Для цього Україні потрібно вирішити чимало проблемних питань, одним з яких є формування в державі цивілізованого ринку результатів науково-технічної творчості [80, с. 111].

Чітке визначення понять об'єктів патентного права є важливим аспектом для забезпечення однозначності в правовідносинах, пов'язаних з винахідництвом. Це дозволяє

уникнути неоднозначностей і забезпечити послідовність у трактуванні юридичних термінів. Завдяки цьому можна точно встановити ознаки, необхідні для кваліфікації чи декваліфікації об'єктів, що підлягають патентуванню.

Тому перед тим як робити аналіз реформи національного законодавства у сфері винахідництва, доцільно спочатку розглянути як визначаються поняття винаходу (корисної моделі) у міжнародних актах, у відповідному законодавстві ЄС, у законодавстві України, правовій доктрині та в законодавстві окремих закордонних країнах з розвиненою ринковою економікою.

Винахідницьке право має чіткі критерії для визнання винаходу або корисної моделі патентоздатними об'єктами. Якщо винахід відповідає цим вимогам, він отримує офіційний статус об'єкта правової охорони. У випадку, якщо винахід не відповідає критеріям або не оформлений належним чином, він не підлягає правовій охороні, хоча залишається результатом інтелектуальної та творчої діяльності.

Так, ні і у тексті Паризької конвенції, ні у тексті Договору РСТ немає регламентованого визначення поняття «винахід». Тому умови патентоздатності винаходу визначаються законодавством кожної з країн-учасниць цих Договорів.

Згідно з Типовим законом про винаходи ВОІВ для країн, що перебувають у процесі розвитку, винахід розуміється як концепція інноватора, яка практично дозволяє розв'язати певну технічну проблему.

Зокрема, відповідно до ст. 2 Патентного закону Японії, винахід описується як технічна ідея з високою прогресивністю, що створена завдяки використанню законів природи.

При патентуванні технічних рішень у країнах з розвиненою економікою важливо враховувати три основні критерії: новизну, винахідницький рівень та промислову придатність. Це загальний підхід, що сформувався внаслідок тривалого обміну науково-технічними досягненнями.

Новизна визначає, наскільки рішення відрізняється від наявних об'єктів права, винахідницький рівень оцінює, чи

є рішення очевидним для фахівця у цій галузі, а промислова придатність підтверджує можливість його застосування у виробництві [81, с. 290].

Сучасне патентне законодавство України, на відміну від міжнародних актів і патентних законів багатьох країн світу з розвиненою економікою, дає своє визначення винаходу (корисної моделі).

На підставі ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» винахід (корисна модель) – це результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології. Так, сучасне визначення винаходу за патентним законодавством України має позитивну оцінку.

На відміну від чинної редакції Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі», у попередній редакції цього законодавчого акту поняття винаходу визначалось як технічне (технологічне) вирішення, яке відповідає умовам патентоспроможності, що було успадковане з радянського законодавства.

Відповідно до положення 1973 року, винахід мав бути новим і мати істотні відмінності у розв'язанні задач у різних сферах, таких як народне господарство, соціально-культурне будівництво чи оборона країни [82, с. 101–103].

Розглянувши поняття винаходу в національному патентному законодавстві, можна зробити наступні висновки. Авторка вважає, що визначення винаходу (корисної моделі), подане в ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», є вдалим в частині його лаконічності, але воно не може бути визнане досконалим через те, що не містить повної характеристики цього об'єкта права.

По-перше, пропонується на законодавчому рівні розмежувати поняття «винахід» та «корисна модель», які за чинним законодавством є практично тотожними. Проте, це різні об'єкти патентного права, які мають відмінні умови для набуття охоронних прав. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, промислово

придатним та має винахідницький рівень (п. 1). Корисна модель відповідає умовам патентоздатності, якщо вона є новою і промислово придатною (п. 2).

По-друге, взагалі не зрозуміло використання у національному патентному законодавстві поняття «у будь-якій галузі технології», оскільки це поняття значно звужує коло об'єктів патентування.

Згідно зі ст. 1 (п. 11) Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу» технологія – це результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, організаційних, технічних та інших рішень про строк, перелік, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації й зберігання продукції, надання послуг [83]. Аналізуючи наведені визначення, можна виокремити ознаку, яка характеризує технологію як виробничий процес або виробництво.

Таким чином, результат діяльності у будь-якій галузі технології є результатом діяльності у виробництві або в процесі виробництва. Можна погодитися з Є.Ш. Гарєєвим [84, с. 233–235], що таке розуміння поняття «винахід» може суттєво звужити коло об'єктів, здатних до патентування.

У ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» йдеться, що правова охорона надається винаходу чи корисній моделі, що не суперечать публічному порядку, загальновизнаним принципам моралі та відповідають умовам патентоздатності. Таким чином, патентним законодавством України не надається правова охорона об'єктам, які не відповідають вказаним умовам. Тобто фактично законодавець визнає, що є винаходи, які суперечать публічному порядку, загальновизнаним принципам моралі, а також такі, що не мають винахідницького рівня, новизни та промислової придатності, але національним законодавством у винахідницькій сфері такі об'єкти не охороняються.

Можна зробити висновок, що у ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» подається визначення винаходу не в юридичному, а в загальновизнаному

значенні, обмежуючи лише сферу його застосування – будь-яка технологія. Винахід підлягає правовій охороні, якщо він відповідає умовам патентоздатності, тобто винахідницькому рівню, новизні, промисловій придатності.

На підставі сказаного, авторка пропонує внести зміни та доповнення у ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і дати визначення поняттю «винахід» у наступній редакції:

«винахід – результат інтелектуальної, творчої діяльності людини, що визначає нове технічне (технологічне) рішення, яке дозволяє вирішувати завдання у виробництві (виробничому процесі) чи інших сферах діяльності людини, має винахідницький рівень та є промислово придатним».

По-третє, корисна модель, як і винахід, повинна бути результатом самостійної винахідницької творчості, але ступінь цієї творчості може бути значно нижчим, ніж для винаходу. Згідно з патентним законодавством України корисна модель – це новий та промислово придатний результат інтелектуальної діяльності людини у будь-якій сфері технології, до якого не висувається вимога винахідницького рівня.

Умови надання правової охорони корисним моделям в Україні відрізняється від умов, прийнятих в інших європейських країнах (зокрема, в Іспанії, Німеччині, Угорщині, Чехії, Фінляндії), в яких передбачено, що для набуття прав на корисну модель вона має відповідати новизні, промисловій придатності та мати незначний винахідницький рівень.

Авторка погоджується з Л.І. Работяговою [85, с. 29–31] яка вважає, що для визнання корисної моделі об'єктом права необхідно ввести до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» додатковий критерій – «незначний винахідницький рівень» або «винахідницький крок», який дозволить оцінити творчий внесок винахідника у створенні корисної моделі.

Проте як зазначає І.Є. Якубівській [3, с. 116], що ідея запровадження в Україні для корисної моделі критерію «винахідницький рівень» потребує подальшого теоретичного

опрацювання з урахуванням досвіду європейських країн, в національному законодавстві яких така умова прописана. У будь-якому разі її втілення у національне патентне законодавство вимагає насамперед вироблення чіткого розуміння змісту цього критерію саме для корисної моделі.

З іншого боку, зважаючи на те, що видача патенту на корисну модель не передбачає проведення кваліфікаційної експертизи, запровадження цього додаткового критерію саме по собі не здатне стати ефективним засобом протидії «патентному тролінгу».

Як зазначалося у попередньому матеріалі, з метою вироблення однакового підходу до правової охорони корисної моделі в країнах-членах ЄС Європейський парламент схвалив в першому читанні Проект Директиви ЄС №599PC0309 про правову охорону корисної моделі (далі – Проект). У ст. 5 Проекту йдеться, що отримати охорону на корисну модель може новий об'єкт, який стосується продукту чи способу, має невисокий винахідницький рівень та є промислово придатний.

У ст. 6 Проекту було зазначено, що під поняттям «винахідницький рівень» стосовно надання правової охорони корисній моделі розуміється чітке та неупереджене твердження заявника, що корисна модель має промислові або практичні переваги, або виняткову ефективність при застосуванні чи у використанні. Проте подальшу роботу над Проектом було припинено.

Підсумовуючи все сказане та застосовуючи європейський досвід, авторка пропонує у ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» надати визначення поняттю «корисна модель» у наступній редакції:

«корисна модель – результат інтелектуальної, творчої діяльності людини, що визначає нове технічне (технологічне) рішення, яке дозволяє вирішувати завдання у виробництві (виробничому процесі) чи інших сферах діяльності людини, має незначний винахідницький рівень та є промислово придатним» [86, с. 5-6].

Авторка погоджується з думкою відомого науковця зі сфери промислової власності Ю.М. Капіци [87, с. 38], що забезпечення

високого рівня надійності патентної охорони корисної моделі в Україні з урахуванням досвіду країн-членів ЄС з охорони прав на цей об'єкт права, а також унеможливлення патентного тролінгу обумовлює нагальну потребу подальшого вдосконалення інституту корисної моделі в Україні з використанням інструментів, які засвідчили свою ефективність на практиці в ЄС, що включає, зокрема, введення для корисної моделі критерію винахідницького рівня.

Отже, швидке зростання значення сфери винахідництва для економічного, соціального та правового розвитку суспільства, а також визнання інтелектуальної творчості як ключового фактора для успішного комерційного та виробничого функціонування сучасних високотехнологічних підприємств, зміцнення їх конкурентоспроможності на міжнародному та національному ринках зумовлюють потребу у створенні надійного й ефективного механізму охорони й захисту об'єктів патентного права.

В Україні триває реформа сфери інтелектуальної власності та, зокрема, винахідницької сфери. Так, у зв'язку зі збройною російською агресією та нападу на Україну, в нашій державі був введений воєнний стан. Введення Указом Президента України від 24 лютого 2022 року [88] воєнного стану передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина, законних інтересів і прав юридичних осіб на період дії особливого правового режиму задля проведення необхідних заходів для відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки та відвернення загрози, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Однак саме на державу покладено обов'язок мінімізувати вплив наслідків та негативних факторів дії воєнного стану, зокрема й у сфері винахідництва. Тому надзвичайно важливо створити правові механізми охорони прав творців та інших зацікавлених осіб на винаходи та корисні моделі у період дії воєнного стану.

Завдяки цьому, 01 квітня 2022 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської

Федерації проти України» [89], який забезпечує і регулює захист інтересів зацікавлених осіб і у сфері винахідництва у період дії воєнного стану.

Закон передбачає зупинення перебігу строків, пов'язаних з охороною інтелектуальної власності та строків щодо процедур набуття прав на об'єкти, визначених спеціальними національними законами та підзаконними актами й у сфері охорони прав на винаходи та корисні моделі. Запропоновано можливість уповноваженим особам подавати документи протягом 90 днів від дня скасування воєнного стану, без сплати збору за продовження, подовження чи поновлення відповідних строків. Таким чином, прийняття цього Закону України сприятиме зменшенню негативного впливу на економічний розвиток в Україні та захисту інтересів зацікавлених осіб у зазначеній сфері у період дії воєнного стану.

У рамках реформи системи охорони об'єктів патентного права посилено охорону і захист прав інтелектуальної власності у винахідницькій сфері, а саме на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформи патентного законодавства» у Закон України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» від 27 липня 2020 р. [90] введено норми, спрямовані на протидію зловживанню правами інтелектуальної власності шляхом надання права будь-якій особі заперечувати проти заявок на винаходи після їх публікації, запроваджується можливість визнання недійсними прав на винаходи (корисні моделі) в адміністративному порядку в Апеляційній палаті.

Також в Україні відбулася важлива реформа у сфері біотехнологічних винаходів. Це оновлення національного законодавства привело до значних змін, які обмежили фармацевтичну монополію. Завдяки цьому, виробники генеричних препаратів отримали можливість виводити на ринок інноваційні лікарські засоби.

Так, наразі виробники лікарських засобів більше не зможуть отримувати патент на речовини як корисні моделі. Зокрема, відповідно до ст. 6 Закону України «Про охорону прав на

винаходи та корисні моделі» об'єктом корисної моделі може бути тільки процес (спосіб) або пристрій. Також відповідно до ст. 460 (ч. 2) ЦК України об'єктом корисної моделі може бути пристрій або процес у будь-якій сфері технології.

Бо для того, щоб обійти конкурентів і впливати на ціни, деякі виробники активних фармацевтичних інгредієнтів прагнули досягти монополії на ринку, отримуючи патенти на загально відомі речовини як корисні моделі, що не проходять кваліфікаційну експертизу. Однак тепер, завдяки спеціальному законодавству у цій галузі, встановлено нові суворі критерії патентоздатності для корисних моделей. Це вказує на позитивну тенденцію на майбутнє, коли державну реєстрацію отримають лише справжні інноваційні препарати [91, с. 282-284].

Авторка погоджується з думкою відомого фахівця зі сфери інтелектуальної власності Р.Б. Шишки [92, с. 73], що зміни в патентному законодавстві України – це довгоочікувана реакція на недосконалість правової охорони прав на об'єкти патентного права та зловживання, зокрема поширення в Україні патентного тролінгу як діяльності окремих суб'єктів господарювання, які реєстрували патенти на відомі вироби, а потім вимагали від компаній сплати «роялті» за використання цих об'єктів у комерційних цілях. Внаслідок цього не тільки порушувалися засади справедливості й створювалися перепони на ринку, але й знижувалася інвестиційна привабливість України.

Розглянемо інший випадок. Раніше виробники фармацевтичних інгредієнтів лікарських засобів отримували патенти на винахід на видозмінені за своєю формулою продукти, на які вже скінчився строк чинності охоронного документа. Цей процес відомий як «вічнозелені патенти».

«Вічнозелений патент» означає вторинний патент, що його отримували виробники активних інгредієнтів після завершення дії первинного патенту на лікарську формулу. Власники таких охоронних документів, проводячи нові клінічні дослідження, отримували «новий» об'єкт, що нібито відповідав критеріям патентоздатності, і подавали заявку на вторинний патент вже на винайдений ними цей продукт. Завдяки оновленню законодавства

у сфері винахідництва були внесені відповідні зміни, які направлені на розвиток фармацевтичної галузі та боротьбу з «вічнозеленими патентами».

Також володілець патенту на винахід, об'єктом якого є активний фармацевтичний інгредієнт лікарського засобу, більше не зможе розраховувати на автоматичне продовження строку чинності майнових прав на цей об'єкт. Через те що згідно з ч. ч. 2, 4 ст. 27–1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» строк додаткової охорони на активний фармацевтичний інгредієнт лікарського засобу не може перевищувати п'яти років і засвідчуватиметься сертифікатом додаткової охорони.

Такі зміни в законодавстві були запроваджені з метою протидії зловживанням з боку володільців патентів. Оскільки часто траплялися випадки, коли патентний захист на певні фармацевтичні продукти в інших країнах вже завершився, проте він ще діяв в Україні. Це обмежувало розвиток фармацевтичної науки та ускладнювало доступ національних споживачів до лікарських засобів.

Ще однією новацією стало те, що нарешті у спеціальне законодавство у сфері винахідництва було імplementоване так зване «положення Болар», необхідність якого давно обговорювала фармацевтична спільнота. Впровадження «положення Болар» стало важливим кроком для фармацевтичної галузі. Це положення дозволяє генеричним компаніям проводити дослідження та розробки під час дії патентного захисту на активний фармацевтичний інгредієнт без обмежень. Однак, державну реєстрацію на свій продукт вони можуть отримати лише після закінчення терміну дії патенту або сертифіката додаткової охорони. Це нововведення сприяє розвитку конкуренції та доступності ліків на ринку.

Таким чином, «положення Болар» стало важливим механізмом, що дозволяє виробникам генеричних ліків починати дослідження та розробку нових продуктів ще під час дії патенту на активний фармацевтичний інгредієнт. Це сприяє розвитку фармацевтичної галузі в Україні, оскільки дозволяє швидше

виводити на ринок нові генеричні ліки. Таке положення також допомагає зменшити витрати з державного бюджету на закупівлю ліків, оскільки національні виробники зможуть забезпечити конкурентоспроможні ціни. Це створює баланс між інтересами споживачів, які отримують доступні за ціною ліки, та виробниками, які можуть розвивати свій бізнес і збільшувати обсяги виробництва [93, с. 242-244].

Також до внесення змін у патентне законодавство України фармацевтичні компанії не могли ввозити компоненти для виготовлення генеричних ліків, якщо активний інгредієнт був захищений патентом. Це обмежувало їхні дослідження та створювало труднощі на митниці.

Відтепер відповідно до ч. 5 ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не визнається порушенням прав, що впливають з патенту, ввезення на митну територію України у встановленому законом порядку товарів, виготовлених з використанням винаходу та корисної моделі, для досліджень та/або використання цих об'єктів права у дослідженнях, що проводяться з метою підготовки та подання інформації для реєстрації лікарського засобу.

Отже, виробники генеричних продуктів отримали нову можливість ввозити активні фармацевтичні інгредієнти на територію України для проведення розробок і досліджень, що дозволить їм легше реєструвати свої продукти. Однак, для виробників активних фармацевтичних інгредієнтів це може створити певні труднощі, бо ціни на їхню продукцію можуть виявитися неконкурентними під час державних закупівель, оскільки вартість генеричних продуктів буде значно нижчою.

З огляду на ситуацію, можна очікувати, що участь у державних закупівлях надасть значні переваги виробникам генеричних продуктів через те, що вони зможуть запропонувати нижчі ціни. Це своєю чергою стимулюватиме виробників активних фармацевтичних інгредієнтів знижувати ціни, щоб залишатися конкурентоспроможними. Такі зміни можуть призвести до того, що виробництво генеричних продуктів буде домінувати на ринку державних закупівель, витісняючи

виробників активних інгредієнтів. Загалом, ці процеси сприятимуть розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі та розширенню асортименту виробництва лікарських засобів в Україні [94, с. 132].

Безперечно, біотехнологічні компанії, які створюють нові медичні продукти націлені на покращення стану здоров'я споживачів і водночас отримують значний прибуток від запатентованих біотехнологічних винаходів.

Для подібних компаній важливим аспектом є вжиття заходів для захисту технологій та досліджень, які сприяють прориву у медичній галузі шляхом отримання патентів на винаходи. Власники, які керують біотехнологічними компаніями, повинні захищати результати досліджень, а отримання патентів є найбільш ефективним способом, бо тривалі розробки та дослідження нових процесів або продуктів потребують значних фінансових витрат. Патенти на біотехнологічні винаходи знижують ризики, які власники біотехнологічних компаній передбачали під час розроблення біотехнологічного продукту перед виходом їх на ринок.

Проте не кожна біотехнологічна компанія проходить шлях від розробки до виробництва. За деяких обставин біотехнологічні науково-дослідні установи, організації, інститути, лабораторії патентують біотехнологічні винаходи та видають ліцензії на свої запатентовані інновації більш спроможним компаніям, які мають ресурси й здатність виробляти біотехнологічну продукцію та виводити на ринок продукт у вигляді медичних виробів. Успіх невеликих організацій залежить від того, чи зможуть вони довести до інвесторів, що їх біотехнологічний продукт має економічну привабливість і є безпечним, ефективним, якісним та етично прийнятним для споживачів і суспільства загалом.

У більшості «невеликих» фармацевтичних компаній не вистачає ресурсів для будівництва виробничих потужностей та фінансування дорогих клінічних випробувань. Ось чому технологічне партнерство з «великою» фармацевтичною компанією необхідне для того, щоб вивести дослідження

з лабораторій до фармацевтичного ринку. Адже головне, щоб від цих медичних продуктів була користь для мільйонів людей.

З отриманням патенту на біотехнологічний продукт подробиці його технології стають надбанням громадськості. Опис розробки, включаючи її переваги, методи виробництва продукту, сфери використання продукту є частиною патенту. Патенти надають правоволодільцям захист на певний період часу, а розкрита інформація стосовно технології має надихати на нові дослідження інших розробників.

Безумовно, біотехнологічні винаходи сприяють розвитку біотехнологічної галузі. Наразі до біотехнологічних розробок прикута пильна увага з боку науковців, суспільства, засобів масової інформації та урядів, оскільки дослідження й досягнення біотехнологічного спрямування є відносно новою сферою. Тому перед нею постає ще одна проблема, яка полягає в постійному доведенні до суспільства етичності й безпечності таких технологій для здоров'я людини у процесі їх використання [95, с. 26-27].

Як вже зазначалося, наразі об'єктом корисної моделі може бути тільки процес (спосіб) або пристрій. Проте як слушно зазначив Ю.М. Капіца [96, с. 256], зазначені зміни у цілому все одно мають негативний вплив на національну патентну систему, оскільки у поєднанні з відсутністю кваліфікаційної експертизи заявок на корисну модель та вимог щодо їх винахідницького рівня, розповсюдження корисної моделі на процес (спосіб), призвело до послаблення захисту винаходів та погіршення інвестиційної привабливості винаходів загалом. Оскільки у результаті зазначених змін з кола об'єктів корисної моделі вилучено лише речовини, культури клітин рослин і тварин, штами мікроорганізмів.

З одного боку, ці зміни можна назвати позитивними, оскільки, як зазначалося в попередньому матеріалі, вони спрямовані проти зловживання патентними правами шляхом отримання «вічнозелених патентів» у фармацевтичній сфері. Водночас залишення процесу (способу) серед об'єктів корисної моделі виглядає непослідовно і потребує доопрацювання.

Отже, аналіз реформи національного законодавства у сфері охорони прав на об'єкти патентного права дає можливість зробити висновок, що в Україні закладено основи законодавчої бази у цій сфері, для розробки й прийняття якої була використана значна частина наукових праць і застосований як міжнародний, так і вітчизняний досвід. У цілому законодавство України у сфері винахідництва відповідає міжнародним нормам та вимогам ринкової економіки. Проте беззаперечним є факт окремих недоліків чинного патентного законодавства України та його недосконалість, що вимагає ґрунтовного теоретичного дослідження та врегулювання відносин у цій сфері.

Необхідно зазначити, що Україна дотримується сучасних світових тенденцій щодо охорони об'єктів патентного права. Вони є предметом наукового дослідження фахівців провідних країн світу у сфері економіки, філософії, психології, права. Для української правничої науки їх роботи відіграють важливу роль, бо надають можливість виявити як національні вектори правової охорони, так і наукові напрямки у цій важливій сфері [97, с. 110].

На шляху до інтеграції в ЄС, Україна має звернути увагу на погодження національного патентного законодавства з європейськими нормами. Це сприятиме подоланню потенційних бар'єрів у застосуванні патентних прав та ефективному використанню інновацій в рамках спільного європейського простору. Необхідно враховувати процес узгодження законодавства країн ЄС, щоб національні закони відповідали вимогам і підтримували розвиток винахідницької діяльності [98, с. 71–75].

1.4. Поняття службового винаходу та досвід регулювання прав у цій сфері в Україні та в окремих закордонних країнах

В умовах глобальної економічної інтеграції та прагнення України до європейських норм, особливу значущість набуває аналіз закордонного досвіду у сфері правового регулювання

службових винаходів. Це сприяє вдосконаленню вітчизняного законодавства відповідно до сучасних вимог, забезпечує раціональне використання інтелектуального потенціалу та стимулює розвиток інноваційної діяльності.

Актуальність розв'язання цього питання очевидна, оскільки за повідомленнями науковця [99, с. 92], якщо на початку ХХ ст. більшість патентів на винаходи видавалася індивідуальним винахідникам, то у наступні десятиліття спостерігається поступове зменшення їх частки у загальному обсязі запатентованих винаходів, проте зростає винахідницька активність промислових компаній. Зокрема, частка заявок у сфері службового винахідництва: у США – 94,4 %; Японії – 97,2 %; Німеччині – 88,4 %; Італії – 74 %.

Таким чином, наразі у світі близько 90 % винаходів створюються у результаті науково-технічних розробок саме у науково-дослідних інститутах, підприємствах, лабораторіях, наукових центрах. Тому важливу роль відіграє наявність ефективного правового регулювання відносин між працівником-винахідником та роботодавцем, яке могло б стимулювати зацікавленість і роботодавців – у розробленні та використанні інноваційних розробок, і працівників-винахідників – у створенні винаходу, і державу – у розвитку технічного прогресу [100, с. 31].

Закордонні країни можна умовно поділити на дві групи залежно від наявності в їхньому законодавстві спеціальних законів, що регулюють питання службових винаходів. Такий підхід відображає ставлення держав до врегулювання правових відносин у цій сфері. У першій групі країн існують спеціальні нормативні акти, які забезпечують чітке визначення прав та обов'язків сторін щодо службових винаходів (модель ринкової економіки). До них відносяться країни, зокрема, Данія, Німеччина, Норвегія, Швеція, Фінляндія [101, с. 103-109]. Тут переважає приватно-правове регулювання відносин у сфері службового винахідництва.

У другій групі таких законів немає, і відповідні відносини регулюються загальними нормами патентного чи трудового права. Це, як правило, країни з неокласичною ліберальною

моделлю економіки, наприклад, США, Аргентина, Мексика, Бразилія. У США в штатах Вашингтон, Каліфорнія, Міннесота, Іллінойс і Північна Кароліна діють спеціальні закони штатів на обмеження контрактів про передачу прав на інтелектуальну власність.

Для проведення порівняльного аналізу патентного законодавства різних країн світу щодо регулювання службового винахідництва необхідно спершу дослідити історичні етапи становлення та основні тенденції розвитку правового регулювання цієї сфери в окремих провідних країнах. Це дозволить глибше зрозуміти підходи, які застосовуються в різних юрисдикціях, та оцінити їх ефективність у врегулюванні правовідносин між роботодавцями та винахідниками.

Сполучені Штати Америки є прикладом країни з неокласичною ліберальною моделлю, де немає спеціального законодавства щодо службових винаходів. У Конституції США 1787 року та Патентному законі 1790 року закладено принцип пріоритету винахідника. Зокрема, стаття 1 частина 8 Конституції США надає Конгресу повноваження сприяти науковому прогресу, забезпечуючи творцям на обмежений період виключні права на їхні літературні твори та відкриття.

На момент створення патентна система США була спрямована на стимулювання індивідуальних творчих зусиль як основи прогресу, а не на підтримку капіталовкладень бізнесу. Надалі розвиток приватної ініціативи підтвердив ефективність і доцільність такого підходу.

Відносини між роботодавцем і працівником у цей період регулювалися на договірній основі. Якщо працівник виконував завдання, поставлене роботодавцем, і це було чітко прописано у договорі, тоді всі права на винахід та отримання патенту переходили до роботодавця. У випадку відсутності такого договору, право на патент залишалося за працівником. Такий підхід був обґрунтованим з огляду на швидкий розвиток інформаційних технологій, характер конкуренції та інші важливі фактори.

Варто підкреслити, що така система регулювання забезпечувала простоту у правовідносинах між роботодавцем і працівником. Працівник мав право на отримання патенту навіть за умови, що він використовував свої знання та навички, здобуті під час роботи у роботодавця. Крім того, право на патент залишалося за винахідником навіть у випадках, коли винахід створювався в робочий час і за допомогою ресурсів роботодавця. У такій моделі роботодавець був змушений додатково мотивувати працівника, щоб забезпечити його зацікавленість у співпраці.

Як вже зазначалося, у США відсутнє федеральне законодавство про службові винаходи, за винятком п'яти штатів – Вашингтон, Каліфорнія, Міннесота, Іллінойс і Північна Кароліна. У цих штатах існують закони, які визначають винаходи, на які роботодавець може претендувати за наявності трудового договору. Однак ці закони не встановлюють порядок виплати винагороди працівнику-винахіднику.

Взаємовідносини федеральних органів з некомерційними організаціями, малими підприємствами та державними службовцями регулюються єдиним розділом, а саме Главою 18 Патентного закону 1981 року, який пов'язаний зі службовим винахідництвом. За ним винаходи поділяються на різні категорії, зокрема на:

- «службові» винаходи. Це ті, які створюються працівником під час виконання своїх службових обов'язків. У таких випадках право на отримання патенту належить роботодавцю. Зазвичай працівнику за створення такого винаходу додаткова винагорода не виплачується;

- винаходи, створені з використанням засобів роботодавця, але ця діяльність не входить до прямих обов'язків працівника. У цьому випадку роботодавець отримує так зване «право підприємства» (shop right). Воно полягає в тому, що роботодавець має право на безоплатну, невиключну ліцензію, що дозволяє йому використовувати винахід у власному виробництві;

- «вільні» винаходи, які створені працівником поза межами його службових обов'язків і без використання ресурсів чи засобів

виробництва роботодавця. У таких випадках право на цей винахід залишається у власності працівника-винахідника [102, с. 137].

Соціально-орієнтований підхід до регулювання службових винаходів має тривалу історію. Уперше він був впроваджений у 1897 році в Патентному законі Австро-Угорщини, який передбачав право працівника на справедливую частку прибутку від використання його винаходу. Згодом подібні положення з'явилися в патентних законах інших країн, зокрема в Нідерландах у 1910 році, Японії в 1909 році, до Кодексу зобов'язань Швейцарії у 1911 році. Ці зміни відображають прагнення забезпечити винахідникам гідну винагороду за їхній інтелектуальний внесок.

Нині у багатьох країнах існують розділи патентного законодавства, які регулюють питання службових винаходів. Зокрема, такі положення є у патентних законах Великої Британії, Іспанії, Австралії, Італії, Франції, а також у Кодексі промислової власності Бразилії. У деяких державах це питання регулюється окремими спеціальними законами. Перший подібний закон був прийнятий у Швеції в 1955 році. Згодом аналогічні закони з'явилися в Данії (1955), Німеччині (1957), Фінляндії (1967) та Норвегії (1970).

У Великій Британії правовідносини у сфері службового винахідництва регламентуються Патентним законом 1977 року (ст. 39-43) [103, р. 258-261; 104, р. 53]. Згідно з цим законом, винахід вважається службовим і належить роботодавцю, якщо він створений працівником під час виконання його звичайних службових обов'язків. Також право на винахід переходить до роботодавця, якщо працівник мав спеціальні обов'язки сприяти реалізації інтересів роботодавця на підприємстві [105, с. 25].

Патентна система Японії є одним з найкращих прикладів успішного розвитку національної економіки. Завдяки унікальному підходу до регулювання прав на промислову власність, зокрема до службових винаходів, у країні створено сприятливі умови для заохочення інноваційної діяльності. Це дало змогу Японії стрімко зміцнити свою економіку й утвердитися серед лідерів світової спільноти. Нині Японія

прагне досягти статусу країни з найвищим інтелектуальним потенціалом у світі до 2030 року. За даними А. Красовської [106, с. 12], саме Японія залишається безумовним лідером серед технологічно розвинутих країн за кількістю поданих заявок на винаходи.

В Японії перший Патентний закон був проголошений ще у 1885 році як Патентний монопольний закон. У 1888 році його було вдосконалено та перейменовано на Патентний закон, проте він ще не охоплював питання, пов'язані зі службовими винаходами. Лише у 1909 році до закону було додано відповідні правові норми, які регулюють ці відносини. Зокрема, був встановлений принцип пріоритету, що надає роботодавцю виключні права на винахід, створений працівником.

Закон про патенти від 1921 року [107, р. 590-601] значно змінив підхід до регулювання винахідництва, надаючи більше прав винахідникам. Згідно з цим Законом, право на службовий винахід або корисну модель закріплювалося за працівником, тобто самим винахідником, роботодавець отримував лише безумовне право на використання цього винаходу за допомогою отримання ліцензії.

У сучасній Японії діє Патентний закон 1959 року, який регулює питання, пов'язані з патентуванням службових винаходів. Відповідно до статті 35 цього закону, службовим визнається винахід, який відповідає наступним критеріям: створений працівником з використанням засобів роботодавця; пов'язаний з виконанням службових обов'язків працівника; належить до сфери діяльності роботодавця.

В Японії службові винаходи регулюються патентним законодавством, яке визначає, що право на такий винахід належить працівнику. Водночас роботодавець отримує право на невиключну ліцензію, що дозволяє використовувати цей винахід. Якщо працівник відповідно до договору чи правил внутрішнього порядку передає службовий винахід роботодавцю, він має право на відповідну винагороду. Значною особливістю японського підходу є юридична залежність від правил внутрішнього розпорядку підприємств, які слід виконувати як роботодавцям,

так і працівникам, що додає своєрідних нюансів у систему регулювання службового винахідництва [108, р. 25].

Також японський досвід є цікавим завдяки поєднанню матеріальної винагороди за службові винаходи та моральної підтримки з боку держави. У Японії науково-технічні досягнення визнаються на національному рівні, і творцям вручаються престижні нагороди, такі як «медаль з блакитною стрічкою» та «медаль з пурпурною стрічкою», що є одними з найвищих відзнак у країні.

Як вже зазначалося, у багатьох країнах світу правове регулювання відносин у сфері службового винахідництва здійснюється через спеціальні закони. Ці законодавчі акти спрямовані на те, щоб більш ефективно врегулювати правовідносини між роботодавцем і працівником, стимулюючи при цьому винахідницьку діяльність працівників. Інтереси працівника захищаються шляхом встановлення його прав на винагороду та обмеженням переліку винаходів, на які може претендувати роботодавець. Водночас законодавство закріплює право роботодавця на службові винаходи, що створені в межах трудових обов'язків працівника.

Далі пропонується більш детально зупинитися на законодавстві у сфері службового винахідництва в окремих країнах ЄС. Європейські країни демонструють ефективний підхід до охорони інтелектуальної власності через регулювання відносин, пов'язаних зі службовими винаходами. Вони успішно реалізують правові інструменти, які створюють рівновагу між інтересами роботодавців та працівників-винахідників. Дослідження цього досвіду може стати цінним для України, оскільки сприятиме формуванню сучасної системи, здатної забезпечити підтримку інновацій, дотримання прав винахідників та стимулювати економічний розвиток в країні.

Наприклад, у Німеччині було запроваджено спеціальне законодавство, що регулює правовідносини, пов'язані зі службовими винаходами. Ця сфера виділена в окрему галузь під назвою «право винахідництва», яка регулюється Законом Німеччини «Про винаходи, створені робітниками, що працюють

за наймом» від 25 липня 1955 року. Цей закон набув чинності з жовтня 1957 року. Згідно з ним, всі винаходи поділяються на дві категорії: «вільні» та «залежні» (службові). І, попри те, що «вільні» винаходи не належать до службової діяльності, цей законодавчий акт не залишає без правового регулювання і цю сферу винахідництва [109, с. 15].

Згідно з Законом Німеччини «Про винаходи, створені робітниками, що працюють за наймом» службовими винаходами визнаються винаходи створені працівником у процесі виконання службових обов'язків, пов'язаних з виконанням НДДКР, а також винаходи, створені з використанням досвіду підприємства, без якого працівник не зміг би їх реалізувати.

Цей Закон Німеччини ґрунтується на двох основних принципах. Перший принцип передбачає створення найкращих умов для того, щоб роботодавець міг отримати право на винаходи, створені працівниками. Другий принцип спрямований на заохочення винахідницької діяльності та творчої активності працівників через виплату належної винагороди працівнику-винахіднику за створений ним винахід.

Таким чином, Закон Німеччини «Про винаходи, створені робітниками, що працюють за наймом» регулює всі аспекти, пов'язані з правовими відносинами між працівником-винахідником і роботодавцем. Він чітко визначає кваліфікацію винаходу, процедуру передачі прав на винахід роботодавцю, а також способи його використання. Крім того, закон встановлює права та обов'язки обох сторін. У 1959 році до закону були додані рекомендації щодо винагороди працівникам-винахідникам за їхні розробки. Хоча ці рекомендації не є обов'язковими, вони відіграють суттєву роль у врегулюванні суперечок і сприяють справедливому розв'язанню питань щодо компенсації за створені винаходи [110, р. 249-250].

У Франції законодавче регулювання службового винахідництва було впроваджено лише в 1978 році. Саме тоді до Закону Франції «Про патенти на винаходи» від 02 січня 1968 року внесли дві додаткові статті, що стосувалися службових винаходів. До цього часу взаємовідносини між роботодавцями та

працівниками регулювалися виключно трудовими угодами, а за їх відсутності – судовою практикою. Суди у своїх рішеннях керувалися правилами, встановленими Паризьким апеляційним судом.

Відповідно до цих правил створені працівниками-винахідниками винаходи розрізнялися на три категорії:

- «службові» винаходи, які створюються працівником у процесі виконання його службових обов’язків з використанням засобів підприємства. Такі обов’язки мають бути чітко зафіксовані у договорі або спеціальних розпорядженнях. Право на ці винаходи належить роботодавцю;

- «проміжні» винаходи, які є результатом вільної інтелектуальної діяльності працівника, але створюються з використанням засобів роботодавця. Вони визнаються спільною власністю роботодавця та працівника-винахідника;

- «вільні» винаходи, які створюються поза межами службової діяльності та без використання засобів підприємства. Такі винаходи стають власністю виключно працівника-винахідника.

Положення попереднього законодавчого акту 1968 року були адаптовані до чинної судової практики, яка дозволяла спільну власність на винахід. Це означало, що кожен зі співвласників мав право використовувати запатентований винахід відповідно до своєї частки в патенті. Однак реалізувати це на практиці було складно. У зв’язку з цим, під час перегляду патентного законодавства Франції через 10 років, у редакції закону 1978 року з’явилися спеціальні норми, які регулювали службове винахідництво. Згодом ці норми були уточнені у відповідних декретах про службові винаходи (1979-1984) та у положеннях про винаходи державних службовців (1980). У 1992 році положення закону 1978 року були включені до Кодексу інтелектуальної власності Франції (Кодекс Франції).

Зокрема, у Кодексі Франції поняття службового винаходу визначається за двома категоріями. До першої категорії відносяться службові винаходи, створені працівником-

винахідником за трудовим договором, за яким винахідництво входить в обов'язки працівника.

До другої категорії відносяться винаходи:

- які належать до сфери діяльності роботодавця, але створені поза рамками службових обов'язків і договору найму;
- які створені працівником-винахідником, проте договором найму така діяльність не передбачувалась;
- створені з використанням технічних, інформаційних чи матеріальних засобів роботодавця.

Чітко схарактеризувавши правовий статус службового винаходу, Кодекс Франції закріпив новаторський принцип належності всіх неслужбових винаходів – за працівником-винахідником.

Патентними законодавствами Бразилії та Греції виділяється також група «залежних» винаходів, які визначають їх як винаходи, створені працівником-винахідником з використанням різноманітних відомостей та засобів, отриманих від роботодавця [111, с. 48].

Таким чином, можна дійти висновку, що поява інституту службового винаходу стала наслідком розвитку науково-технічного прогресу та еволюції процесів створення новітніх технологій. Спочатку патентні системи багатьох країн не враховували специфіку правових взаємин між найманими винахідниками та їхніми роботодавцями. Проте з часом постала потреба у формуванні правового механізму, що регулював би ці відносини. Це дозволило знайти збалансоване рішення на користь творців, що працюють у наукових установах, і водночас забезпечує закріплення майнових прав інтелектуальної власності за роботодавцем, визнаючи при цьому вклад винахідника. Такий принцип довів свою результативність і широко використовується у практиці багатьох економічно розвинених країн.

Як зазначалося у попередньому матеріалі, такі країни як Норвегія, Німеччина, Данія, Швеція, Фінляндія прийняли спеціальні закони, завдяки яким розмежуються права на службові винаходи між працівником-винахідником та роботодавцем. У таких країнах як Австрія, Бразилія, Єгипет, Велика Британія,

Ізраїль, Іспанія, Нідерланди, Португалія, Японія відносять у сфері службового винахідництва регулюються Патентними законами. У Франції, Італії, Ефіопії аналогічні положення зафіксовані в їх цивільних кодексах. А в таких країнах як США, Аргентина, Бразилія, Мексика правове регулювання обмежується тим, що у колективні трудові договори чи контракти включалися спеціальні положення щодо прав на службові винаходи. Якщо врегулювання питання стосовно прав на службові винаходи не відображені у колективному трудовому договорі чи контракті, законодавством передбачалися диспозитивні норми. Для країн з прецедентним правом велике значення мали також винесені ухвали по судових справах (наприклад, в США, Канаді). У таких країнах як Швейцарія та Туреччина врегулювання цього питання повністю покладалося на розсуд договірних сторін (Кодекс зобов'язального права).

Питання правового регулювання взаємовідносин у рамках службового винахідництва є ключовим для досягнення балансу інтересів між роботодавцем та працівником. З одного боку, працівник-винахідник має право на достойне визнання та справедливо визначену компенсацію за свій креативний внесок у створення винаходу. З іншого боку, роботодавець, що надає необхідні ресурси, фінансування та інфраструктуру для розробки таких винаходів, також заслуговує на відповідну частку результатів цієї діяльності. Інтереси сторін можуть бути забезпечені на засадах приватного права, зокрема цивільного.

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС є важливим інструментом для гармонізації українського законодавства з нормами країн-членів ЄС. Так згідно з Розділом III Закону України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [112], ця програма спрямована на усунення правових бар'єрів, що можуть перешкоджати інтеграції України в єдиний правовий простір ЄС. Основними завданнями програми є удосконалення законодавства, покращення нормотворчої діяльності органів державної влади та впровадження ефективної системи координації та контролю. Це

дозволить створити необхідні передумови для майбутнього членства України в ЄС та сприятиме розвитку сучасної правової системи в країні.

Україні обрала шлях інтеграції в ЄС, тому необхідно зважити на цю тенденцію при створенні відповідного законодавства у сфері винахідництва, аби максимально наблизити його до законодавств ЄС.

Визначити чітко, за ким у законодавствах окремих закордонних країн визнаються права на службовий винахід, неможливо без аналізу головних понять що належать до сфери службового винахідництва. Тим більше, що вони міцно увійшли в практику нормотворчості й сприяють її єдності.

Такими поняттями авторка вважає наступні: «працівник», «роботодавець», «службовий винахід», «сфера діяльності роботодавця», «винагорода за створений винахід». Вони можуть бути поділені на:

- а) нові («працівник-винахідник»);
- б) запозичені з інших законодавчих актів («сфера діяльності роботодавця», «службовий винахід», «роботодавець»).

У законодавствах більшості закордонних країн різняться визначення таких понять як «посадові обов'язки працівника», «працівник (службовець)», «сфера діяльності роботодавця». По різному у патентних законодавствах закордонних країн визначається і належність винаходу (корисної моделі) до певного сектору.

Зокрема, законодавства закордонних країн, визначаючи поняття «працівник (службовець)», використовують різний перелік ознак. Як правило, під нього підпадають працівники як приватного, так і державного секторів, викладацький склад університетів та інших закладів вищої освіти, службовці збройних сил. У деяких країнах поняття «службовець» включає весь контингент працівників – від директорів та управлінців до різноробів (Австрія). Тобто, законодавством Австрії як суб'єкти права можуть бути «будь-які робітники та службовці».

У законодавстві Великої Британії поняття «службовець» означає особу, яка працювала чи працює за договором найму або забезпечувала інтереси державного відомства.

За патентним законодавством Німеччини «службовцем» вважають фізичну особу, яка зобов'язана виконувати окреслену договором роботу. Цікаво, що тимчасові працівники відносяться до потенційних творців службових винаходів, а члени рад директорів і керівники виключені з їх числа і це є виправданим.

Патентне законодавство Японії визначає поняття «службовець» як особу, яка є посадовцем місцевого державного органу чи уряду або працює за наймом, або перебуває на службі у роботодавця. Причому мається на увазі, що службовцем є не тільки службовець компанії, але й особа, яка реально отримує платню від роботодавця, навіть якщо вона є штатним або тимчасовим співробітником чи директором.

Відповідно до патентного законодавства Японії під поняттям «роботодавець» крім корпорацій, фірм розуміють також урядові та муніципальні установи. А під поняттям «сфера діяльності роботодавця» розуміють не тільки ту діяльність, яка вказана у статуті окремої компанії, а й будь-яку супутню діяльність, що відбувається паралельно з основною. Під «дією, яка впливає на створення винаходу» розуміють не тільки обов'язки службовця, але й ті обов'язки, що пов'язані з виконанням завдань, які видав роботодавець.

Параграфом 42 (п. 2) Закону про патенти Великої Британії, на відміну від багатьох країн, при визначенні статусу винаходу визначається і поняття «місце роботи працівника-винахідника». Для визнання винаходу службовим мають бути виконані такі умови, пов'язані з його місцем роботи. По-перше, працівник повинен працювати переважно у Великій Британії.

По-друге, винахідник може взагалі не мати місця роботи, чи працювати в іншому місці, але діяльність роботодавця, з яким працівник-винахідник зв'язаний трудовими відносинами, повинна відбуватися у Великій Британії. Такий підхід свідчить про можливість віднесення до службових й винаходи не тільки працівника-винахідника, а й сумісника.

У Норвегії, Фінляндії та Швеції через специфіку винаходу державні службовці збройних сил не входять до числа загальних працівників, на яких поширюються офіційні положення щодо відносин у сфері службового винахідництва.

У таких країнах як Німеччина та Ізраїль особовий склад збройних сил відноситься до звичайних державних службовців. Патентне законодавство Канади, США, Єгипту та Швейцарії виділяє особливу категорію державних службовців, які навчаються за державні кошти за спеціальними програмами. У таких країнах, як Данія, Іспанія, Італія, Норвегія, Швеція, Фінляндія та Японія, законодавці однаково ставляться до державних службовців і службовців приватного сектора. Такі країни як Франція, Австрія, Німеччина та Ізраїль, мають деякі спеціальні правила для державних службовців [113, р. 23-25].

Відповідне законодавство окремих країн неоднаково кваліфікують винаходи, які створені викладачами університетів та інших закладів вищої освіти. У таких країнах як Німеччина, Данія, Норвегія, Швеція та Швейцарія, такі творці вважаються незалежними винахідниками, оскільки їх роль полягає в тому, щоб навчати, а не створювати винаходи, і тому винаходи, які вони створюють, вважаються «вільними». У таких країнах, як Нідерланди та Іспанія, усі винаходи, створені професорами університетів, дослідниками та викладачами, належать університету [114, р. 174]. У США викладачі спеціально не виділяються окремою групою службовців [115, р. 103-113]. Законодавствами закордонних країн практично не згадуються такі суб'єкти права як здобувачі освіти, які створюють винаходи. У цьому аспекті їх стан є досить невизначеним.

Таким чином, попри зазначені відмінності в патентному законодавстві різних закордонних країн, існує загальна тенденція в розумінні того, кого слід вважати працівником-винахідником, а саме: ними визнаються усі працівники незалежно від їх статусу зайнятості (тимчасовий, постійний, стажист) і незалежно від їхнього положення в ієрархічній системі організації, в якій працює цей працівник.

Далі визначимо як в окремих закордонних країнах розподіляються права на службовий винахід і як врегульовуються питання стосовно виплати винахіднику винагороди за створений ним винахід.

Законодавство різних країн зосереджено на питанні щодо того, кому зі сторін належатимуть права на створені службові винаходи. Від виконання посадових обов'язків, конкретних завдань, використання ресурсів роботодавця та тривалості робочого часу залежить, чи потрібно передавати права роботодавцю повністю, чи частково.

Типовим законом про винаходи для країн, що розвиваються [116], передбачено, що право на отримання патенту на службовий винахід належить роботодавцю, якщо інше не передбачене договором. Для винаходів тих працівників, чий договір (контракт) не передбачає діяльності винахідництва, проте ці винаходи створені з використанням засобів роботодавця «залежні винаходи», типовий закон передбачає два шляхи:

- 1) право на патент належить роботодавцю;
- 2) право на патент належить працівнику, але при цьому роботодавець буде мати можливість на отримання невиключної ліцензії.

Можна виділити країни, в яких право на службовий винахід спочатку належить працівнику (принцип першосуб'єктності), який потім повинен поступитися ним роботодавцю (похідне право). Зокрема, в Австрії право на отримання патенту на винахід, створений в період найму, належить працівнику, якщо інше не передбачене договором. Відповідно до Закону про винахідництво Польщі [117, р. 23-30] право на отримання патенту належить винахіднику. Проте на підставі ст. 20 цього законодавчого акту, якщо винахід створений у результаті виконання службових обов'язків працівника, то право на отримання патенту переходить до замовника або роботодавця.

Незалежно від того за законом чи за контрактом передається винахід роботодавцю, завжди виникає питання про справедливу винагороду працівнику-винахіднику за відчуження винаходу.

Безперечний є той факт, що винагорода також має бути заохоченням до творчої активності людини.

По-різному закордонні країни підходять до врегулювання відносин стосовно винагороди. Як аргумент щодо необхідності виплати винагороди працівнику-винахіднику – це компенсація йому за створений винахід, передачу прав і як заохочення до творчої активності. Аргументами «проти» цього є доводи про високі витрати й ризики, які несе роботодавець у зв'язку зі створенням і впровадженням цього винаходу, а також про одержувану працівниками заробітну плату.

У таких країнах як Ізраїль, Італія, Австрія, Єгипет, Нідерланди, Португалія, Японія положення щодо виплати винагороди працівнику-винахіднику введені у законодавчі акти, що регулюють відносини у сфері винахідництва. Такі країни як Данія, Німеччина, Норвегія, Фінляндія, Швеція мають спеціальні правові норми у цій сфері. Напроти, в Австрії, Австралії, Бельгії, Великій Британії, Канаді, США, Швеції винагороди за створені службові винаходи взагалі не передбачається. Якщо така винагорода існує, то лише як умова колективних трудових договорів або контрактів. Іноді компанії вважають за краще все-таки виплачувати винагороду винахідникам на добровільній основі й таким чином заохочувати їх до творчої активності, іноді таким працівникам просто підвищується посада або заробітна платня [118, р. 15-21].

У Німеччині відповідно до Параграфів 9, 10 Закону «Про винаходи, створені робітниками, що працюють за наймом», а також Інструкції про винагороду за службові винаходи на приватних підприємствах 1956 року, працівник-винахідник має право на відповідну винагороду як компенсацію за створений ним винахід. Інструкція не носить обов'язкового характеру, але дотримується на практиці як рекомендований акт. Цією Інструкцією визначені методи та критерії розрахунку суми винагороди на основі ліцензійних ставок за винаходи, що не визначені як службові. При цьому винагорода за створення службового винаходу менша, ніж виплата за аналогічний вільний винахід, і це є виправданим [119, р. 22-44].

Відповідно до Закону про винахідництво Польщі винахідники мають право на винагороду пропорційно прибутку, одержаному роботодавцем від використання винаходу. Виплачується вона або як одноразова сума винагороди разом з винагородою за прибуток, який буде одержаний в майбутньому, або творець отримує винагороду протягом усього періоду використання винаходу. У статті 100 цього Закону йде мова про те, що у випадку, коли встановлена винагорода виявляється незначною порівняно з одержуваним прибутком, винахідник має право вимагати її підвищення.

Відповідно до законодавства Великій Британії та практики його застосування [120; 121] працівник отримує право на винагороду тільки у разі одержання роботодавцем значної вигоди від використання винаходу. Проте спочатку з'ясовується, чи є колективний договір, в якому присутні положення про винагороду за створений винахід. Якщо є такий колективний договір, то строки й розмір виплати винагороди залежать від умов цього договору. Якщо колективний договір відсутній, то розглядається питання про те, чи був на цей винахід отриманий патент. У разі якщо патент не був отриманий, питання про винагороду знімається. Якщо на винахід був отриманий патент, то має значення, чи був він переданий роботодавцю, чи була надана тільки ліцензія на використання цього винаходу. У випадку, якщо право на отримання патенту не було надано роботодавцю, то при використанні винаходу роботодавцем працівник-винахідник має право на винагороду.

Якщо працівник-винахідник надав роботодавцю виключну ліцензію на використання винаходу, то такий працівник отримає винагороду і розмір цієї винагороди буде обчислюватися відповідно до внеску кожної зі сторін. При цьому враховуються наступні обставини: внесок роботодавця у процес створення винаходу у вигляді інформації, порад, матеріальної та іншої допомоги; зусилля, які доклав працівник для створення винаходу; спільна робота над винаходом; співвідношення вигод сторін від застосування винаходу; можливість отримання невиключної ліцензії працівником.

В Японії роботодавець не зобов'язаний виплачувати працівнику-винахіднику винагороду, за винятком випадків переходу до нього прав на отримання патенту на службовий винахід. Розрахунок розміру винагороди проводиться за аналогією з розрахунком ліцензійних платежів. Однак при цьому з суми цієї винагороди вираховується сума внеску самого роботодавця у створення винаходу, навіть якщо його фактична участь дорівнювалася нулю. Пояснюється це тим, що під час створення винаходу працівник можливо користувався устаткуванням чи фінансовою підтримкою роботодавця. Також для стимулювання винахідницької діяльності в Японії діє спеціальна програма, що отримала назву «К К К».

Що стосується поняття «виплата винагороди», то у різних країнах це поняття різниця ще більше. Як правило, поняття «виплата винагороди» перевищує традиційний строк позовної давності, встановлений на основі загальних норм цивільного права. Наприклад, у Великій Британії строком для розрахунку винагороди може бути строк дії патенту та один рік після закінчення такого строку. А в Японії він складає десять років з дня передачі прав на отримання патенту, при цьому наявність трудових відносин не є приводом для припинення цього строку.

Законами деяких закордонних країн окремо регулюються правовідносини щодо службових винаходів, створених державними службовцями, і як правило це країни де діє державна система обліку інтелектуальної власності. Це повною мірою стосується й виплати таким працівникам винагороди за створені винаходи. Наприклад, в Японії винаходи, які були створені з використанням засобів держави, чи в університетах за планом державних досліджень, вважаються службовими та передаються державним органам. Винагорода за створений винахід виплачується у вигляді роялті. На додаток до винагороди творець особливо важливого винаходу одержує урядову нагороду.

Зокрема, в Америці права на винахід, створений державним службовцем, набуває держава в особі уряду. При тому такий винахід повинен бути створений на державні засоби й представляти державний інтерес. До категорії службовців,

відносяться також особи, спеціально найняті для діяльності у винахідницькій сфері. Відповідно до поправок до Патентного закону США уряд дозволив закладам вищої освіти залишати прибутки від використання винаходів, створених на засоби федерального бюджету, і вимагав розподілу роялті з винахідниками без зайвої конкретизації. На підставі локальних університетських положень, у різних університетах до рішення розподілу прибутку підійшли індивідуально. У деяких університетах розподіл відбувається в рівних частках між університетом і винахідником. Наприклад, у Стенфордському університеті штату Каліфорнія п'ятнадцять відсотків від платежів роялті спрямовуються на покриття адміністративних витрат, третина від залишку виплачується роботодавцю, ще одна – відділенню, і залишок – факультету [122, р. 9-14].

Важливе значення для врегулювання відносин між роботодавцем та працівником-винахідником має врегулювання механізму повідомлення працівником роботодавця про створений службовий винахід. Процедурний порядок щодо повідомлення роботодавця про створений службовий винахід у різних країнах не є однаковим, і, як правило, він слабо регламентований законодавством. Внаслідок цього на практиці виникає багато ускладнень.

Засвідчення роботодавцем своїх прав на винахід може бути усним або письмовим. Зокрема, у Франції письмово повідомляють працівника про визнання винаходу роботодавцем з врученням йому відповідного повідомлення під підпис або через рекомендований лист з обов'язковою реєстрацією на підприємстві. Як правило таке визнання стає відправною точкою для початку оформлення роботодавцем заявкових матеріалів, підписання сторонами додаткових угод, а також розрахунку розміру винагороди працівнику. Такий порядок сприяє визначеності правового становища сторін.

В Австрії передбачений чотиримісячний строк для подачі роботодавцем заявки на отримання патенту, інакше це право переходить до працівника. Працівник до цього часу має утриматися від розкриття суті винаходу третім особам. В Ізраїлі

строк на прийняття винаходу роботодавцем збільшений до шести місяців. В Іспанії цей строк становить три місяці.

Також законодавством окремих країн передбачається строк, протягом якого за роботодавцем закріплюється право на винаходи, створені працівниками після закінчення відносин найму (Іспанія, Італія – один рік, Німеччина – два роки, США – за договором). При цьому уточнюється, що винахід вважатиметься службовим, якщо на нього був одержаний патент чи була подана заявка протягом зазначеного строку після закінчення цього договору найму на підприємстві роботодавця.

Як свідчить аналіз патентного законодавства окремих закордонних країн, в основному права на службові винаходи за договором чи за законом належать роботодавцю або за ним залишається переважне право на першочергове придбання невиключних прав. Інтереси працівника-винахідника в основному забезпечується правом на винагороду за створений винахід.

Згідно зі статтею 8 (п. 2) Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» право на отримання патенту на винахід, створений працівником за умов виконання службових обов'язків або у разі одержаного від роботодавця конкретного завдання, належить роботодавцю, якщо у договорі не визначено інше. Працівник-винахідник має право на отримання винагороди відповідно до вигоди, яку одержав або міг одержати роботодавець при належному використанні цього об'єкта права.

Якщо роботодавець протягом 4 місяців від дати одержання від працівника-винахідника повідомлення про винахід не подасть заявку в патентне відомство, то творець об'єкта має право сам надати заявку та одержати патент на своє ім'я. У такому разі роботодавець може використовувати цей винахід у власному виробництві з виплатою патентовласнику компенсації, визначеної на договірній основі.

Проте, на погляд авторки, цей Закон має свої недоліки, а саме: у ситуації, що склалася, роботодавець знаходиться в більш вигідному становищі. Саме він фактично привласнює собі право на вирішення ряду принципів питань. Прикладом

цього є чинна система визначення й виплати винахіднику компенсації за створений ним винахід. Законом передбачається виплата працівнику-винахіднику винагороди на основі угоди, укладеної між сторонами. Безумовно, на практиці роботодавець одноосібно диктує свої умови працівнику-винахіднику як менш соціально захищеній стороні.

У таких країнах як Франція, Велика Британія у випадку створення працівником службового винаходу, то саме у роботодавця виникає майнове право на цей винахід, долю якого він має право визначати на свій розсуд. У Німеччині, навпаки, майнове право на службовий винахід спочатку закріплене за працівником-винахідником, який потім передає його роботодавцю. Проте правові наслідки обох підходів однакові – саме роботодавцю будуть належати майнові права на службовий винахід.

Як слушно зазначив Л.Й. Глухівський [123, с. 24], «...правові гарантії для роботодавців стосовно створюваних за їх інвестиційної підтримки винаходів є чи не найважливішою передумовою для забезпечення притоку у винахідницьку сферу венчурного капіталу. Ці гарантії, разом з іншими необхідними економічними та правовими факторами, й роблять винахідницьку діяльність інвестиційно-привабливою». Однак потрібно знайти збалансований підхід як до захисту інтересів працівника-винахідника, так і до захисту інтересів роботодавця.

У результаті ґрунтовного аналізу законодавства у сфері службового винахідництва провідних закордонних країн, а саме: Великої Британії, Німеччини, Франції, США, Норвегії, Швеції, Данії, Японії, авторка робить висновок: по-перше, що за патентним законодавством більшості країн, права на винахід належать роботодавцю за умови, якщо винахід створений в ході виконання трудового завдання та між сторонами укладений договір про поступку права на отримання патенту.

Якщо створений винахід не стосується діяльності працівника, але належить до сфери діяльності роботодавця, патент видається творцю об'єкта права, а роботодавець буде мати переважне право на укладання ліцензійного договору на

використання цього винаходу. Захист інтересів винахідника забезпечується правом на винагороду.

По-друге, у тих закордонних країнах, де діє спеціальне законодавство у сфері службового винахідництва, більш чітко врегульовані відносини між сторонами й це сприяє активізації винахідництва з усіма позитивними наслідками для національної економіки.

По-третє, видаються цікавими та виправданими такі положення, що можуть бути імplementовані у патентне законодавство України найближчим часом:

1. Визнання працівника-винахідника як першоволодільця майнових прав на службовий винахід, який потім поступається цим правом роботодавцю.

2. Розподіл службових винаходів на категорії.

3. Виплати роботодавцем винагороди працівнику-винахіднику за отримання майнових прав на службовий винахід та стимулювання його матеріально і морально відповідно до чинної в країні системи збалансування.

Отже, порівняння законодавства України у сфері службового винахідництва з законодавством окремих провідних закордонних країн, вивчення специфіки положень, тенденцій розвитку становить безперечний інтерес як з погляду правотворчості, так і з погляду практичного використання світового досвіду для менш болісного проходження через реформи в нашій державі [124, с. 64-65].

Далі для того, щоб розглянути як визначається поняття «службовий винахід» у чинному патентному законодавстві України та які складнощі виникають при його застосуванні, авторкою пропонується проаналізувати як визначається це поняття у патентних законодавствах окремих закордонних країн.

У провідних європейських країнах найчастіше поняття «службовий винахід» визначають як винахід, створений працівником у період його роботи за трудовим наймом, за умов комерційного інтересу роботодавця, прямого зв'язку зі сферою його діяльності та з використанням інформації та засобів цього

роботодавця. Треба зауважити, що в окремих закордонних країнах використовуються дві категорії винаходів:

- службові;
- «зв'язані».

Як правило, до обох цих категорій винаходів застосовуються одні й ті ж самі правові норми та набирають силу відповідні права сторін, якими (за умовами контракту або згідно з патентним законодавством) затверджуються зобов'язання про виплату винагороди винахіднику.

Поняття «вільних» винаходів патентним законодавством більшості країн не визначене. Зазвичай, це поняття розповсюджується на всі винаходи, за винятком тих, на які роботодавець заявив свої права власності або права на використання, або скористається такими правами у майбутньому.

Згідно з законодавством Іспанії, Німеччини, Великої Британії, Мексики та Франції, винахідник є власником прав на будь-який винахід, створений при обставинах, відмінних від тих, при яких створюються службові винаходи. Аналогічне положення є й в патентному законодавстві Швеції, за яким права роботодавця розповсюджується тільки на той винахід, який визначений у колективному договорі. Законодавствами Німеччині, Данії, Норвегії, Фінляндії та Швеції визначена особлива категорія службовців, винаходи яких завжди вважаються «вільними». Такими службовцями є викладачі університетів та інших закладів вищої освіти.

Таким чином виходить, що чим ширше визначені такі поняття як «службовий винахід» або «зв'язаний винахід», тим менший перелік прав припадає на поняття «вільний винахід» й навіть тоді, коли винаходи вважаються «вільними», працівники все одно мають зобов'язання перед роботодавцем. Наприклад, відповідно до патентного законодавства Німеччини працівник-винахідник зобов'язаний інформувати роботодавця про всі свої винаходи, в тому числі й про «вільні».

Зокрема, патентним законодавством Аргентини визначено, що винахід, який був створений за умов використання навіть того устаткування, яке не належало працівнику-винахіднику, все одно

є його власністю. А роботодавцю належить переважне право на першочергове придбання ліцензії у своїх працівників. Аналогічні норми містяться і в законодавствах Венесуели та Мексики. Такий підхід пояснюється тим, що країни, які розвиваються зацікавлені у стимулюванні активності винахідництва як основи розвитку інновацій на національному рівні. Однак на практиці у ряді випадків відрізнити «вільний» винахід від поняття «службовий» винахід виявляється досить складно.

Таким чином, попри те, що патентні системи закордонних країн в основних своїх рисах дуже схожі й мають тенденцію до зближення, окремі положення національного патентного законодавства істотно різняться і підпорядковані інтересам і принципам економіки власної країни.

У патентному законодавстві України легальне поняття службового винаходу визначене у ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», у якій визначається, що: службовий винахід (корисна модель) – це винахід (корисна модель), створений працівником:

- у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше;
- з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва й обладнання роботодавця.

Треба висловити позитивну оцінку визначенню службового винаходу за чинним національним законодавством, яке дійсно є досконалішим за попередні. Проте, це не означає, що це визначення не може бути піддане критиці. На думку авторки, для того, щоб повніше розкрити зміст поняттю «службовий винахід», необхідно зробити деякі уточнення й доповнення [125, с. 84-86]. Вони слугуватимуть зрозумілості та чіткості цієї категорії.

По-перше, у ЦК України зовсім відсутнє поняття «службовий винахід». У ст. 429 ЦК України йдеться лише про права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту). Зважаючи на профільне законодавство, цього могло бути й достатньо.

На підставі статей 21, 32 Кодексу законів про працю України [126], предмет трудового договору може конкретизуватись у відповідному завданні чи індивідуальному плані, яке отримує працівник від роботодавця. Предметом такого завдання може бути й створення винаходу. Це обмежує розширюване тлумачення норми ст. 429 ЦК України, визначаючи службовим тільки той об'єкт інтелектуальної власності, який працівник створив за трудовим завданням роботодавця [127, с. 59].

По-друге, аналізована норма ЦК України охоплює тільки той службовий винахід, що створений працівником у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця, оскільки й доручення роботодавця у межах професії, спеціальності працівника-винахідника стає його трудовим обов'язком, а тому його виконання здійснюється за трудовим договором (контрактом). Що ж стосується винаходів, створених з використанням виробничих знань, досвіду, секретів виробництва й обладнання роботодавця, то вони залишаються поза межами об'єкта регулювання ст. 429 ЦК України та можуть регулюватися лише чинним національним патентним законодавством.

По-третє, у Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» відсутнє чітке визначення суб'єктів, щодо яких виникає режим «службового винаходу». Цим Законом визначене тільки поняття «роботодавець», але не наводиться визначення іншого суб'єкту – працівника. У чинному Кодексі законів про працю України також відсутнє визначення поняття цього суб'єкта. У статті 20 проєкту Трудового кодексу України (станом на 01.01.2025 р.) [128] цей суб'єкт визначений у такій редакції: працівник – фізична особа, яка в межах трудових відносин безпосередньо власною працею виконує оплачувану роботу в інтересах (на користь) іншої особи (роботодавця).

Визначаючи працівника, який створив службовий винахід, для більш точного відображення суті цього суб'єкта авторкою пропонується використовувати поняття саме «працівник-винахідник», оскільки це поняття характеризує і наявність трудових відносин, і факт створення винаходів. Застосування

цього поняття допоможе відмежувати творців службового винаходу від винахідників, винаходи яких не мають відношення до трудової діяльності. Такий варіант більш влучний, ніж «службовець-винахідник», оскільки поняття «працівник» охоплює всі типи робітників, працівників, службовців, тобто зосереджує в собі одну зі сторін трудового договору, що є основою виникнення правовідносин у сфері службового винахідництва.

Авторка пропонує наступне визначення поняття працівника-винахідника:

«працівник-винахідник – це людина, з якою укладений трудовий договір (контракт) і діяльність якої, відповідно до наказу і посадової інструкції, безпосередньо пов'язана з науковою або виробничою діяльністю роботодавця, що дозволяє використовувати досвід, виробничі знання, секрети виробництва та обладнання роботодавця для створення винаходу (корисної моделі)».

У зв'язку з цим запропоновано закріпити визначення цього поняття у ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

По-четверте, досвід окремих провідних країн, у тому числі й країн-членів ЄС, знає практику диференціації службових винаходів за категоріями, що дозволяє у кожному конкретному випадку індивідуально підходити до розподілу майнових прав інтелектуальної власності. Тому для чіткого визначення майнових прав на службовий винахід між сторонами та у зв'язку з адаптацією до законодавства країн-членів ЄС і з узгодженням зі ст. 429 ЦК України авторка пропонує розподілити службові винаходи на дві категорії.

Ознаками першої категорії службового винаходу, на погляд авторки, є наступні:

- 1) факт наявності трудових відносин між працівником-винахідником і роботодавцем;
- 2) створення винаходу при чітко встановлених обставинах (виконанні трудового завдання);

3) створення винаходу протягом певного періоду (протягом строку дії належним чином оформленого трудового договору (контракту));

4) предмет цього винаходу належить до сфери діяльності роботодавця.

Ознаками другої категорії службового винаходу є наступні:

1) факт наявності трудових відносин між працівником-винахідником і роботодавцем;

2) створення винаходу за допомогою технічних засобів роботодавця (з використанням виробничих знань, досвіду, секретів виробництва й обладнання роботодавця);

3) створення винаходу протягом певного періоду (протягом строку дії належним чином оформленого трудового договору (контракту));

4) предмет цього винаходу належить до сфери діяльності роботодавця.

Поєднуючи ці ознаки службового винаходу та враховуючи все сказане, авторкою пропонується доповнити визначення поняття «службовий винахід» і дати його визначення у ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» у наступній редакції:

«службовий винахід (корисна модель) – винахід (корисна модель), створений працівником-винахідником:

– у зв'язку з виконанням трудового завдання (перша категорія);

– за власною ініціативою з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва та обладнання роботодавця (друга категорія)».

Розподіл службових винаходів на категорії дозволить диференційовано підходити до визначення між сторонами майнових прав на винаходи для створення в нашій державі атмосфери заохочення і сприяння до винахідницької діяльності.

Авторка підтримує позицію О.А. Підпригори [129, с. 404], що «за творцем слід визнати право власності, а роботодавцеві надати право використовувати зазначений об'єкт протягом визначеного законом строку за невиключеною ліцензією». Тому,

на думку авторки, право на отримання патенту на винахід першої категорії буде належати роботодавцю. Право на отримання патенту на винахід другої категорії повинне бути за працівником-винахідником. У цьому випадку роботодавець буде мати переважне право на безоплатне використання цього винаходу в певній обмеженій сфері.

На підставі цього, авторка пропонує внести зміни та доповнення, по-перше, у розділ III «Право на одержання патенту» Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» додаткову статтю 8-1 «Право працівника-винахідника» і викласти у такій редакції:

«Майнові права на службовий винахід (корисну модель), створений працівником-винахідником за власною ініціативою з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва й обладнання роботодавця, належать працівнику-винахіднику як творцю об'єкта права інтелектуальної власності.

Майнові права на службовий винахід (корисну модель), створений працівником-винахідником у зв'язку з виконанням трудового завдання до отримання пропозиції від роботодавця про укладення цивільно-правового договору належать працівнику-винахіднику як творцю об'єкта права інтелектуальної власності.

Якщо роботодавець відмовляється від укладання цивільно-правового договору або суттєво порушив його умови, право на отримання патенту на службовий винахід (корисну модель) першої категорії залишається за працівником-винахідником, а роботодавець буде мати право на отримання безоплатної невиключної ліцензії на використання цього винаходу (корисної моделі) в певній обмеженій сфері».

По-друге, внести зміни у ч. 1 ст. 9 «Право роботодавця» Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та викласти у наступній редакції:

«Право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель), створений працівником-винахідником у зв'язку з виконанням трудового завдання, має роботодавець, якщо між сторонами у цивільно-договірному порядку врегульована передача майнових прав».

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ВІНАХІДНИКІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

2.1. Суб'єктивні права винахідників на об'єкти патентного права

У процесі створення, захисту та отримання прав на об'єкти патентного права, беруть участь суб'єкти, які можуть бути як юридичними, так і фізичними особами. До суб'єктів інтелектуальної власності належать ті, хто може володіти майновими та особистими немайновими правами на об'єкти інтелектуальної власності, включаючи об'єкти патентного права. Підставами виникнення цих прав є створення результатів інтелектуальної, творчої діяльності (ч. 2 ст. 11 ЦК України).

Відповідно до ст. 421 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (винахідник, автор тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Об'єкти патентного права можуть створюватись неповнолітніми, малолітніми особами та тими, чия цивільна дієздатність обмежена або взагалі визнана недієздатною. Для того щоб вважатися творцем об'єкта патентного права, чинне законодавство не вимагає обов'язкового володіння дієздатністю. Як слушно зазначив Р.Б. Шишка [132, с. 16], творчість є притаманною людині з того моменту, коли вона усвідомлює себе як творця. Однак під час реалізації майнових прав інтелектуальної власності важлива дієздатність особи, й кожне суб'єктивне право може бути використане лише тим, хто має відповідний рівень цивільної дієздатності.

Можливості осіб, які не мають повної цивільної дієздатності, стосовно реалізації майнових прав на об'єкти патентного права залежать від способу здійснення цих прав. Якщо майнові права на об'єкти промислової власності реалізуються через фактичні дії, такі як використання об'єкта, усі згадані категорії фізичних осіб можуть здійснювати це самотійно. Але коли йдеться про реалізацію майнових прав за допомогою юридичних дій, зокрема розпорядження цими правами, можливості різних категорій відрізняються. Лише особи з повною цивільною дієздатністю можуть здійснювати такі дії самотійно.

Фізичні особи, чия цивільна дієздатність обмежена, можуть розпоряджатися своїми майновими правами лише за згодою опікунів. Розпорядження майновими правами малолітніх і недієздатних осіб здійснюється їхніми законними представниками від їхнього імені. Самостійно вчиняти такі дії можуть лише особи з неповною цивільною дієздатністю.

Авторка погоджується з думкою О.І. Харитоновою, що особа, цивільна дієздатність якої обмежена, має обсяг до творчої діяльності, котрий можна визначити як «проміжний» між зазначеною здатністю неповнолітньої й малолітньої особи [133, с. 182].

Суб'єктами майнових прав на об'єкти патентного права можуть бути і юридичні особи, зокрема роботодавці. При цьому важливо враховувати, що інтелектуальні права поділяються на первинні та похідні. Первинні права здобуваються через власні дії, і їх власником є людина, яка своєю творчою працею створила винахід чи корисну модель.

Суб'єкти похідного права отримують свої права від інших осіб і стають правонаступниками майнових прав на ці об'єкти патентного права. У разі передачі суб'єктивних прав винахідника іншим особам, його особисті немайнові права завжди залишаються за творцем об'єкта права [134, с. 93].

Згідно зі статтею 104 (ч. 1) ЦК України правонаступництво може виникнути у разі припинення діяльності однієї юридичної особи з подальшою передачею свого майна, прав та обов'язків

(в тому числі й майнових прав на об'єкти патентного права) іншим юридичним особам – правонаступникам.

Зокрема, відповідно до ст. 28 (ч. 6) Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» володілець патенту може передавати виключні майнові права інтелектуальної власності на винахід чи корисну модель будь-якій особі, яка стає його правонаступником на підставі договору.

У сфері винахідництва варто розрізняти добровільне та примусове правонаступництво. Добровільне правонаступництво відбувається у випадку, коли володілець патенту самостійно передає свої майнові права іншій особі, наприклад, через заповіт або інший договір.

Примусове правонаступництво відбувається тоді, коли майнові права відчужуються проти волі володільців охоронного документа, наприклад, коли об'єкти патентного права стають суспільним надбанням після закінчення строку їхньої охорони [135, с. 64]. Так статтею 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» передбачені випадки застосування примусової ліцензії.

Отже, суб'єктами права на винахід (корисну модель) є винахідники та інші особи, які набули прав на ці об'єкти патентного права за договором чи законом.

Первинним суб'єктом на об'єкт права є творець даного об'єкту. Після державної реєстрації та проходження експертизи відповідні об'єкти права набувають правової охорони, а суб'єкт отримує охоронний документ – патент та набуває статусу суб'єкта прав.

Згідно з національним законодавством, право на отримання патенту надається першому заявнику. Проте, НОІВ не проводить перевірку на те, чи є заявник дійсно винахідником. У заяві на патент мають бути вказані відомості про винахідника. Якщо патент отримано з порушенням прав винахідника, це може стати підставою для визнання такого патенту недійсним.

У передбачених законом випадках право на реєстрацію винаходу або корисної моделі може належати не винахіднику, а роботодавцю чи іншому правонаступнику. Так на підставі ч. 1

ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» право на реєстрацію службового винаходу (корисної моделі) має роботодавець винахідника, якщо інше не передбачено договором.

Звертається увага на те, що у ч. 2 ст. 429 ЦК України закріплене інше правило, а саме: майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору чи контракту, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено ЦК України або договором.

Таким чином, ЦК України запровадив новий підхід до регулювання відносин, пов'язаних зі створенням службових об'єктів інтелектуальної власності. Відтепер майнові права на такі об'єкти належать працівникові та роботодавцеві спільно, що суттєво відрізняється від попереднього законодавства, яке надавало перевагу роботодавцеві. Це положення може бути змінено лише за домовленістю працівника-винахідника і роботодавця на підставі договору.

Такий підхід спрямований на те, щоб розширити права творців об'єктів інтелектуальної власності. Водночас варто зазначити, що подібний спосіб розподілу майнових прав не є типовим для патентного законодавства більшості європейських країн та світу.

На погляд авторки, ця норма дійсно може створювати додаткові складнощі у відносинах між роботодавцем і працівником-винахідником. Для визначення часток спільного права необхідно враховувати конкретні критерії, такі як: вклад роботодавця у вигляді фінансування, технічних ресурсів чи інших матеріальних витрат; творчий внесок винахідника, який безпосередньо створив об'єкт інтелектуальної власності; а також потенційний прибуток, який може бути отриманий від використання цього об'єкта. Усі ці чинники потребують детального аналізу та узгодження між сторонами, щоб уникнути конфліктів і забезпечити справедливий розподіл прав.

На практиці буває досить складно здійснити розрахунок, а також передбачити прибуток від застосування цього об'єкта.

При цьому часто виникають ситуації, коли внесок у розробку винаходу або корисної моделі є неоднаковим, що ускладнює визначення справедливого розподілу прав на використання цього об'єкта між зацікавленими сторонами [136, с. 81–86]. І як слушно зауважила В.М. Крижна, з погляду права ідеальною є ситуація, коли на об'єкт патентного права має права лише один суб'єкт. Це спрощує процес реалізації прав [137, с. 39].

Відповідно до законодавства України, право на реєстрацію винаходу чи корисної моделі може належати правонаступнику винахідника або роботодавця. Таким чином, право на отримання патенту може передаватися іншій особі в результаті правонаступництва. Це можливо, наприклад, у випадку смерті винахідника, передачі цього права за договором правонаступнику або реорганізації юридичної особи – роботодавця тощо.

Законодавство України визначає, що право на отримання патенту належить винахіднику або його правонаступнику. Це положення узгоджується з ЄПК. Заявку на отримання європейського патенту може подати будь-яка фізична або юридична особа. Однак термін «будь-яка» може викликати проблеми, зокрема, коли заявку подають особи, які не є винахідниками або створюють об'єкти, що не є новими (так звані «патентні тролі»).

Слід мати на увазі, що охорона майнових прав на зареєстрований винахід або корисну модель забезпечується протягом усього строку дії патенту. Це надає власникам таких прав певні переваги, оскільки їхні права офіційно підтверджені. Можна погодитися з твердженням Р.Б. Шишки, що якщо розробка зареєстрована в Україні й за неї сплачено реєстраційний збір або підтримується чинність патенту, то у такому разі національне право та національна економічна система від імені держави здійснює спеціальну охорону належних прав [132, с. 256–257].

Якщо в створенні винаходу (корисної моделі) брали участь кілька фізичних осіб, усі вони вважаються володільцями спільних прав на цей об'єкт патентного права. Так, відповідно до статті 8 (ч. 2) Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні

моделі» винахідники, які спільно створили винахід чи корисну модель, мають однакові права на реєстрацію цих об'єктів патентного права, якщо інше не передбачено угодою між ними.

Важливою умовою спільного володіння правами на об'єкт патентного права є те, щоб вклад кожного з них мав творчий характер. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 8 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не визнаються винахідниками фізичні особи, які не внесли особистого творчого внеску у створення винаходу чи корисної моделі, а надали винахіднику (винахідникам) тільки організаційну, технічну чи матеріальну допомогу при створенні цього винаходу чи корисної моделі й (або) оформленні заявки.

Проте слід зазначити, що участь у творчому процесі, яка обмежується лише визначенням завдання або отриманням проміжних результатів, не є достатньою підставою для набуття спільних прав на об'єкт патентного права. Для цього необхідно внести вагомий внесок у створення кінцевого результату, який має творчий характер.

Володільці спільних прав на об'єкт патентного права мають право самостійно визначати умови своєї участі у правовідносинах. Вони можуть діяти спільно, наділяти одного з них відповідними повноваженнями або залучати патентного повіреного для ведення своїх справ. Розподіл часток у правах на об'єкт патентного права також залишається на їх розсуд.

У разі виникнення суперечки між володільцями спільних прав частки вважаються рівними, якщо не буде доведено, що внесок одного з учасників у створення об'єкта був більшим. Усі спірні питання щодо прав на об'єкт патентного права вирішуються судом за ініціативою будь-якого з володільців.

Як зазначалося у попередньому матеріалі, суб'єктами похідного права на винахід чи корисну модель є фізичні або юридичні особи, які отримали майнові права на ці об'єкти патентного права відповідно до закону або договору. До таких осіб належать роботодавці, спадкоємці, а також інші особи, які набули майнові права на підставі договору про передачу права на винахід чи корисну модель або за ліцензійним договором.

Патентне законодавство України істотно підвищило роль роботодавця як суб'єкта похідного права на службовий об'єкт патентного права [138, с. 131–136]. Проте авторка виходить з концептуального для права інтелектуальної власності положення, що первинним суб'єктом права на службовий об'єкт є працівник-винахідник як творець цього об'єкта. У роботодавця повинно виникнути це право тільки за волевиявленням цього працівника на підставі цивільно-правового договору.

Суб'єктами похідного права на об'єкт патентного права є також спадкоємці. Майнові права на ці об'єкти можуть переходити до спадкоємців як за заповітом, так і за законом. Це означає, що спадкоємці отримують права не через створення винаходу чи корисної моделі, а через юридичні факти, такі як прийняття спадщини.

Спадкоємець як володілець майнових прав на винахід чи корисну модель, має право передати ці права іншій особі. У разі наявності кількох спадкоємців, майнові права на об'єкт патентного права реалізуються за їхньою згодою. При успадкуванні вже виданого патенту, спадкоємці повинні отримати у нотаріуса свідоцтво про право на спадщину, де зазначено частки кожного. Якщо частки не визначені в заповіті й виникають суперечки, їх вирішує суд за позовом будь-якого зі спадкоємців. [139, с. 163–164].

Згідно з чинним законодавством України у сфері винахідництва, після завершення строку охорони об'єктів патентного права ці об'єкти стають суспільним надбанням. Це означає, що будь-яка особа може користуватися ними без необхідності отримання дозволу чи виплати винагороди.

Таким чином, суб'єктивні майнові права можуть переходити до інших осіб навіть без згоди попередніх носіїв цих прав. Так, згідно з ч. 1 ст. 467 ЦК України у разі припинення чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід чи корисну модель ці об'єкти можуть вільно та безоплатно використовуватися будь-якою особою, за винятками, встановленими законом.

Проте зазначені об'єкти патентного права є надбанням усього суспільства і користь від їх використання повинні мати не тільки користувачі, а й суспільство в цілому. Тому доцільно передбачити у патентному законодавстві України певний розмір винагороди за будь-яке використання об'єктів права, які стали надбанням суспільства. Кошти від використання цих об'єктів мають надходити до Державного бюджету.

Так, якщо володілець патенту вирішує не підтримувати його чинність, то правова охорона об'єкта патентного права припиняється. У такому випадку цей об'єкт може бути використаний будь-якою особою без необхідності виплати винагороди за його використання. Однак це положення може мати негативний вплив на розвиток інноваційної діяльності, оскільки воно не стимулює винахідників до створення нових розробок.

Водночас у межах патентного законодавства України передбачені ситуації, коли об'єкти патентного права можуть використовуватися без порушення прав інших осіб, наприклад, попередніми користувачами. Це створює певний баланс між правами винахідників та можливістю використання інновацій для суспільного блага.

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 470 ЦК України будь-яка особа, яка до дати подання заявки на корисну модель чи винахід або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки в інтересах своєї діяльності добросовісно використала корисну модель чи винахід в Україні або здійснила серйозну і значну підготовку для такого використання, має право на безплатне продовження такого використання або використання, яке передбачалося зазначеною підготовкою (право попереднього користувача).

Патентним законодавством України передбачено й інші випадки користування об'єктом патентного права без згоди володільця охоронного документа і без виплати йому винагороди за використання. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не

визнається порушенням прав, що впливають з патенту, використання запатентованого винаходу чи корисної моделі:

- без комерційної мети; з науковою метою або як експеримент;
- в конструкції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який випадково або тимчасово перебуває у повітряному просторі, водах чи на території України, за умови, що винахід чи корисна модель використовується виключно для потреб зазначеного засобу;
- за надзвичайних обставин (катастрофа, стихійне лихо, епідемія тощо) з повідомленням володільця патенту одразу, як це стане практично можливим та виплатою йому відповідної компенсації. Проте право на таке використання об'єкта патентного права має обмежений характер.

Наразі в Україні необхідно врегулювати питання розподілу майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти патентного права, створені під час наукових досліджень, фінансованих за кошти державного бюджету. При тому, важливо забезпечити баланс інтересів між державою, яка виступає джерелом фінансування, винахідником, який створює об'єкт інтелектуальної власності, та державною дослідницькою організацією, яка виконує замовлення.

Авторка наголошує на важливості створення нормативно-правової бази, яка забезпечить належне регулювання прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також виплати авторської винагороди, враховуючи інтереси установи-замовника. Крім того, необхідно чітко визначити межі комерціалізації патентних об'єктів, що створюються внаслідок виконання НДДКР.

Якщо звернутися до досвіду провідних закордонних країн, то у більшості випадків майнові права на об'єкт, створений за бюджетні кошти у дослідницькій організації належать цій організації, що є роботодавцем творця об'єкта права і це доцільно.

Наприклад, такий підхід закріплений у законодавствах Австрії, Бельгії, Данії, Великої Британії, Франції, Німеччини, Іспанії, Греції, Ірландії, Португалії. За винахідниками, у такому

разі, закріплено право на отримання ліцензійних платежів (роялті). При цьому підходи щодо визначення розміру виплати роялті у закордонних країнах суттєво варіюються: від виплати винахіднику повного розміру належного роялті до часткового розподілу прибутку між винахідником та дослідницькою організацією, як виконавцем замовлення.

Зокрема, у США до 80-х років XX століття права на патентування результатів НДДКР, що фінансувалися з федерального бюджету, належали виключно державі. Це призвело до того, що лише незначна частина об'єктів патентного права знаходила застосування в промисловості та ліцензувалася.

Така ситуація негативно вплинула на інноваційну діяльність, уповільнила технічний прогрес та знизила конкурентоспроможність американських товарів на міжнародному ринку. Однак після прийняття нового законодавства уряд США змінив підхід, запровадивши механізм взаємодії з приватним сектором, що дозволило зберігати державні інтереси та водночас стимулювати розробки у приватній сфері [140, с. 11–12].

Нині Параграф 204 Патентного закону США містить положення, які надають перевагу громадянам США та національним компаніям у використанні патентних об'єктів, створених за державним замовленням. Відповідно до цього параграфа, з володільцями прав має бути досягнута домовленість про те, що виріб, який є предметом винаходу або виготовлений з використанням предмета винаходу, буде в основному вироблятися в Америці.

Таким чином, згідно з цією нормою, передача технологій, створених за державним замовленням у США, до інших країн фактично неможлива без спеціального дозволу відповідного уповноваженого органу. Окрім того, Патентний закон США регламентує ліцензування для малих і середніх підприємств, а також для некомерційних і комерційних структур, які розробляють об'єкти патентного права за фінансової підтримки федерального уряду.

Патентний закон США у главі 18 визначає порядок використання об'єктів, створених за сприяння держави. Відповідно до цього закону, будь-яка некомерційна організація або компанія має право зберегти за собою права на об'єкт патентного права за умови, що вони розкриють сутність цього об'єкта компетентному державному органу. Якщо державний орган не висловить заперечень, організація або компанія може прийняти рішення щодо збереження прав на цей об'єкт.

У разі створення об'єкта патентного права за фінансової підтримки держави та за державним замовленням, між володільцем прав і державою укладається договір. Якщо володільць патенту вирішує зберегти свої права на цей об'єкт, держава отримує право на невиключну безоплатну ліцензію для використання цього об'єкта у будь-якій країні.

Нині уряд США надав університетам та іншим закладам вищої освіти право зберігати дохід від використання запатентованих об'єктів, створених за кошти федерального бюджету. При прийнятті рішень про розподіл такого прибутку університети мають право керуватися власними внутрішніми положеннями. У більшості випадків прибуток в американських університетах ділять порівну між винахідником та самим закладом. Водночас заборона використання запатентованих технологій, які належать США, дозволяє державі контролювати діяльність іноземних компаній як на американському, так і на міжнародному ринках. На думку авторки, Україні було б доцільно перейняти цей успішний американський досвід у державному регулюванні та використанні патентних розробок в інтересах країни.

Якщо об'єкт патентного права створений за державним замовленням та за бюджетні кошти, то винахідник зобов'язаний передати майнові права на цей об'єкт установі, організації чи підприємству, що виконують замовлення, та отримати відповідну винагороду. Своєю чергою держава має право безоплатно використовувати цей об'єкт для постачання продукції або виконання робіт, необхідних для забезпечення державних потреб чи виконання її функцій.

В Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [141] вперше була зроблена спроба законодавчого закріплення розподілу майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені за бюджетні кошти. Проте норми, якими врегульовано це питання, носять лише загальний характер.

Так у ст. 64 (ч. 2) цього Закону України йде мова про те, що передача майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створені за кошти державного бюджету, та виплата винагороди творцям за використання зазначених об'єктів здійснюються у порядку, встановленому Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [142] щодо передачі прав на технології, створені за бюджетні кошти, та виплати винагороди авторам технологій та (або) їх складових. Проте у правовому полі розв'язання цього питання ускладнене відсутністю у патентному законодавстві України спеціальних правових норм, якими б законодавчо закріплювалися суб'єктивні права інтелектуальної власності на об'єкти, створені за бюджетні кошти.

Згідно з ч. 1 ст. 11 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» майнові права на технологію та/або її складові, що створені у процесі виконання НДДКР, які фінансуються за бюджетні кошти, належать установам, організаціям та підприємствам – виконавцям цих робіт відповідно до ЦК України. Але у ЦК України відповідної норми немає.

Відповідно до ст. 430 (ч. 2) ЦК України майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений на замовлення, належить замовникові та творцеві цього об'єкта спільно, якщо інше не встановлене законом або договором. Так, ЦК України принципово змінив порядок регулювання відносин щодо майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням. Такими діями законодавець намагався надати більше прав творцям об'єктів.

На думку авторки, норма, що визнає спільними права на об'єкт патентного права, не є ефективним вирішенням складних відносин між сторонами щодо майнових прав на об'єкт,

створений у процесі виконання НДДКР. Це лише ускладнює взаємодію між державним замовником і винахідником. Виникає питання: як саме визначатимуться частки спільного права? Для цього необхідно враховувати низку чинників, таких як творчий внесок винахідника, обсяг державних матеріальних витрат, очікуваний прибуток від використання об'єкта права та інші аспекти.

Розрахунок прибутку від використання винаходу чи корисної моделі дійсно може бути складним завданням, особливо враховуючи різний вклад сторін у створення об'єкта патентного права. Важливо чітко визначити умови співпраці та розподілу прав між сторонами ще на етапі укладання договору.

Якщо державний замовник і творець об'єкта права є спільними володільцями майнових прав, то замовник формально не зобов'язаний укладати додатковий договір про винагороду. Проте для уникнення конфліктів і забезпечення справедливого розподілу прибутку варто заздалегідь обговорити всі деталі та зафіксувати їх у відповідних документах.

Право на одержання охоронного документа буде належати спільно і винахіднику, і державному замовнику, якщо інше не передбачено договором між ними. Втім як у цьому випадку забезпечити визнання спільного права та врахувати інтереси установ, організацій чи закладів освіти, які виступають роботодавцем для творця об'єкта права і водночас виконують роль виконавців замовлення? До того ж виникає питання: хто нестиме відповідальність за комерціалізацію об'єкта патентного права у такому контексті?

Авторка вважає, що законодавство повинне чітко регламентувати всі аспекти взаємовідносин між учасниками процесу створення об'єкта патентного права, адже замикатися виключно на договірних угодах недостатньо. Навіщо нам тоді закон?

Законом України «Про публічні закупівлі» [143] також не передбачається можливості набуття розпорядниками бюджетних коштів прав на об'єкти патентного права, створені під час виконання відповідних договорів. Можна погодитися з позицією

науковця [144, с. 30–34], що за договором про закупівлю товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти замовник повинен набувати права лише на замовлену продукцію, а не на об'єкти патентного права, які не є предметом зазначеного договору. На підставі ст. 3 Закону України «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки» [145] реалізація пріоритетних напрямків розвитку науки та техніки здійснюється через систему державних цільових наукових програм, а також державне замовлення на науково-технічну продукцію. Але механізм розподілу майнових прав на об'єкти патентного права у чинному законодавстві України відсутній.

Таким чином, одним з ключових завдань держави є створення ефективного правового механізму, який забезпечить справедливий розподіл прав на результати науково-технічної діяльності між усіма зацікавленими сторонами. Цей механізм має враховувати інтереси винахідників, виконавців замовлення та держави як інвестора. Окрім того, важливо забезпечити належний правовий режим використання цих результатів у цивільному обороті, що сприятиме розвитку інновацій, охороні об'єктів права інтелектуальної власності та економічному зростанню країни.

Авторка погоджується з науковцями [146, с. 7–8; 147, с. 104–105], що на державному рівні необхідно терміново розв'язати питання щодо розподілу прав на об'єкти патентного права, створені в результаті виконання НДДКР за бюджетні кошти, між винахідниками, замовниками та дослідницькою організацією (установою чи підприємством), яка виконує замовлення і має займатися комерціалізацією цих об'єктів. Навіть у разі закріплення прав на патентні об'єкти за державним замовником актуальною стає проблема реалізації цих прав. Зокрема, необхідно визначити особу, яка від імені держави управлятиме відповідними правами, а також розробити чіткий механізм їхнього набуття.

Тому, з метою активізації творчої діяльності та виходячи з реального стану, авторка погоджується з висловленою у правовій літературі пропозицією [148, с. 96–105; 149,

с. 119–120, 150, с. 4–9], що первинне право на об'єкт інтелектуальної власності повинне бути за творцем об'єкта права.

Як слушно зазначив Р.Б. Шишка [151, с. 300–303], що у сфері інтелектуальної власності правовий механізм регулювання відносин являє собою впорядковану систему правових інститутів, що забезпечують учасникам можливість аналізувати власну діяльність під час реалізації своїх прав. Якщо суб'єктивні права реалізуються безперешкодно, а юридичні обов'язки виконуються добровільно, можна говорити про дієвість такого механізму. У разі ж порушень необхідно визначити ті елементи правового механізму, які не справляються з цією задачею, й уникнути їх недоліків шляхом виправлення чи заміни.

Конституція України визначила напрямок регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності на користь творця. Цей принцип закріплений і в міжнародних нормах, і в законодавстві ЄС.

На підставі сказаного, авторка пропонує наступне.

По-перше, визнати первинне майнове право інтелектуальної власності на об'єкт, створений у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти за творцем об'єкта права.

По-друге, на підставі цивільно-правового договору, творець об'єкта права передає майнове право на об'єкт науковим установам, підприємствам, організаціям, закладам вищої освіти – виконавцям замовлення (далі – виконавець) для подальшої комерціалізації об'єкта. Після укладення договору між сторонами творець об'єкта права одержує винагороду, що відповідає економічній цінності об'єкта права та/або іншої вигоди, що може бути одержана від використання зазначеного об'єкта.

По-третє, центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України та галузеві академії наук (замовники) будуть мати право на отримання невиключної безоплатної ліцензії для використання цього об'єкта з метою виконання робіт або постачання продукції для державних потреб.

По-четверте, якщо виконавець відмовляється від укладення цивільно-правового договору або суттєво порушив його умови, право на отримання охоронного документа на зазначений об'єкт

залишається за творцем об'єкта права. У цьому разі виконавець буде мати право на отримання безоплатної невиключної ліцензії на використання зазначеного об'єкта, а замовник – право на укладення цивільно-правового договору з творцем об'єкта права про набуття майнових прав на об'єкт права.

По-п'яте, якщо об'єкт права створений у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти, пропонуємо у самому охоронному документі робити вказівку на те, що у разі державних потреб цей об'єкт права може використовувати уповноважений державний орган. Така вказівка допоможе третім зацікавленим особам визначитися з правом на використання цього об'єкту. Також у разі відчуження володільцем патенту іншій особі така вказівка в охоронному документі офіційним чином сповістить про права інших осіб на зазначений об'єкт.

По-шосте, якщо об'єкт права, створений у процесі виконання НДДКР, віднесено до державної таємниці (в інших випадках, визначених законом), майнові права на цей об'єкт передаються замовнику [152, с. 68].

Авторка пропонує доповнити ст. 430 «Права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням» ЦК України ч. 3 такого змісту:

«Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за бюджетні кошти, належать науковим установам, підприємствам, організаціям, закладам вищої освіти, що є виконавцями замовлення (далі – виконавець), якщо між творцем об'єкта права і виконавцем у цивільно-договірному порядку врегульована передача майнових прав.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за бюджетні кошти, до отримання пропозиції від виконавця про укладення цивільно-правового договору належать творцю об'єкта права.

Центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України та галузеві академії наук (замовники), які здійснюють фінансування зазначених науково-дослідних та

дослідно-конструкторських робіт, будуть мати право на отримання невиключної безоплатної ліцензії для використання цього об'єкта з метою виконання робіт або постачання продукції для державних потреб» [86, с. 5].

Також пропонується у патентному законодавстві визначити наступний механізм реалізації майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності, створений у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти:

1) первинне майнове право інтелектуальної власності на об'єкт, створений у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти, належить творцю об'єкта права;

2) творець об'єкта права подає науковій установі, організації, підприємству, закладу вищої освіти, що є виконавцем замовлення (далі – виконавець), письмове повідомлення про створений ним об'єкт права з описом, що розкриває суть зазначеного об'єкта;

3) після одержання від творця об'єкта права повідомлення виконавець має вчинити наступні дії: протягом одного місяця направити замовнику повідомлення про створений об'єкт права в процесі виконання НДДКР, протягом двох місяців укласти з творцем об'єкта права цивільно-правовий договір про набуття виконавцем майнових прав на зазначений об'єкт;

4) у разі укладення між сторонами договору творець об'єкта права отримує винагороду, що відповідає економічній цінності зазначеного об'єкта та/або іншої вигоди, яка може бути одержана від використання об'єкта права. Виконавець буде мати право подати заявку на отримання охоронного документа на зазначений об'єкт чи передати право на його отримання замовнику;

5) якщо виконавець відмовляється від укладення цивільно-правового договору з творцем об'єкта права або суттєво порушив його умови, право на отримання охоронного документа на зазначений об'єкт залишається за творцем об'єкта права. У цьому разі виконавець буде мати право на отримання безоплатної невиключної ліцензії на використання зазначеного об'єкта, а замовник – право на укладення цивільно-правового договору

з творцем об'єкта права про набуття майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт права;

б) центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України та галузеві академії наук (замовник), які здійснюють фінансування зазначених НДДКР, будуть мати право на отримання невиключної безоплатної ліцензії для використання цього об'єкта з метою виконання робіт або постачання продукції для державних потреб;

7) у разі, якщо створений об'єкт права віднесено до державної таємниці (в інших випадках визначених законом), то майнові права на зазначений об'єкт передаються замовнику [153].

Згідно з ч. 1 ст. 11 «Порядок передачі майнових прав на технології, створені за бюджетні кошти» Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» майнові права на технологію та/або її складові, що створені у процесі виконання НДДКР, які фінансуються за бюджетні кошти, належать установам, організаціям та підприємствам – виконавцям цих робіт відповідно до ЦК України та частиною другою цієї статті. Однак, як зазначалося у попередньому матеріалі, у ЦК України не визначено порядок набуття таких прав.

Для узгодження статті 430 (ч. 3) ЦК України із законодавством України у сфері трансферу технологій та/або її складових пропонуємо статтю 11 (ч. 1) Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» викласти у наступній редакції:

«1. Майнові права на технологію та/або її складові, що створені у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за бюджетні кошти, належать установам, організаціям та підприємствам – виконавцям цих робіт (далі – виконавець) відповідно до абзацу 1 частини 3 статті 430 Цивільного кодексу України, крім випадків, передбачених абзацом 2 частини 3 статті 430 Цивільного кодексу України та частиною другою цієї статті».

Таким чином, для регулювання правовідносин між творцями об'єктів права, виконавцями та замовниками, які виникають

у процесі створення об'єктів у ході виконання НДДКР, що фінансуються з бюджету, важливо розробити та впровадити правовий механізм розподілу прав на результати такої діяльності. Цей механізм повинен враховувати як правовий режим використання створених об'єктів патентного права у цивільному обороті, так і інтереси авторів, виконавців замовлення, а також пріоритети держави у сфері інвестицій. [154, с. 44-45].

У сучасних умовах технічного прогресу, коли успіх і майбутнє кожної держави залежить від досягнень інтелектуальної діяльності, привернення уваги до творчої праці людини та забезпечення захисту її прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема патентного права, стає вкрай важливим.

Результати творчої діяльності можуть бути використані не лише їхніми авторами, але й іншими особами, які отримують права від творця згідно із законодавством або на підставі договору. При цьому необхідно гарантувати, щоб інтереси творця залишались захищеними, а його гідність не піддавалась утискам. Це особливо актуально у випадках конфлікту інтересів стосовно одного й того ж об'єкта або при ризику дублювання прав на обмеженій території в умовах заявкової системи патентування. Додатково, один і той самий об'єкт може бути розглянутий не тільки як винахід чи корисна модель, але і як комерційна інформація чи навіть ноу-хау в деяких країнах. При відсутності ж комерційного використання майнових прав таких об'єктів, вони можуть залишитися на рівні просто знань.

Саме вітчизняне законодавство закріпило визначені права на результати інтелектуальної діяльності. На відміну від права власності ці права врегульовуються в межах окремого інституту – права інтелектуальної власності [155, с. 5].

Формування України як правової держави є важливим процесом, що базується на повазі до прав людини. Удосконалення законодавчої бази дійсно відіграє ключову роль у забезпеченні реальної реалізації цих прав у різних сферах життя, включаючи сферу винахідництва. Це сприяє створенню умов для інноваційного розвитку та охорони об'єктів права

інтелектуальної власності, що є важливим елементом сучасного суспільства [156, с. 131].

Проблемності додає різне розуміння змісту суб'єктивних прав як правовідношення взагалі (суб'єктивні права та обов'язки), як зміст інституту (особисті немайнові та майнові права), як зміст договірних та інших зобов'язань.

Відповідно до ч. 1 ст. 418 ЦК України право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності. У суб'єктивному значенні це право можна поділити на особисте немайнове та майнове, що, власне, й проведено у ст. 423 «Особисті немайнові права інтелектуальної власності» та ст. 424 «Майнові права інтелектуальної власності» ЦК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 465 ЦК України майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель є чинними з дати, наступної за датою їх реєстрації, і це є виправданим. Державна реєстрація визнає заявлений результат об'єктом правової охорони й посвідчує цей юридичний факт виданням охоронного документа.

Також на підставі ч. 1 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» права, що впливають з державної реєстрації винаходу чи корисної моделі, діють від дати, наступної за датою державної реєстрації винаходу чи корисної моделі.

Аналіз особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності зроблено у працях українських вчених: М.К. Галянтича, О.В. Дзери, В.М. Коссака, О.В. Кохановської, Н.С. Кузнєцової, В.Є. Макоди, О.М. Мельник, О.І. Харитонової, Р.Б. Шишки, О.С. Яворської, І.Є. Якубівського та інших вчених.

Поділ прав творців на майнові та особисті немайнові є традиційним для юридичної літератури й більшість науковців вважає його доцільним. Окрім того, ця класифікація прав визнана і на рівні міжнародних норм. Проте питання співвідношення особистих немайнових і майнових прав було і залишається спірним у теорії цивільного права.

Одні дослідники [157; 158; 159; 160; 161] вважали, що особисті немайнові права творця повинні мати перевагу над майновими. Інші вчені віддавали перевагу саме майновим правам інтелектуальної власності. Авторка погоджується з думкою О.В. Кохановської [162, с. 4–6], що важливе значення має соціальна значущість особистих немайнових прав, яким притаманний абсолютний характер і ці права мають бути більш вагомими для людини, у порівнянні з майновими.

Конституція України та міжнародні норми, зокрема право ЄС, визначають пріоритетність регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності на користь творця. Це пов'язано з переосмисленням ролі людини в сучасному суспільстві, де прогрес залежить від результатів інтелектуальної та творчої праці, а також їх впровадження у різні сфери діяльності. Стимулювання творчої діяльності, визнання, охорона та захист прав творців є важливими умовами для подальшого розвитку суспільства. Крім того, інтеграція України до ЄС передбачає гармонізацію національного законодавства з європейським, де головною цінністю є людина [163, с. 288]. Авторка також підтримує концепцію науковців щодо пріоритетності особистих немайнових прав людини на об'єкти інтелектуальної власності.

Отже, пропонується спочатку детальніше розглянути особисті немайнові права творців на об'єкти патентного права.

Стаття 423 ЦК України наводить загальний перелік особистих немайнових прав інтелектуальної власності, що стосуються усіх об'єктів інтелектуальної власності. Відповідно до ч. 2 ст. 423 ЦК України особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права. У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам.

Своєрідною рисою особистих немайнових прав є їх невід'ємність від носія цих прав. Як слушно зазначили автори (Р.О. Стефанчук, В.А. Кройтор, Р.Б. Шишка) [164, с. 136; 165, с. 241], що така невідчужуваність стосується не тільки права, але і самого блага, яке охороняється правом.

Особисті немайнові права не мають економічного змісту, не піддаються грошовій оцінці та нерозривно пов'язані зі своїм носієм – творцем об'єкта цих прав. У відносинах, пов'язаних з авторством, не існує обмежень щодо особистості творця об'єкта права. Єдиною вимогою для визнання права авторства є творчий характер. У буквальному розумінні, будь-яка особа, що створила об'єкт права, є його творцем. Навіть якщо людина винайшла щось, що насправді вже існувало, але їй це не було відомо, її все одно потрібно вважати творцем. Утім, відповідно до норм патентного права, винахідником визнається саме та особа, яка першою створила об'єкт патентного права і офіційно його зареєструвала відповідно до встановлених процедур.

Патентна форма охорони прав на винаходи та корисні моделі, що існує в Україні передбачає закріплення за володільцем охоронного документа (патенту) виключних майнових прав на відповідний об'єкт патентного права. Враховуючи те, що володільцем патенту не завжди є винахідник, законодавство України закріплює за винахідником низку прав на створені ним об'єкти. Передусім винахідникам належать особисті немайнові права на створені ними об'єкти патентного права.

Основним особистим немайновим правом винахідника є засвідчене охоронним документом право авторства на винахід чи корисну модель. Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» винахідником є людина, інтелектуальною, творчою діяльністю якої створено винахід (корисну модель). Згідно з ч. 5 ст. 8 цього Закону України винахіднику належить право авторства, яке є невід'ємним особистим правом і охороняється безстроково.

Право авторства полягає в тому, що тільки дійсний творець об'єкта патентного права має право вважати й називати себе автором, а всі інші особи, які використовують цей об'єкт, зобов'язані зазначати ім'я автора. Право авторства закріплює факт створення винаходу (корисної моделі) за винахідником. Проте це право лише уточнює чи дублює ч. 1 ст. 423 ЦК України.

Право авторства є абсолютним і обов'язок усіх інших осіб – не порушувати його. Як особисте немайнове право авторства

є невідчужним, виключним – воно може належати творцеві відповідного об’єкта патентного права та охороняється безстроково.

Наступне особисте немайнове право винахідника – це право на авторське ім’я, яке визначає забезпечену законодавством можливість творця вимагати, щоб його ім’я як розробника об’єкта патентного права згадувалося у будь-яких публікаціях, що стосуються цього об’єкта і ця норма відповідає ст. 4 Паризької конвенції та національному патентному законодавству.

Також відповідно до ст. 12 (ч. 6) Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» винахідник має право вимагати, щоб його не згадували як винахідника цього об’єкта патентного права в будь-якій публікації НОІВ, зокрема у відомостях про заявку чи про державну реєстрацію винаходу або корисної моделі.

З цим правом тісно пов’язане й право назвати об’єкт патентного права своїм іменем, що досить рідко, але все-таки використовується на практиці. Так відповідно до ч. 5 ст. 8 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» винахідник має право на присвоєння свого імені створеному ним винаходу чи корисній моделі. Водночас на відміну від авторського права, патентне законодавство України не передбачає права винахідника на використання псевдоніма.

Вкрай обмежено реалізується право на ім’я у творців секретних об’єктів права, оскільки такі об’єкти не підлягають розголошенню. Інформація про винахідників таких об’єктів також не оприлюднюється. Використання секретних об’єктів здійснюється за спеціальними розпорядженнями, і лише вузьке коло осіб має доступ до даних про творців. У таких випадках забороняється публікувати матеріали заявки або розголошувати їх будь-яким способом, що своєю чергою обмежує права винахідника, зокрема право визнаватися творцем і право на ім’я [166, с. 68-69].

Як слушно зазначили Андрощук Г.О., Копіл Я.В. [167, с. 176], що наразі актуальним та нагальним проблемним питанням, яке необхідно розв’язати, є практична неможливість

здійснення патентного дослідження по базі з обмеженим допуском секретних винаходів та секретних корисних моделей. Бо інститут секретних винаходів та корисних моделей передбачає обмеження права винахідника назвати об'єкт патентного права своїм іменем.

Авторка також погоджується з пропозицією науковців, які пропонують дозволити публікувати матеріали заявок на об'єкти, віднесені до державної таємниці, у виданнях з відповідним грифом секретності, щоб хоча б ознайомити з об'єктом те коло осіб, якому дозволено доступ державним експертом [168, с. 23].

Не може розглядатися як особисте немайнове право на подання заявки на об'єкт патентного права, оскільки не у всіх випадках винахідник має право бути заявником, зокрема, це стосується службових об'єктів патентного права. На підставі ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», якщо винахід класифікується як службовий, то право на реєстрацію цього винаходу має роботодавець. Але заявникові об'єкта права належить право брати участь у розгляді поданої ним заявки.

Наприклад, на підставі ч. 4 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» заявник має право з власної ініціативи чи на запрошення НОІВ особисто або через свого представника брати участь у розгляді питань, що виникли під час проведення експертизи. Це право є особистим немайновим правом заявника і він не може передати його будь-якій іншій особі.

Наступне особисте немайнове право заявника – право вносити до заявки уточнення та виправлення, а також подавати додаткові матеріали відповідно до ч. 5 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

На підставі ст. 15 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» заявник має право на пріоритет. Право на пріоритет має тільки та особа, яка подала заявку на об'єкт патентного права, тобто вона стала заявником. Цього права заявник передати іншим особам не може, бо це особисте немайнове право заявника.

Так, згідно зі статтею 4 Паризької конвенції будь-яка особа, яка належним чином подала заявку на патент на винахід чи корисну модель в одній із держав-учасниць Конвенції, чи правонаступник цієї особи, користується правом конвенційного пріоритету для подачі заявки в інших державах-учасницях протягом 12 місяців.

В Україні національний пріоритет для винаходу (корисної моделі) встановлюється за датою надходження заявки до НОІВ, коли подаються необхідні документи. Якщо в один і той же день надійшло кілька заявок на ідентичні об'єкти патентного права, у такому разі пріоритет визначається за заявкою, реєстраційний номер якої більш ранній, якщо така заявка не була відхилена чи відкликана.

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» заявникові надається право відкликати заявку в будь-який час до дати одержання ним рішення про державну реєстрацію секретного винаходу чи секретної корисної моделі або до дати сплати державного мита за реєстрацію цих об'єктів патентного права.

Наступне особисте немайнове право заявника – право на оскарження. Зокрема, таке право надається йому на підставі ст. 24 (ч. 1) Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Заявник може оскаржити рішення НОІВ за заявкою до Апеляційної палати або в судовому порядку протягом двох місяців від дати одержання рішення НОІВ чи копій матеріалів.

Тож у національному патентному законодавстві передбачено, що винахідники мають такі особисті немайнові права, зокрема: на ім'я, визнаватися творцями, на назву об'єкта права, на внесення доповнень і змін у заявку, її відкликання, участь у розгляді, оскарження рішення за результатами розгляду заявки, право на пріоритет заявки.

У патенті на винаходи, корисні моделі, як і в заявці на одержання охоронного документа, вказується ім'я винахідника. Але, на відміну від свідоцтва про авторство на об'єкт авторського права, яке видається лише творцям об'єктів права, охоронний

документ на винахід, корисну модель мають право отримати не тільки винахідники об'єкта патентного права, а і його правонаступники. Тому охоронний документ на об'єкт патентного права не засвідчує наявності особистих немайнових прав у його володільця [169, с. 43].

Отже, дані здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок, що особисті немайнові права винахідників об'єктів патентного права охороняються як і в провідних закордонних країнах. Важливість соціальної значущості особистих немайнових прав винахідників на об'єкти патентного права в Україні набуває все більшого значення. Ці права мають бути пріоритетними для людини, порівняно з майновими правами, оскільки вони відображають творчий потенціал та інтелектуальні досягнення індивідів. Необхідно стимулювати творчу діяльність, забезпечувати охорону і визнання прав творців. Переосмислення ролі людини в суспільстві підкреслює, що прогрес залежить від інтелектуальних і творчих здобутків. Водночас не всі винахідники створюють свої об'єкти виключно для морального задоволення, що свідчить про складність мотивації у цій сфері.

Монопольне володіння об'єктами патентного права наділяє винахідників майновими правами, що дають їм юридично гарантовану можливість здобути певні матеріальні вигоди. Тому надзвичайно актуальними та недостатньо розв'язаними залишаються питання, пов'язані з охороною таких прав на об'єкти патентного права [170, с. 214].

На підставі ст. 41 Конституції України [171] кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Наведена норма Конституції України чітко зазначає, що суб'єкт права на об'єкт патентного права наділяється повноваженнями власника – йому належить право володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктом права. Цей конституційний принцип закріплений і в патентному законодавстві України.

Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель визначені у ст. 464 ЦК України, зокрема, це:

право на використання винаходу, корисної моделі; виключне право дозволяти використання цих об'єктів патентного права (видавати ліцензії); виключне право перешкоджати неправомірному використанню цих об'єктів патентного права, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Пропонується розглянути більш детально майнові права на винахід та корисну модель.

Насамперед до майнових прав належить право на використання цих об'єктів патентного права. Це суб'єктивне право передбачає можливість використовувати винахід чи корисну модель за власним розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших володільців патентів. Відповідно до ст. 29 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» володілець охоронного документа повинен добросовісно користуватися правами, що випливають з державної реєстрації винаходу чи корисної моделі.

Закони різних країн з розвиненою ринковою економікою мають свої особливості у регулюванні виключного права володільця патенту. Наприклад, в Іспанії, згідно зі статтею 45 Патентного закону, володілець патенту має монопольне право на використання об'єкта патенту в промисловості та його введення в торгівлю. В Італії, відповідно до статті 1 Патентного закону, виключне право полягає у можливості самостійно використовувати об'єкт патенту та отримувати від цього вигоду. У США патент забезпечує право забороняти третім особам виготовляти, продавати або використовувати об'єкт патенту на території країни.

На рівні міжнародного договору мінімальні права, які повинні бути надані володільцю прав, передбачені у статті 28 Угоди ТРІПС. У цій статті зазначено, що власник охоронного документа має виключне право забороняти третім сторонам вчиняти певні дії без його згоди, зокрема використання об'єкта права, пропонування його для продажу, імпорт чи сам продаж.

Поняття «використання» у патентному законодавстві України має чітко окреслений зміст. Відповідно до ч. 2 ст. 28

Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» під використанням винаходу (корисної моделі) визнається:

- виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу чи корисної моделі, застосування такого продукту, пропонування для продажу, в тому числі через імпорт чи ввезення, Інтернет, продаж та інше введення його у цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях;

- застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди володільця патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним.

Варто звернути увагу на те, що патент на процес забезпечує охорону не лише самого процесу, але й продукту, створеного із застосуванням цього процесу. Це називається непрямою охороною.

Однією з підстав для використання винаходу або корисної моделі без дозволу власника патенту є право попереднього користувача, яке дозволяє продовжувати використання винаходу, якщо таке використання почалося до подання заявки на патент. Про це йдеться у ч. 1 ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і в ст. 470 ЦК України.

Зміст цього права полягає в збереженні за особою, яка використовувала тотожне рішення (або зробила необхідні для цього приготування) до дати пріоритету об'єкта патентного права, можливості його подальшого використання без розширення об'єму такого використання.

Стосовно прав попереднього користувача йдеться й у ст. 4 Паризької конвенції. Проте на підставі ст. 4 (В) Паризької конвенції врегулювання питань щодо прав попереднього користування належить до внутрішнього законодавства країн-учасниць.

До майнових прав належить також виключне право дозволяти використання об'єкта патентного права іншим особам. На підставі ч. 1 ст. 1108 ЦК України особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної

власності (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері (ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності). Згідно з ч. 2 цієї статті ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору.

Володілець патенту не завжди має можливість (фінансову чи іншу) самотійно здійснювати використання об'єкта патентного права, що йому належить. У такій ситуації закон передбачає його право розпоряджатися цим об'єктом на власний розсуд.

Наприклад, володілець патенту може на основі цивільно-правового договору передати майнові права на об'єкт патентного права іншій особі, яка стає його правонаступником, або ж надати цій особі дозвіл (оформити ліцензію) на використання винаходу чи корисної моделі згідно з умовами ліцензійного договору. Таким чином, оскільки об'єкти патентного права вважаються товаром, то володільці патентів мають право укладати будь-які цивільно-правові угоди для відчуження об'єктів патентного права [172, с. 87].

Володілець охоронного документа має право подати до НОІВ заяву про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого об'єкта патентного права. У цьому разі річний збір за підтримання чинності патенту зменшується на 50 %, починаючи з року, наступного за роком публікації заявки. Особа, яка виявила бажання скористатися цим дозволом, зобов'язана укласти з володільцем патенту договір про виплату винагороди.

Щодо розпорядження майновими правами на винахід і корисну модель то відповідно до ст. 1107 ЦК України володілець охоронного документа, крім видачі ліцензії на використання відповідного об'єкта патентного права, може також скористатися іншими договірними формами. Так, згідно зі ст. 1113 ЦК України володілець патенту може укласти договір

про передання виключних майнових прав на винахід чи корисну модель іншій особі.

Також майновим правом є виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу і корисної моделі, в тому числі забороняти таке використання. Наявність цього права дає суб'єкту майнових прав можливість усувати інших осіб від неправомірного використання відповідного об'єкта патентного права. Зазначене майнове право передбачає можливість перешкоджати не будь-якому, а лише неправомірному використанню винаходу (корисної моделі) іншими особами. Законодавство України у сфері винахідництва передбачає цілу низку випадків, коли використання винаходу, корисної моделі може здійснюватися без дозволу володільця патенту і при цьому не вважатиметься порушенням прав.

До інших майнових прав на об'єкти патентного права належать, зокрема: право на використання попереджувального маркування із зазначенням номера патенту на продукті чи на упакуванні продукту, виготовленого із застосуванням винаходу, на який видано патент (ч. 4 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»); право на одержання винагороди (компенсації) за використання винаходу, корисної моделі.

Зокрема, право на одержання винагороди має володільць патенту у разі ухвалення судом рішення про надання дозволу зацікавленій особі на використання об'єкта патентного права, якщо цей об'єкт патентного права не використовується або неповністю використовується в Україні протягом трьох років (ч. 1 ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»). Також компенсація володільцю патенту виплачується у разі використання об'єкта патентного права за надзвичайних обставин (епідемія, катастрофа, стихійне лихо тощо).

Таким чином, завдяки комплексному дослідженню прав суб'єктів на об'єкти патентного права, науково обґрунтованих результатів і рекомендацій можна сформулювати такі основні практичні та теоретичні висновки [173, с. 67–72]:

1. Встановлено, що шлях інтеграції України в ЄС вимагає адаптації національного законодавства у сфері винахідництва до законодавства країн-членів ЄС. Конституція України чітко визначає напрямок регулювання цих відносин, надаючи перевагу творцям. Цей принцип підтримується як міжнародними нормами, так і законодавством ЄС.

2. У результаті порівняння законодавчих норм України та ЄС стосовно прав суб'єктів на об'єкти патентного права можна зробити узагальнені висновки, які є корисними для пошуку шляхів підвищення відповідності українського законодавства вимогам ЄС. Зокрема, законодавча база України у сфері патентного права загалом погоджується з положеннями європейського законодавства. Як у рамках національного правового регулювання, так і за положеннями права ЄС, право на отримання патенту належить винахіднику або його правонаступнику.

3. Встановлено, що для врегулювання правовідносин між уповноваженими державними органами, творцями об'єктів права та виконавцями замовлення необхідно розробити правовий механізм, який забезпечить справедливий розподіл прав на об'єкти патентного права, створені в результаті виконання НДДКР за бюджетні кошти. Цей механізм має враховувати інтереси всіх сторін: творців об'єкта права, виконавців замовлення та держави як інвестора. Також важливо визначити правовий режим використання таких об'єктів у цивільному обороті, щоб забезпечити ефективне впровадження результатів у практичну діяльність та розвиток економіки.

4. Запропоновано у патентному законодавстві визначити наступний механізм реалізації майнових прав на об'єкт, створений у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти:

1) первинне майнове право інтелектуальної власності на об'єкт, створений у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти, належить творцю об'єкта права;

2) творець об'єкта права подає науковій установі, організації, підприємству, закладу вищої освіти, що є виконавцем замовлення (далі – виконавець), письмове повідомлення про

створений ним об'єкт права з описом, що розкриває суть зазначеного об'єкта;

3) після одержання від творця об'єкта права повідомлення виконавець має вчинити наступні дії: протягом одного місяця направити замовнику повідомлення про створений об'єкт права в процесі виконання науково-дослідної чи дослідно-конструкторської роботи, протягом двох місяців укласти з творцем об'єкта права цивільно-правовий договір про набуття виконавцем майнових прав на зазначений об'єкт;

4) у разі укладення між сторонами договору творець об'єкта права отримує винагороду, що відповідає економічній цінності зазначеного об'єкта та/або іншої вигоди, яка може бути одержана від використання об'єкта права. Виконавець буде мати право подати заявку на отримання охоронного документа на зазначений об'єкт чи передати право на його отримання замовнику;

5) якщо виконавець відмовляється від укладення цивільно-правового договору з творцем об'єкта права або суттєво порушив його умови, право на отримання охоронного документа на зазначений об'єкт залишається за творцем об'єкта права. У цьому разі виконавець буде мати право на отримання безоплатної невиключної ліцензії на використання зазначеного об'єкта, а замовник – право на укладення цивільно-правового договору із творцем об'єкта права про набуття майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт права;

6) центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України та галузеві академії наук (замовник), які здійснюють фінансування зазначених НДДКР, будуть мати право на отримання невиключної безоплатної ліцензії для використання цього об'єкта з метою виконання робіт або постачання продукції для державних потреб;

7) у разі, якщо створений об'єкт права віднесено до державної таємниці (в інших випадках визначених законом), то майнові права на зазначений об'єкт передаються замовнику.

5. Запропоновано доповнити статтю 430 «Права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням» ЦК України частиною 3 і викласти її у наступній редакції:

«Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за бюджетні кошти, належать підприємствам, науковим установам, організаціям, закладам вищої освіти, що є виконавцями замовлення (далі – виконавець), якщо між творцем об'єкта права і виконавцем у цивільно-договірному порядку врегульована передача майнових прав.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за бюджетні кошти, до отримання пропозиції від виконавця про укладення цивільно-правового договору належать творцю об'єкта права.

Центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України та галузеві академії наук (замовники), які здійснюють фінансування зазначених науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, будуть мати право на отримання невиключної безоплатної ліцензії для використання цього об'єкта з метою виконання робіт або постачання продукції для державних потреб».

Для узгодження ст. 430 ЦК України із законодавством України у сфері трансферу технологій запропоновано пункт 1 статті 11 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» викласти у наступній редакції:

«1. Майнові права на технологію та/або її складові, що створені у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за бюджетні кошти, належать установам, організаціям та підприємствам – виконавцям цих робіт (далі – виконавці) відповідно до абзацу 1 частини 3 статті 430 Цивільного кодексу України, крім випадків, передбачених абзацом 2 частини 3 статті 430 Цивільного кодексу України та частиною другою цієї статті».

6. Встановлено, що сучасна приватно-правова охорона винаходів є невіддільною частиною правового механізму забезпечення абсолютних прав на об'єкти патентного права. Це здійснюється на основі адаптації національного законодавства

до норм права ЄС та з урахуванням усталених принципів цивільного права.

Аргументована доцільність підвищення значущості особистих немайнових прав винахідників щодо об'єктів патентного права. Підтверджено тезу про те, що ці права відіграють важливу роль у житті людини. Суспільне визнання особистих немайнових прав винахідників на створені ними об'єкти сприятиме підвищенню рівня творчої активності, заохочуючи їх до введення своїх розробок у практику.

Конституція України та міжнародні норми надають важливу увагу охороні інтелектуальної власності, підкреслюючи значення винахідництва для суспільного прогресу. Це відображає сучасний підхід до ролі людини як творця, чия інтелектуальна діяльність є ключовою для розвитку суспільства. Закони спрямовані на забезпечення прав творців, стимулюючи їхню активність у створенні нових ідей та технологій, що є основою для інновацій та економічного зростання.

7. Здійснюючи правовий аналіз та комплексне дослідження національних правових норм, які регулюють зміст суб'єктивного права на використання об'єктів патентного права, можна зробити висновок, що правове регулювання у сфері винахідництва базується на приватноправових засадах, що забезпечують врегулювання відносин між суб'єктами. Це включає як особисті немайнові, так і майнові права інтелектуальної власності, що підкреслює комплексний та багатогранний характер таких прав.

2.2. Врегулювання відносин між сторонами у сфері службового винахідництва

Відносини між працівниками-винахідниками та їх роботодавцями варіюються залежно від культурних, історичних та соціальних аспектів кожної країни. До прикладу, в Японії панує сильна традиція лояльності до роботодавця, що сприяє встановленню злагоджених трудових відносин. У США перевага

надається більшій мобільності працівників, які часто прагнуть до незалежності й готові частіше змінювати місце роботи.

Водночас в Україні нерідко трапляються випадки, коли працівники погано обізнані зі своїми правами, і це інколи використовується роботодавцями на їхню користь. Проте якими б специфічними не були відносини між роботодавцем та працівником, у питанні щодо створеного службового винаходу вони зводяться до двох ключових аспектів. А саме: працівник-винахідник прагне отримати справедливую винагороду за створення такого винаходу, тоді як роботодавець зацікавлений у володінні майновими правами на цей винахід і отриманні прибутку від його використання. І тут важливо, щоб ці питання були врегульовані чітко та прозоро, враховуючи інтереси обох сторін, а щоб уникнути конфліктів між працівником і роботодавцем, потрібно заздалегідь укласти письмовий договір, який визначатиме права на майнові аспекти створеного службового винаходу чи корисної моделі.

Такий договір має також передбачати виплату винагороди працівнику-винахіднику. Це дозволить врегулювати відносини між сторонами та забезпечити взаємовигідну співпрацю, незалежно від країни, у якій перебувають учасники трудових відносин.

Зокрема, у США визначення розміру винагороди за майнове право на службовий винахід залежить від угоди між роботодавцем і працівником-винахідником. Однак свобода укладення таких угод обмежена певними нюансами. Роботодавець має змогу заздалегідь встановити мінімальний розмір винагороди, вигідний для себе, на що працівник-винахідник через свою залежність від роботодавця може погодитися, прагнучи уникнути конфліктів або ризиків втрати роботи [175, с. 72-74].

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) належить роботодавцю за умови, якщо договором не передбачено інше. Авторка у роботі виходить з того, що первинне право на отримання патенту на

службовий винахід (корисну модель) має бути у працівника-винахідника, у роботодавця – тільки похідне право.

Визначення економічної цінності винаходу є складним завданням, особливо на початкових етапах. У різних країнах підходи до цього питання відрізняються. Наприклад, у США розмір винагороди за майнове право на службовий винахід не підлягає перегляду навіть у разі успішної комерціалізації.

У Японії, відповідно до Патентного закону, працівник-винахідник має право на винахід, створений у рамках службових обов'язків, тоді як компанія отримує безоплатну невиключну ліцензію. Якщо винахідник передає права на винахід або надає виключну ліцензію роботодавцю, він має право на винагороду, яка визначається відповідно до економічної цінності винаходу або вигоди, отриманої роботодавцем.

Зокрема, у Японії велика увага зосереджена на резонансних судових процесах, пов'язаних з винагороджуванням винахідників за їхні високоприбуткові рішення. Наприклад, у 1995 році працівник компанії Olympus Optical Co. Ltd подав судовий позов до свого роботодавця, вимагаючи додаткової компенсації за передачу прав на патент. Схожий позов був поданий також проти компанії Hitachi, і в обох випадках суд став на бік винахідників. Було підтверджено їхнє право на належну винагороду за вагомий внесок у створення інновацій, які забезпечили компаніям значний дохід.

У своїх рішеннях судді виходили з того, що для розрахунку формули гідної винагороди необхідно враховувати розмір прибутку роботодавця, включаючи потенційні ліцензійні платежі, які компанія може отримати. Це також охоплює прибутки від укладання ліцензійних угод з іноземними партнерами, а також право на винагороду незалежно від фактичного використання винаходу [124, с. 128-129].

Безперечно, японські роботодавці не були задоволені позицією японських суддів при розгляді подібних справ. Це привело до необхідності внесення змін до ст. 35 Патентного закону Японії [175]. Згідно з оновленнями Патентного закону Японії, суд має право переглядати договір між працівником-

винахідником та роботодавцем лише у випадках, коли винагороду або метод її розрахунку не можна визнати обґрунтованими. Також суд повинен враховувати рівень узгодженості між сторонами та той факт, наскільки роботодавець врахував побажання працівника при визначенні винагороди за службовий винахід.

Отже, досвід японського патентного законодавства, який передбачає чітке регулювання розміру винагороди для працівників-винахідників та їх узгодження з роботодавцем, є прикладом ефективного способу запобігання конфліктам і додатковим витратам у майбутньому. Впровадження подібної практики в національне законодавство могло б сприяти більшій прозорості та справедливості у відносинах між роботодавцями та працівниками, стимулюючи інновації та розвиток.

У підрозділі 1.4. «Поняття службового винаходу та досвід регулювання прав у цій сфері в Україні та в окремих закордонних країнах» авторка запропонувала розділити службові винаходи (корисну модель) на дві категорії.

Право на отримання патенту на винахід першої категорії буде мати роботодавець за умови, якщо між сторонами укладений цивільно-правовий договір. У разі відсутності такого договору або порушення роботодавцем його суттєвих умов, право на одержання патенту залишається за винахідником, а роботодавець буде мати право на використання цього винаходу на умовах ліцензійного договору.

Для того щоб конкретизувати умови виплати працівнику-винахіднику винагороди за поступку майнових прав на службовий винахід (корисну модель) роботодавцю та більш детально визначити права, обов'язки та відповідальність сторін, авторка пропонує доповнити зразки документів договором про передачу майнових прав на винахід, створений за трудовим завданням роботодавця, за назвою: «Договір про виплату працівнику-винахіднику винагороди за передачу майнових прав на винахід (корисну модель), створеного при виконанні трудового завдання роботодавця» (далі – Договір про відступлені

майнові права на службовий винахід (корисну модель) першої категорії).

Договір про відступлені майнові права на службовий винахід (корисну модель) першої категорії як і будь-який договір у сфері інтелектуальної власності має відповідати загальним цивільно-правовим вимогам.

Насамперед відповідно до ст. 629 ЦК України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, припинення або зміну цивільних прав та обов'язків. Іншими словами, договором є угода про виникнення, припинення або зміну прав та обов'язків між суб'єктами цивільного права. Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору.

Умови договору повинні відповідати принципу свободи договору, зокрема щодо формування його змісту. Проте законодавство обмежує цю свободу, встановлюючи обов'язкові умови, такі як визначення предмета договору, що є суттєвою його частиною.

На думку авторки, для цього договору суттєвими й необхідними будуть умови про предмет договору, порядок, розмір і строки виплати винагороди, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити в цей договір.

Договір про відступлені майнові права на службовий винахід (корисну модель) першої категорії – це двосторонній, консенсуальний, строковий, оплатний, спрямований на досягнення визначеної мети цивільно-правовий договір.

Цей договір може бути укладений сторонами як до створення винаходу, так і протягом двох місяців від дати одержання від працівника-винахідника повідомлення про його створення.

Як «Предмет договору» слід розглядати передачу майнових прав на винахід (корисну модель), створеного працівником-винахідником у зв'язку з виконанням трудового завдання роботодавця, що є підставою для виплати винагороди творцю об'єкта патентного права.

З юридичного погляду предмет договору є основою для визначення обсягу прав роботодавця і належить до тих умов договору, які законом визнані як істотні.

При укладенні договору розділ «Предмет договору» має бути сформульований чітко та детально, оскільки саме від нього залежить гармонійне виконання договору обома сторонами. У цьому розділі слід точно визначити предмет договору, описати права та відомості, що передаються, умови їх передачі та використання, а також зазначити мету договору і територію його дії. Особливу увагу потрібно приділити розкриттю змісту поняття «використання майнових прав», щоб уникнути можливих непорозумінь у майбутньому.

У цьому договорі необхідно передбачити умови щодо збереження конфіденційної інформації, яка стосується об'єкта патентного права. Це включає взаємні зобов'язання сторін щодо нерозголошення суті винаходу. Для цього можна або включити відповідні положення безпосередньо до договору, або укласти окрему письмову угоду про нерозголошення конфіденційної інформації. Такий підхід допоможе уникнути витоку інформації, що може завадити отриманню патенту.

Також важливо зазначити, що інформація, яку передає працівник-винахідник, є конфіденційною. Сторони договору повинні зобов'язатися зберігати цю інформацію в таємниці. Своєю чергою роботодавець має передбачити у трудових договорах з працівниками відповідні зобов'язання щодо збереження конфіденційності. Це забезпечить додатковий рівень захисту інформації та сприятиме ефективному регулюванню взаємовідносин між сторонами.

У Договорі про відступлення майнових прав на службовий винахід (корисну модель) першої категорії необхідно чітко визначити права та обов'язки сторін. Важливим аспектом є включення умови про обов'язкове письмове повідомлення. Це стосується як працівника-винахідника, який повинен повідомити про створення винаходу, так і роботодавця, який має повідомити про своє рішення щодо цього винаходу.

Працівник-винахідник має право ознайомлюватися з усіма розрахунками, пов'язаними з виплатою винагороди, а також з діяльністю роботодавця щодо використання винаходу, бухгалтерською звітністю та іншими відповідними розрахунками. Він також може включити в договір положення про свою участь у маркетингових дослідженнях, що стосуються винаходу. Це обґрунтовано тим, що винахідник зацікавлений у подальшій долі свого об'єкта патентного права, оскільки від ефективності його використання роботодавцем залежить і розмір авторської винагороди.

Працівник-винахідник повинен мати необмежений доступ до фінансової та технічної інформації, пов'язаної з винаходом. Окрім того, він має право призупинити дію договору у разі злиття підприємства з іншим або передачі прав і обов'язків за договором іншій стороні без його згоди.

У договорі важливим аспектом є виплата авторської винагороди, яка є ключовим обов'язком роботодавця. Перед визначенням винагороди роботодавець здійснює оцінку економічної цінності винаходу, враховуючи потенційний майбутній ефект.

Вартість об'єкта патентного права встановлюється за допомогою експертного аналізу. При цьому враховуються такі показники як новизна, технічна готовність, характеристики об'єкта, серійність виробництва, строки освоєння нової продукції та інші фактори.

Визначення суми винагороди є важливим аспектом у договірних відносинах, оскільки на неї впливають численні фактори, такі як витрати на дослідження і розробку, технічна цінність винаходу, а також необхідні капіталовкладення для організації виробництва. Реальна комерційна цінність переданої технології може бути встановлена лише в процесі її впровадження у виробництво та реалізацію продукції.

Так згідно з ч. 3 ст. 9 «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» роботодавець протягом чотирьох місяців зобов'язаний або подати заявку на отримання патенту, або передати це право іншій особі.

Як правило у цей час винахід ще не використовується у виробництві, тому ще не можливо визначити його економічну цінність. Тому для забезпечення чесної компенсації за створений винахід пропонується впровадження заохочувальних виплат для його творця.

Винагорода може бути виплачена у формі паушального платежу, роялті чи їх поєднання (комбінований платіж). Роялті – це вид платежу, який роботодавець виплачує періодично, наприклад, раз у рік протягом всього строку договору в обсязі відсотка від прибутку чи від суми обігу з продажу, а також у вигляді твердих зборів з одиниці продукції, що випускається з використанням цього винаходу. Це дає можливість винахіднику отримувати компенсацію протягом усього строку дії угоди.

Виплати у формі роялті є вигідними для винахідника у разі успішного продажу продукції, оскільки прибуток може значно перевищити очікування. Водночас існує ризик отримання меншої винагороди у випадку погіршення ринкової ситуації або проблем з виробництвом. Для роботодавця цей вид виплат зручний, оскільки дозволяє здійснити розрахунок з винахідником після отримання прибутку.

Паушальний платіж, навпаки, передбачає одноразову виплату фіксованої суми, яка визначається до початку масового виробництва продукції [176, с. 152]. Паушальний платіж характеризується тим, що обов'язок щодо виплати винагороди виконується негайно.

Для виплати авторської винагороди доцільно використовувати саме комбінований підхід. Спочатку, після створення об'єкта та передачі майнових прав на службовий винахід (корисну модель) роботодавцю, необхідно виконати наступні кроки:

- 1) оцінити об'єкт патентного права;
- 2) укласти договір із працівником-винахідником про передачу майнових прав;
- 3) здійснити початкову виплату у формі паушальної суми.

Після отримання доходу від використання винаходу роботодавець виплачує винахіднику винагороду у формі роялті.

Ця винагорода виплачується протягом дії договору і є пропорційною до отриманої вигоди, враховуючи ліцензійні платежі, включаючи доходи від надання ліцензій за кордоном.

Роботодавець повинен погодити з працівником-винахідником умови виплати винагороди за створений ним службовий винахід. Це стосується способу розрахунку, розміру, строків і порядку виплат. Рекомендується оформити ці умови у вигляді додатків до договору. У разі, якщо роботодавець не ініціює процедуру патентування винаходу за кордоном, винахідник може самостійно реалізувати своє право на іноземне патентування.

Розділ договору, який стосується відповідальності сторін, також має велике значення. У ньому слід чітко прописати, що працівник-винахідник несе відповідальність за передані роботодавцю права на службовий винахід, а роботодавець зобов'язаний своєчасно виплачувати винагороду працівнику-винахіднику та забезпечувати дотримання використання прав. Також доцільно передбачити санкції за несвоєчасне повідомлення про створення винаходу, затримки у виплаті винагороди або порушення конфіденційності інформації з боку будь-якої зі сторін.

У договорі слід передбачити чіткий механізм внесення змін та доповнень до його умов. Зокрема, потрібно визначити випадки, коли зміни можуть бути здійснені за взаємною згодою сторін, а також ситуації, які дозволяють одній зі сторін ініціювати перегляд умов достроково. Наприклад, такі зміни можуть бути необхідними у зв'язку зі зміною тарифів, цін або змін у патентному законодавстві України.

Усі доповнення та зміни до договору повинні бути оформлені у письмовій формі. Це може бути додатковий договір або протокол, який є невіддільною частиною основного договору. Обов'язковою умовою є підписання таких документів обома сторонами для забезпечення їх юридичної сили.

Таким чином, якщо службовий винахід (корисна модель) створений у зв'язку з виконанням трудового завдання, працівник-винахідник передає право на одержання патенту роботодавцю.

У разі порушення суттєвих умов договору або не врегулювання цього питання, право на одержання патенту залишається за працівником, а роботодавець отримує право на безоплатну невиключну ліцензію. Цей договір може бути додатком до трудового договору (контракту) [177, с. 84-85].

Так, зокрема, у Японії та США винахідники визнаються первинними володільцями патентних прав на службовий винахід і це є виправданим. Роботодавець може володіти винаходом свого працівника лише за умови, якщо між ними укладено відповідний договір про передачу прав на винахід [178, с. 38-45].

У такому випадку роботодавець отримує право використовувати цей об'єкт патентного права згідно з умовами договору. Проте для отримання патенту на своє ім'я роботодавець обов'язково повинен мати відповідний договір з працівником-винахідником [179, с. 78].

Відносини між працівником-винахідником і роботодавцем щодо створення та використання службових об'єктів регулюються як патентним, так і трудовим законодавством. Це пояснюється тим, що службовий винахід є одночасно результатом творчої діяльності працівника та продуктом його праці в межах трудових відносин. Однак для передачі майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності роботодавцю необхідно укласти цивільно-правовий договір, який слугує основою для такого переходу прав.

Згідно з абз. 2 ст. 2 КЗпП України працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в організації, установі або з фізичною особою. На підставі ч. 1 ст. 33 проєкту Трудового кодексу (станом на 01.01 2025 р.) підставою для виникнення трудових відносин є також трудовий договір.

Укладений трудовий договір (контракт) не тільки породжує трудові відносини, а і є юридичною базою для здійснення подальшого розвитку цих відносин [180, с. 133-140]. Тому на стадії укладення трудового договору (контракту) виникає необхідність більш детально розглянути зобов'язання сторін.

Для ефективного співробітництва між роботодавцем і працівником надзвичайно важливо приділити увагу детальному опрацюванню трудового договору (контракту). У ньому необхідно чітко закріпити права, обов'язки та відповідальність кожної зі сторін.

Особливий акцент варто зробити на положеннях, які заохочуватимуть працівника до продуктивної роботи, враховуючи його індивідуальні якості та професійні можливості. Цей підхід сприятиме не лише підвищенню результативності, а й забезпеченню комфортного середовища для особистого та творчого розвитку працівника.

Як відомо з публікацій українських дослідників [181, с. 34-37], далеко не всі трудові договори, які укладаються з майбутніми винахідниками чи з тими, хто вже створив службовий винахід (корисну модель), мають якісь відмінності від трудових договорів інших працівників.

Навіть в тих організаціях, де була добре поставлена робота з охорони об'єктів патентного права, обмежуються укладенням трудового договору з працівниками-винахідниками, в якому разом із загальними умовами найму вказані права та взаємні зобов'язання сторін щодо створених цих об'єктів.

Також відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» строк, протягом якого за роботодавцем зберігається право на подачу до НОІВ заявки на державну реєстрацію об'єкта патентного права, складає 4 місяці з дати повідомлення його працівником про створений винахід (корисну модель).

Протягом цього строку роботодавець може передати право на таку реєстрацію іншій особі або прийняти рішення про збереження цього об'єкта права як конфіденційної інформації. Проте в цьому Законі нічого не сказано про обов'язок роботодавця повідомити працівника-винахідника про свої наміри та дії.

Для того щоб у патентному законодавстві України врегулювати відносини між працівником-винахідником і роботодавцем щодо винахідницької діяльності та визначити

основні моменти при укладенні трудового договору, розглянемо практику врегулювання такої діяльності в окремих європейських країнах.

Наприклад, у Франції діє особлива процедура повідомлення, яка передбачає письмове оформлення всіх аспектів, пов'язаних з винаходами. Працівник-винахідник надсилає роботодавцю офіційне повідомлення про створення службового об'єкта права через рекомендований лист. Це забезпечує впевненість у тому, що роботодавець отримає лист, а дата отримання буде офіційно зафіксована. Аналогічно, роботодавець надсилає своє рішення також рекомендованим листом. З моменту отримання цього рішення починається відлік тримісячного строку, протягом якого працівник-винахідник має право оскаржити службовий характер винаходу [182, р. 3-7].

У національному патентному законодавстві України можливість обов'язкового письмового повідомлення працівника-винахідника та роботодавця про створення винаходу або прийняття рішення щодо об'єктів патентного права не передбачена прямо, але й не виключається.

Для забезпечення правової визначеності та адаптації до європейських норм рекомендується включати відповідні положення в цивільно-правові договори або трудові договори (контракти). Це сприятиме гармонізації українського законодавства з нормами країн ЄС і забезпечить чітке врегулювання прав та обов'язків сторін у сфері службового винахідництва.

Як вважають закордонні дослідники [183, р. 9-14], дуже часто об'єктами патентного права заволодівають конкуренти. Причиною цього може бути відсутність необхідних правових договорів, які б перешкоджали розголошуванню суті винаходу (корисної моделі) і забезпечували належний патентний захист. Тому після створення винаходу і роботодавець, і працівник-винахідник повинні в таємниці зберігати інформацію стосовно службового винаходу.

У європейських країнах до розв'язання цієї проблеми підходять по-різному. У Бельгії, Франції, Нідерландах будь-яке

використання відомостей, що є комерційною таємницею компанії, заборонене на невизначений строк, тобто тут норми закону однозначно стають на бік роботодавця. Зокрема, законодавством Італії взагалі введено поняття «обов'язок вірності», що передбачає обов'язок працівника не використовувати відомості, отримані під час роботи з колишнім роботодавцем. Це правило дійсне також на невизначений строк і це є суттєвим недоліком [184, с. 49].

У Німеччині правове регулювання нерозголошення комерційної інформації має важливе значення. Практика захисту такої інформації включає не лише підписання угоди про її збереження під час працевлаштування, але й проведення спеціальної роз'яснювальної роботи, яка регламентується відповідними документами. Також майбутньому працівнику може бути запропоновано написати заяву про нерозголошення приватної інформації, отриманої на попередньому місці роботи.

У ст. 10 «Секретність» трудового контракту між німецькою компанією та найнятим працівником йдеться щодо збереження конфіденційної інформації, яка залишається чинною навіть після закінчення трудових відносин. Це означає, що працівник повинен дотримуватися нерозголошення комерційних таємниць, про які він дізнався під час роботи, а також повернути всю документацію роботодавцеві після звільнення. Крім того, з працівником заздалегідь обговорюються постдоговірні відносини, щоб гарантувати безпеку комерційної інформації.

Після завершення трудових відносин працівник повинен зберігати конфіденційність отриманої інформації протягом визначеного строку. Водночас роботодавець зобов'язується виплачувати працівнику винагороду за створений службовий об'єкт права, а також додаткову винагороду за дотримання мовчання щодо конфіденційної інформації.

В на погляд авторки й в нашій державі також для врегулювання питання стосовно збереження комерційної таємниці повинна бути розроблена відповідна правова основа. Наразі у ст. 44 проєкту Трудового кодексу йдеться про

врегулювання питання щодо нерозголошення комерційної інформації працівником при укладенні трудового договору.

Працівник має право розкрити роботодавцю свою конфіденційну інформацію, пов'язану з винаходами, якими він володіє. У такій ситуації працівник може вимагати від роботодавця вжиття заходів для захисту цієї інформації. Це може включати позначення матеріалів як «Конфіденційно» та обмеження доступу до них без письмового дозволу працівника.

Отже, відносини між працівником і роботодавцем у сфері патентного права ґрунтуються на укладенні трудового договору, який є основою для створення об'єкта патентного права. Однак, для передачі майнових прав на винахід чи корисну модель до роботодавця необхідно укласти цивільно-правовий договір. Працівник-винахідник, як первинний власник прав інтелектуальної власності, має надати згоду на передачу цих прав роботодавцеві. Це забезпечує правове оформлення переходу майнових прав на об'єкт патентного права від працівника до роботодавця.

Статтею 28 Угоди ТРІПС передбачається, що патентні права можуть бути передані або надані для використання іншим особам через різні юридичні механізми. Основними способами є укладення договорів про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності, зокрема на винаходи чи корисні моделі, а також видача ліцензій або укладення ліцензійних договорів. Це дозволяє власникам патентів управляти своїми правами, надавати їх у користування або передавати у спадок.

У Главі 75 ЦК України йдеться про договір, який стосується передання майнових прав інтелектуальної власності та має назву: «Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності». Це означає, що особа, яка володіє цими правами, може передати лише майнові аспекти своїх прав. Немайнові права залишаються за творцем об'єкта інтелектуальної власності, оскільки вони є невідчужуваними.

У статті 28 (ч. 8) Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» йдеться про «Договір про передачу права власності на винахід (корисну модель)». Для однорідного

тлумачення поняття цього договору авторка пропонує у Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» використовувати поняття «Договір про передання виключних майнових прав на винахід (корисну модель)».

У п. 4 ч. 1 ст. 1107 ЦК України закріплено визначення договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності як самостійного виду. Відповідно до ч. 1 ст. 1113 ЦК України за цим договором особа, що має майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності передає іншій стороні частково або у повному складі ці майнові права відповідно до закону та на визначених договором умовах.

Передача виключних майнових прав на винахід або корисну модель на безоплатній основі можлива через договір дарування. Це відповідає принципам свободи договору, які дозволяють сторонам самостійно обирати контрагента, укладати договір та визначати його умови, дотримуючись вимог чинного законодавства, зокрема статті 627 ЦК України. Згідно з ч. 2 ст. 718 цього Кодексу дарунком можуть бути майнові права, якими дарувальник володіє або які можуть виникнути у цього дарувальника в майбутньому.

Відповідно до ст. 628 (ч. 2) ЦК України сторони мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). Тобто, у ряді випадків передача виключних майнових прав на винахід (корисну модель) здійснюється у рамках договору, що містить елементи різних договорів.

На підставі ч. 1 ст. 628 ЦК України зміст договору становлять умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Договір про передання виключних майнових прав на винахід або корисну модель містить ряд умов, які сторони повинні узгодити між собою. Основними з них є умови про предмет договору, а також ті, які визначені законом як істотні або необхідні для договорів даного типу. Важливим аспектом договору є ціна, яка встановлюється за домовленістю сторін. Якщо ціна не визначена безпосередньо в договорі та не може

бути вирахувана з його умов, вона встановлюється на підставі чинних цін на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору.

Згідно зі статтею 1113 (ч. 3) ЦК України умови договору, що погіршують становище творця об'єкта патентного права або його спадкоємців, порівняно зі становищем, передбаченим ЦК України чи іншим законом, а також обмежують право творця на створення інших об'єктів, є нікчемними.

Відповідно до ст. 28 (ч. 8) Закону «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» договір про передачу права власності на винахід (корисну модель) вважається чинним, якщо він підписаний сторонами й укладений у письмовій формі.

Патентним законодавством України проблемним і не достатньо врегульованим є питання щодо прав на службові винаходи (корисні моделі), які належать до числа відчужуваних, наприклад при продажу, ліквідації чи реорганізації підприємства. На підставі статті 112 (п. 2 ч. 1) ЦК України у разі ліквідації платоспроможної юридичної особи вимоги творця об'єкта патентного права стосовно оплати за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності задовольняються раніше, ніж вимоги щодо зборів і податків (обов'язкових платежів).

Згідно зі ст. 191 (ч. 2) ЦК України до складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи споруди, земельні ділянки, будівлі, устаткування, інвентар, продукцію, сировину, борги, права вимоги та інші права, якщо інше не встановлене законом або договором. Відповідно до ч. 4 ст. 191 ЦК України підприємство або його частина можуть бути об'єктом купівлі-продажу, оренди, застави та інших правочинів.

Покупець за договором отримує всі права та обов'язки, в тому числі пов'язані з трудовими взаємовідносинами на момент передачі підприємства. Якщо зобов'язання виникли до підписання договору, то продавець і покупець несуть спільну відповідальність боржників, а розподіл прав та зобов'язань визначається умовами договору. Покупцеві переходять тільки ті права та обов'язки, які раніше належали продавцю і можуть бути

передані. Майнові права на службовий винахід є такими, що також підлягають передачі.

Відчуження підприємства може бути здійснене на основі законодавства або через договірні домовленості між сторонами. Незалежно від способу, результат залишається однаковим: новий власник стає правонаступником попереднього власника у всіх його правах та обов'язках. Це може бути універсальне правонаступництво, як при приватизації, або сингулярне, коли передаються лише певні права та обов'язки, визначені договором.

Під час продажу підприємства необхідно забезпечити належну передачу прав на патенти, що належать цьому підприємству. Важливо, щоб об'єкти патентного права були відображені на самотійному балансі у первинного власника. Це гарантує, що після продажу права на патенти перейдуть до нового власника. Якщо ж об'єкти патентного права не були належним чином відображені, виникає ризик невизначеності щодо правонаступництва. Тому перед укладенням договору купівлі-продажу слід ретельно перевірити всі документи, включаючи бухгалтерський баланс і перелік зобов'язань підприємства, щоб уникнути юридичних проблем у майбутньому.

У сучасних умовах важливо забезпечити належний облік та управління об'єктами патентного права в науково-дослідних інститутах, навіть якщо вони державні. Ігнорування оцінки таких об'єктів і їх обліку може призвести до втрати контролю над правами на службові винаходи або корисні моделі. Це своєю чергою може спричинити невиконання зобов'язань щодо виплати авторської винагороди, особливо якщо ці винаходи ще не використовуються у виробництві. Така ситуація може порушувати права творців, особливо якщо підприємство продається, а об'єкти патентного права вже не функціонують на ньому. Тому важливо запровадити систематичний підхід до управління інтелектуальною власністю, щоб захистити інтереси усіх сторін.

Якщо винахідник стикається з ситуацією, коли його права порушуються через передачу підприємства, обтяженого зобов'язаннями, йому варто скористатися своїми правами для

захисту інтересів. Винахідник може вимагати дострокового припинення зобов'язань або визнання договору продажу недійсним. Також він має право на зменшення вартості підприємства, якщо борги не були зазначені в договорі. Це важливий механізм, що дозволяє винахіднику захиститися від несправедливих умов і забезпечити справедливе ставлення до своєї праці.

У розгляді питання передачі об'єктів винахідництва в європейських країнах, зокрема Німеччині, важливо враховувати особливості патентного законодавства. При продажі частки підприємства патенти не переходять автоматично до нового власника, оскільки вони розглядаються як частина всього підприємства, що призначені для економічних цілей. Для передачі патентів укладаються окремі угоди.

У разі продажу всього підприємства всі права та обов'язки, включаючи виплату винагороди працівнику-винахіднику за використання службового винаходу, переходять до покупця. Розмір такої винагороди визначається індивідуально для кожного випадку. Наприклад, якщо участь творця у створенні службового винаходу складає 15 %, ціна договору передачі прав може скласти 85 % ринкової ціни.

При продажу підприємства, яке володіє правами на патентний об'єкт, договір між продавцем і покупцем містить кілька важливих умов.

По-перше, ціна договору про передачу прав зменшується на 15% в порівнянні з ринковою ціною. Це зменшення враховує фактор участі творця об'єкта патентного права у прибутку за використання винаходу або корисної моделі.

По-друге, покупець має задовольнити претензії винахідника щодо використання службового винаходу або корисної моделі. І, нарешті, продавець, як володілець прав, звільняє покупця від усіх вимог винахідника на винагороду як до, так і після переходу прав.

Передача майнових прав на винаходи при продажу підприємства є важливим аспектом у правовій сфері України. Згідно з умовами, винахідник має бути повідомлений про перехід

прав на патент до покупця. Покупець бере на себе обов'язок задовольнити вимоги винахідника на винагороду, що може вплинути на зменшення ціни договору.

Винахідник погоджується з розподілом прав та звільняє попереднього роботодавця від обов'язків щодо виплати винагороди після передачі підприємства. До моменту передачі покупцю, претензії винахідника задовольняються попереднім володільцем патенту. Винахідник не бере участі у частці доходу від продажу права, але в майбутньому одержить винагороду за використання переданого права.

Така практика може бути застосована в Україні для ефективного управління майновими правами на винаходи при продажу підприємства.

Ліцензійна торгівля відіграє ключову роль у міжнародних економічних відносинах, особливо серед технологічно розвинених країн. Німеччина, Японія, США, Велика Британія, Франція та Італія є лідерами на світовому ринку ліцензій, отримуючи значну частку прибутків від продажу майнових прав на об'єкти патентного права. Це пов'язано з можливістю отримання доходу без необхідності освоєння ринку та додаткових витрат на виробництво.

Імпорт ліцензій також є важливим для інноваційного розвитку країн, дозволяючи їм економити ресурси та скорочувати час на розробку та впровадження новітніх технологій. Це сприяє швидкому промисловому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності на міжнародній арені. Таким чином, ліцензійна торгівля стає невіддільною частиною стратегії економічного зростання та технологічного прогресу.

Відповідно до статті 28 (ч. 7) Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» володільць патенту має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору. Також на підставі ст. 1109 (ч. 1) ЦК України за ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою

сторін з урахуванням вимог чинного законодавства. Тобто, тільки патентоволоділець має право видати ліцензію на використання винаходу (корисної моделі) і предметом ліцензійного договору може бути тільки запатентований об'єкт патентного права.

Ліцензійний договір має складну правову природу, яка викликає різні погляди серед науковців. Існують різні підходи до його класифікації, зокрема його порівнюють з договорами купівлі-продажу, найму, підряду чи оренди. Це свідчить про те, що ліцензійний договір має елементи кількох різних правових інститутів. Для належного врегулювання відносин, що виникають з ліцензійного договору, може бути доцільним застосування норм, які регулюють різні види договорів, залежно від конкретних умов та обставин кожного випадку. Такий підхід може забезпечити більш гнучке та адекватне правове регулювання відповідних відносин. [185, с. 110-112].

У ліцензійних договорах мають бути чітко визначені межі використання винаходів (корисних моделей) ліцензіатом. Для цього необхідно вказати вид ліцензії. Відповідно до ч. 3 ст. 1108 ЦК України ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності може бути одиничною, виключною, невиключною, а також іншого виду, що не суперечить законодавству.

Згідно з пропозицією авторки у підрозділі 1.4, якщо винахід належить до другої категорії, тобто створений працівником-винахідником з використанням виробничих знань, досвіду, секретів виробництва та обладнання роботодавця, то право на отримання патенту буде за працівником-винахідником. Роботодавець буде мати право використовувати цей винахід на умовах ліцензійного договору. Роботодавцю може бути надана безоплатна невиключна ліцензія на використання цього винаходу у власному виробництві.

Серед усіх умов будь-якого договору необхідно виділити ті умови, які створюють ознаки цього договору. Відповідно до частини 3 статті 1109 ЦК України, в ліцензійному договорі визначаються ключові аспекти, які характеризують цей договір. Це і тип ліцензії, й сфера використання об'єкта патентного права

(тобто конкретні права, які надаються за договором), і способи використання об'єкта права, і територія, і строк, на які надаються права. Також важливими є умови щодо розміру, строків і порядку виплати винагороди за використання об'єкта патентного права. Крім того, сторони можуть включити інші умови, які вони вважають необхідними для ефективного регулювання взаємовідносин у рамках договору.

У ліцензійному договорі має бути визначений його предмет. Відповідно до ч. 5 ст. 1109 ЦК України предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта патентного права, які не були чинними на момент укладення договору.

Ліцензійний договір є важливим документом, який регулює передачу прав на використання технології між ліцензіаром і ліцензіатом. Експерти ВОІВ підкреслюють, що в договорі повинна бути чітко визначена передана технологія, включаючи опис способу та продукту виготовлення, а також можливе ноу-хау.

Окрім цього, важливо враховувати умови щодо строку дії та території, на яку поширюються права на використання об'єкта патентного права. Ці аспекти є ключовими для обох сторін договору і їх можна врегулювати за допомогою диспозитивних норм, що надає їм статус істотних умов ліцензійного договору.

Відповідно до ст. 1110 (ч. 1) ЦК України ліцензійний договір укладається на строк, встановлений договором, який повинен спливати не пізніше кінцевого строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт патентного права. А згідно з ч. 7 ст. 1109 ЦК України у разі відсутності у ліцензійному договорі умови про територію, на яку поширюються надані права на використання об'єкта патентного права, дія ліцензії поширюється на усю територію України.

Згідно з ч. 3 ст. 1110 цього Кодексу у разі відсутності у ліцензійному договорі умови про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до закінчення строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт патентного права, але не більше ніж на 5 років.

Ліцензійний договір передбачається оплатним, тому особливе значення мають умови про платежі та ціну. На відміну від звичних послуг і товарів вартість ліцензії визначається індивідуальною, тому умови про платежі та ціну слід визнати як істотні.

Доктрина зловживання патентними правами є важливим компонентом антимонопольного та патентного законодавства багатьох країн. Вона спрямована на захист конкуренції, запобігаючи включенню умов, які можуть її обмежувати в ліцензійні договори. Особливо детально це питання регулюється в Японії, де діє Закон про заборону приватної монополії та підтримку добросовісної торгівлі, прийнятий у 1947 році. Цей закон забезпечує правову основу для контролю за умовами ліцензійних договорів, щоб уникнути зловживань патентними правами та підтримувати здорову конкуренцію на ринку.

Відповідно до статті 23 цього Закону умови ліцензійного договору або договору передачу патенту не можуть перевищувати розумного об'єму здійснення патентних прав. Також в Японії у 1986 р. була прийнята Директива з врегулювання недобросовісної конкуренції відносно ліцензійних угод та патентів. Зокрема, за японським законодавством до недобросовісної конкуренції відносяться умови ліцензіата продавати запатентовані товари через вказану особу або набувати за ліцензією понад два патенти на об'єкти патентного права.

Типовий закон ВОІВ для країн, що розвиваються, передбачає запобігання невинуватим обмеженням прав ліцензіата. Реєстрація та перевірка контрактів про передачу технологій здійснюється патентним відомством або іншою урядовою організацією. Закон містить 17 обмежувальних умов, які слід враховувати при реєстрації таких контрактів.

Забороняється примушувати ліцензіата до таких дій: купувати матеріали лише у ліцензіара, якщо це не єдиний спосіб забезпечити якість виробу, за умови, що ціна на матеріали є розумною; здійснювати виплати, що не відповідають вартості технології; передавати ліцензіару удосконалення без відповідної компенсації; продавати вироби лише тим, кого вказав ліцензіар.

Також заборонено встановлювати фіксовану ціну на перепродаж або продаж виробів, що виробляються ліцензіатом; звільняти ліцензіара від відповідальності за недоліки технології або необґрунтовано обмежувати таку відповідальність.

Доцільно застосовувати зазначені обмежувальні умови при розробці Типової форми ліцензійного договору й обов'язково звернути увагу на виконання цих обмежувальних умов при реєстрації договорів у НОІВ.

Реєстрація ліцензійних договорів передбачається патентними законодавствами більшості європейських держав і може мати як добровільний, так і обов'язковий характер. Однак в обох випадках вважаються недійсними незареєстровані договори відносно третіх осіб.

Відповідні положення містяться в законах Австрії (§43 Патентного закону 1970 р. (зі змінами та доповненнями)), Бельгії (статті 44 Закону про патенти на винаходи 1984 р.), Франції (ст. L 613-8 Кодексу інтелектуальної власності 1992 р. (зі змінами)).

З метою підтвердження дійсності договорів про передачу виключних прав на патент та ліцензійних договорів як відносно сторін договору, так і відносно третіх осіб, вимога обов'язкової реєстрації міститься в патентних законах Норвегії, Португалії, Швеції, Швейцарії. Згідно зі ст. 101 Патентного закону 1961 р. (з врахуванням змін) Японії та ст. 32 Патентного закону 1977 р. (з врахуванням змін) Великої Британії формально реєстрація не потрібна, однак вона бажана для забезпечення прав ліцензіата.

Разом з тим, в окремих країнах відсутня система державної реєстрації передачі прав на об'єкти патентного права. Зокрема, згідно з патентним законодавством Німеччини реєстрація цих договорів не потрібна.

Відповідно до статті 1114 (ч. 1) ЦК України договори про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності не підлягають обов'язковій державній реєстрації. Їх державна реєстрація здійснюється на вимогу ліцензіата або ліцензіара у порядку, встановленому законом. Згідно з ч. 2

ст. 1114 ЦК України факт передачі виключних майнових прав інтелектуальної власності, які є чинними після їх державної реєстрації, підлягає державній реєстрації.

Також на підставі п. 8 ч. 1 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» договір про передачу права власності на винахід (корисну модель) і ліцензійний договір вважаються дійсними, якщо вони укладені у письмовій формі й підписані сторонами. Сторона договору має право на офіційне загальнодоступне інформування інших осіб про передачу права власності на винахід чи корисну модель або видачу ліцензії на використання винаходу чи корисної моделі.

Таким чином, реєстрація договорів про передачу виключних майнових прав на винахід або корисну модель в Україні не є обов'язковою за патентним законодавством. Однак, така реєстрація може бути корисною, оскільки вона сприяє врегулюванню технологічного обміну всередині країни. Це забезпечує законність при укладенні договорів і гарантує стабільність правових відносин між сторонами, що своєю чергою підтримує розвиток ринкових відносин у цій сфері.

Авторка вважає, що для договорів про передання виключних майнових прав на винаходи (корисні моделі) повинна бути передбачена обов'язкова реєстрація у патентному законодавстві України. Це необхідно через те, що такі договори спричиняють зміну володільця патенту та передачу виключних майнових прав іншій особі. Відповідно, ці зміни мають бути зафіксовані в державних патентних реєстрах для забезпечення прозорості та правової визначеності. Саме цим обумовлена необхідність обов'язкової державної реєстрації відповідним чином оформлених договорів.

Тому доцільно внести зміни у п. 8 ч. 1 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та викласти цю норму у такій редакції:

«Договір про передачу права власності на винахід (корисну модель) вважається дійсним, якщо він укладений у письмовій формі, підписаний сторонами й зареєстрований у встановленому порядку.»

Реєстрація здійснюється шляхом публікації в Бюлетені відомостей в обсязі та порядку, встановлених центральним органом виконавчої влади, з одночасним внесенням їх до Реєстру».

Роботодавці повинні бути уважними при укладенні ліцензійних договорів, особливо якщо це стосується службових винаходів. Важливо враховувати виплату авторської винагороди творцям об'єктів патентного права, оскільки це захищає їхні права. Неприпустимо дозволяти безліцензійне використання винаходів, оскільки це може призвести до юридичних конфліктів. У такій ситуації винахідник має право на подання позову до свого роботодавця з тим, щоб суд зобов'язав роботодавця вжити заходів щодо укладення ліцензійного договору та припинення порушеного права на патент.

У цьому випадку треба враховувати той факт, що винахідник службового винаходу (корисної моделі) може подати позов до порушника тільки у випадку, якщо він є володільцем патенту (ч. 1 ст. 34 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»). Ця обставина має враховуватися і при внесенні до статутного фонду нового роботодавця патенту на службовий винахід (корисну модель).

Попередні (опційні) договори можуть бути корисними для захисту прав на інформацію про винахід або корисну модель під час патентування. Вони дозволяють потенційним ліцензіатам або інвесторам оцінити об'єкт з погляду комерціалізації або доцільності патентування за кордоном. Це забезпечує безпеку для обох сторін і допомагає прийняти зважене рішення щодо подальших дій.

Статтею 635 ЦК України регулюються відносини стосовно укладення попереднього договору. Так, протягом певного строку сторони зобов'язуються укласти договір в майбутньому на умовах, встановлених попереднім договором.

Попередній договір зазвичай не є безвідплатним, оскільки його ціна виконує роль забезпечення зобов'язань. Для нерозголошення інформації про винахід (корисну модель) третім особам заздалегідь вноситься на депозит або кредит грошова

сума, вказана в договорі, яка може бути врахована при укладенні основного ліцензійного договору. Якщо укласти ліцензійний договір неможливо, ця сума може не бути повернена іншій стороні або бути повернена частково. Невиконання попереднього договору може призвести до втрати права на отримання патенту на винахід (корисну модель), і, як наслідок, втрати прав на отримання авторської винагороди, яку міг би отримати працівник-винахідник у разі отримання патенту.

Підходи до розв'язання цього питання можуть бути різними. Авторка вважає, що виплата авторської винагороди або ліцензійних платежів не повинна залежати від ціни попереднього договору. Роботодавець, який уклав такий договір, має право самостійно розв'язувати питання щодо авторської винагороди, керуючись чинним законодавством. Ця думка може викликати суперечки, оскільки в патентному законодавстві не передбачено обов'язкових виплат авторської винагороди лише на основі ціни ліцензії.

Відповідно до статті 9 (ч. 3) Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» роботодавець має виплатити творцю винагороду відповідно до економічної цінності винаходу (корисної моделі) чи іншої вигоди, яка буде одержана роботодавцем. Це питання набуває особливої актуальності у тому разі, коли ціна попереднього договору згодом зараховується як частка ціни ліцензії. У ситуації, коли ціна попереднього договору може впливати на розрахунок авторської винагороди, важливо заздалегідь обговорити всі деталі з роботодавцем. Це допоможе уникнути можливих суперечок у майбутньому. Творець об'єкта права повинен укласти договір про відступлення прав, в якому буде чітко визначено метод розрахунку винагороди. Такий підхід забезпечить прозорість у відносинах між сторонами й захистить інтереси винахідника.

Підсумовуючи сказане, авторка робить такі висновки та пропозиції:

1. Винахід (корисна модель), створений працівником-винахідником у зв'язку з виконанням трудового завдання, вважається службовим і належить до першої категорії. Право на

отримання патенту на такий винахід (корисну модель) буде мати роботодавець за умови, якщо між сторонами у цивільно-договірному порядку врегульована передача майнових прав. При укладенні цього договору потрібно врегулювати питання одержання працівником-винахідником винагороди, що відповідає економічній цінності винаходу (корисної моделі) та/або іншої вигоди, яка може бути одержана роботодавцем. За інших умов патент видається винахіднику, а роботодавець буде мати право на безоплатне використання службового винаходу (корисної моделі) на умовах ліцензійного договору.

2. Винахід (корисна модель), створений працівником-винахідником за власною ініціативою, але з використанням виробничих знань, досвіду, секретів виробництва та обладнання роботодавця, вважається службовим і належить до другої категорії. Право на отримання патенту на цей винахід (корисну модель) буде за працівником-винахідником. У цьому випадку роботодавець буде мати переважне право на отримання безоплатної невиключної ліцензії на використання цього винаходу (корисної моделі) у власному виробництві [124, с. 159].

3. Авторка пропонує внести зміни до патентного законодавства України, зокрема щодо обов'язкової реєстрації договорів про передання виключних майнових прав на винахід чи корисну модель. Це допоможе врегулювати внутрішній технологічний обмін і забезпечити правову стабільність відносин між сторонами в договорі.

2.3. Трансфер технологій як складова інноваційного розвитку України

Трансфер технологій є однією з важливих компонентів інноваційного процесу і перспективним механізмом економічної стабілізації держави. Зростання технологічного складника економіки вимагає системного підходу до комерціалізації передових технологій. Це забезпечує підприємствам довгострокові конкурентні переваги. Важливо не лише розвивати

власний науковий потенціал для створення інновацій, але й активно залучати технології через трансфер від інших підприємств і наукових організацій. Трансфер технологій є основним чинником зростання обсягу виробництва й продуктивності праці, сприяє підвищенню якості створеної нової продукції, є невіддільним компонентом інноваційної діяльності.

Тому наразі одним з ключових напрямів політики України є перехід країни до інноваційної економіки, в якій створення, трансфер та комерціалізація результатів науково-технічної діяльності є головними умовами стійкого економічного зростання. Ця сфера стосується самої серцевини інноваційного процесу – прав на об'єкти інтелектуальної власності та, зокрема, патентного права і в забезпеченні цих прав особливу роль має відігравати держава Україна [186, с. 346].

Удосконалення законодавства у сфері трансферу технологій в Україні може стати важливим кроком для зміцнення економіки та її переходу на інноваційний шлях розвитку. Ефективна державна політика має не тільки фінансово підтримувати наукові дослідження, але й створювати механізми для ефективного використання науково-технічних досягнень, включаючи ті, що фінансуються з бюджету. А в сучасних умовах в Україні поява та вдосконалення нових технологій в змозі істотно вплинути на характер розвитку озброєння, спеціальної та військової техніки.

Науково-практичні аспекти трансферу технологій досліджені у багатьох наукових працях українських та іноземних вчених, у тому числі вчених з права інтелектуальної власності та економіки: Г.О. Андрощука, Ю.Л. Бошицького, О.Б. Бутнік-Сіверського, Р. Броді, Ю.Я. Вовк, В.І. Довбенко, А.С. Довгерта, Р. Дорфа, Дж. Дрексела, Ю.М. Капіци, О.В. Кам'янської, Р. Кнеллер, Г. Корстена, О.В. Кохановської, П.П. Крайнева, В.М. Крижної, Н.С. Кузнєцової, Н.М. Мироненко, Г.С. Нагорняк, І.С. Нагорняк, О.П. Орлюк, Б.М. Падучака, Д. Паркера, Л.І. Работягової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Р.О. Стефанчука, Р.Б. Шишки, О.С. Яворської, І.Є. Якубівського та інших. У наукових працях науковців з трансферу технологій визначено дефініцію «трансфер технологій» та основні розбіжності між

трансфером і комерціалізацією технологій, надано класифікацію трансферу технологій. Проте основні напрями досліджень згаданих авторів зосереджені на загальних підходах до здійснення трансферу, особливостях державного регулювання у цій сфері й, попри значний внесок вітчизняних та іноземних фахівців у розробку цієї тематики та досить комплексні дослідження з цього питання, активність використання трансферу інноваційних технологій залишається низькою.

Так, для подолання затяжної кризи в економіці України та забезпечення стабільної роботи підприємств у післявоєнний період, необхідно зосередитися на розробці практичних рекомендацій щодо врегулювання відносин у сфері трансферу технологій. Важливо знайти ефективні механізми для впровадження новітніх технологічних та технічних рішень, які дозволять модернізувати виробничі процеси та підвищити конкурентоспроможність продукції. Це стане ключовим фактором для відновлення та розвитку вітчизняного бізнесу у сучасних умовах.

Окремо слід виділити роботи вітчизняних науковців О.В. Кам'янської та Б.М. Падучака. Вчені зробили значний внесок у розвиток правового регулювання інтелектуальної власності та врегулювання правовідносин у сфері трансферу технологій. Так, О.В. Кам'янською у 2008 році була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за темою: «Управління трансфером технологій на машинобудівних підприємствах» [187]. В процесі роботи науковиця розробила науково-практичні та науково-методичні рекомендації щодо управління трансфером технологій на машинобудівних підприємствах в економічній сфері.

Б.М. Падучаком у 2011 році була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою: «Цивільно-правове врегулювання відносин у сфері трансферу технологій» [188]. В процесі роботи науковець визначив особливості закріплення майнових прав на технологію, що створена за кошти державного бюджету, характеризував основні

форми трансферу технологій, провів класифікацію договорів у сфері трансферу технологій.

Проте багато питань досі залишаються недостатньо висвітленими, а це визначає потребу у розробленні механізмів імплементації переваг трансферу технологій у практичну сферу на вітчизняних підприємствах.

Пропонується спочатку розглянути загальнотеоретичні аспекти сфери трансферу технологій. Так, у сучасній доктрині немає загального погляду щодо визначення поняття «технологія». На погляд німецьких вчених [189, с. 5] технологія – це сукупність знань, за допомогою яких такі чинники як наукові знання, патентні права, результати розробок і досліджень застосовуються у виробництві товарів.

Американські дослідники визначають поняття «технологія» як поєднання фізичних процесів, що перетворюють витрати на випуск продукції. Зокрема, Дж. Холлідей зазначає, що технологія – це інформація чи знання, які використовуються при виконанні завдань, наданні послуг чи виготовленні товарів [190, с. 10]. На думку К. Клеметса технологія – це наука, яка використовує сукупність виробничих чинників (матеріальні, фінансові, трудові ресурси) [191, с. 24].

О.Е. Сімсон [192, с. 358] під поняттям «технологія» розуміє сукупність знань, що стосуються обробки чи перероблення можливих матеріалів, які необхідні для людського життя. Втім, на погляд авторки, визначення зазначеного поняття обмежує розуміння технології, оскільки вчений зробив акцент на визначенні терміну «технологія» лише як на процесі й це визначення охоплює технології тільки у сфері техніки.

Таким чином, більшість закордонних дослідників вважають, що технологія є систематизована послідовність науково-технічної інформації чи знань, що використовуються при виконанні завдань, наданні послуг чи виготовленні товарів.

Іншого погляду дотримуються вітчизняні науковці сфери трансферу технологій. Можна погодитися з Ю.В. Атамановою, яка вважає, що технологія є основним об'єктом інноваційного права [193, с. 242]. На думку С.Ю. Погуляєва під технологією слід

розуміти сукупність об'єктів права інтелектуальної власності [194, с. 5].

У ВОІВ також дається ґрунтовне визначення поняттю «технологія» [195, с. 52–53]. А саме, технологія – це систематизоване знання про спосіб надання послуг чи виробництва продукту у торгівлі, сільському господарстві, промисловості, незалежно від того, в якій формі закріплені ці знання: це може бути винахід, корисна модель, промисловий зразок, сорт рослин або технічна інформація у вигляді певного набору документів, або певні навички чи досвід спеціалістів, які здатні створити, встановити чи обслуговувати конструкцію або працювати на промисловій установці, чи на промисловому обладнанні, чи керувати торгівельним (промисловим) підприємством у процесі виробництва.

Проте, на погляд авторки, найбільш повно і влучно надає визначення поняттю «технологія» Б.М. Падучак за яким, технологія – це «виражений в об'єктивній формі результат наукової та науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші результати інтелектуальної, творчої діяльності або інші об'єкти права інтелектуальної власності, які підлягають правовій охороні згідно з нормами Цивільного кодексу України, а також результати інтелектуальної, творчої діяльності, які не підлягають правовій охороні згідно з нормами Цивільного кодексу України (ноу-хау, технічні дані, інша інформація), і можуть бути технологічною основою практичної діяльності в цивільній та військовій сферах» [188, с. 3].

Згідно з п. 11 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» технологія – це результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, порядок, строк та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації й зберігання продукції, надання послуг [196].

При тому об'єктом технології можуть бути наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної

власності (зокрема, твори технічного, наукового характеру, винаходи, корисні моделі, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких показано перелік, порядок, строки та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації й зберігання продукції, надання послуг (п. 6 ст. 1).

Таким чином, згідно з національним законодавством складові технології є:

- 1) науково-прикладні та наукові результати;
- 2) об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, корисні моделі, винаходи, твори наукового, технічного характеру, комерційні таємниці, комп'ютерні програми);
- 3) ноу-хау.

Так, поняття «технологія» у національному законодавстві відповідає ринковим вимогам і є доцільним.

У сучасній науковій літературі немає загального погляду щодо визначення поняття «передача технології». Зокрема, одні фахівці дають визначення цього поняття в загальнонауковому значенні як передача будь-яких науково-технічних досягнень, результатів відомостей та досліджень науково-технічного характеру. У юридичному значенні це поняття визначається як передача права на використання інноваційних технічних досягнень та інших об'єктів технологічного обміну. При цьому практики відносять до об'єктів технологічного обміну й об'єкти патентного права, і науково-технічні відомості, що захищаються нормами авторського права (зокрема, види технічної документації) і це доцільно, що об'єкти передачі технологій мають «технологічний зміст». Оскільки об'єктом передачі технології має бути не машина, а винахід, на основі якого ця машина була створена. Передача технологій може здійснюватися різними способами, охоплюючи як міжнародні, так і внутрішньодержавні процеси. Вона може відбуватися на комерційній основі, коли технології продаються чи ліцензуються, або на некомерційній основі, яка передбачає обмін знаннями та досвідом через виставки, конференції, семінари, симпозиуми, спеціальну літературу, навчання, стажування та практику вчених.

Це дозволяє розширювати доступ до новітніх розробок і сприяти їх впровадженню в різних сферах діяльності.

До передачі технології на комерційній основі можна віднести, зокрема, продаж ліцензій на об'єкти патентного права, інжинірингові та франчайзингові послуги, надання ноу-хау, науково-технічна і виробнича кооперація, стажування, практика вчених, навчання тощо [13, с. 274-275].

У доктрині англomовне поняття «трансфер технологій» з'явилося недавно завдяки переорієнтації суспільства на ринкові відносини та цілком змінило поняття «впровадження», яким адміністративно-командна система називала процес втілення в життя інноваційної продукції [197, с. 63]. Проте в економічній та юридичній доктрині досі немає єдиного визначення цього процесу.

В.А. Денисюк [198, с. 370–377] схарактеризував поняття «трансфер технологій» як процес, при якому нова розробка чи технологія перетворюються у комерційний продукт, який забезпечений платоспроможним попитом. Вчений також зазначає, що трансфер технологій – це сукупність економічних відносин у сфері використання нових системних знань про застосування процесу, виробництво продукції чи надання послуг між її розробником і споживачем – резидентами однієї країни, а у випадку міжнародного трансферу технологій – між резидентами й нерезидентами країн [199, с. 43].

На думку А.О. Науменко, П.Г. Іжевського [200, с. 198–203; 201, с. 320–324] трансфер технологій – це процес використання експертних знань, технології, обладнання, ноу-хау для цілей, які спочатку не передбачались організацією розробником.

Науковці Г.І. Кореняко, В.П. Соловйов, В.М. Головатюк під поняттям «трансфер технологій» розуміють досить широкий спектр міждержавних або внутрішніх економічних відносин ринкового характеру. Зокрема, це може бути купівля-продаж ліцензій, патентів, ноу-хау, торгівля товарами, підготовка фахівців необхідного рівня кваліфікації, надання послуг типу «інжиніринг» [202, с. 15].

О.Б. Бутнік-Сіверський під поняттям «трансфер технологій» розуміє наукові дослідження технології, її оптимізацію й масштабування, маркетинг, організацію збутової мережі [203, с. 55]. Л.І. Федулова визначає поняття «трансфер технологій» як передачу систематичного знання про надання послуг, виробництво продукції чи застосування процесу [204, с. 6–7].

О.В. Кам'янською наведене авторське розуміння понять «трансфер технологій», «інновація», «технологія», «трансфер» «інформація», «знання». На погляд вченої «трансфер технологій» – це організований процес реалізації новітніх систематизованих методів, знань, досвіду, інструментів, розроблених однією стороною технологічної угоди та передачі іншій стороні з метою їх комерціалізації чи впровадження і підвищення рівня технологічного розвитку учасників [187, с. 4].

Авторка погоджується з О.В. Кам'янською і вважає, що це визначення поняття «трансфер технологій» є оптимальним з юридичного та економічного поглядів та поділяє позицію вченої, оскільки розв'язання проблемних питань щодо правового забезпечення має базуватися на чітко сформульованих визначеннях.

Можна погодитися і з І.В. Радіоною [205, с. 60], що трансфер технологій передбачає не лише передачу інформації про інновацію, але й освоєння нової технології за умов активної участі й творця об'єкта права, і кінцевого споживача продукції, яка виготовляється за допомогою цієї технології. Тому при трансфері технологій основний акцент потрібно робити не стільки на технології, скільки на учасниках цього процесу.

Як зазначають фахівці зі сфери економіки [206, с. 23] трансфер технологій може відбуватися як у комерційній, так і в некомерційній формах. Комерційний трансфер технологій передбачає перехід результатів наукових досліджень у виробництво, маркетинг нових продуктів та їх практичне застосування з метою отримання комерційної вигоди.

До некомерційної форми трансферу технологій вчені відносять, зокрема, наукові й професійно-технічні журнали, вільну науково-технічну інформацію, патентні видання, періодику

та іншу спеціальну літературу, бази даних, доповіді й виступи на конференціях, довідники, стажування фахівців, обмін технічною інформацією та ліцензіями на паритетній основі, створення закордонних маркетингових підрозділів чи невеликих фірм венчурного типу.

С.А. Білоус-Сергєєва зазначає, що некомерційний трансфер технологій найчастіше використовується у сфері наукових досліджень фундаментального характеру [207, с. 200–202]. І як повідомляє науковиця, зазвичай некомерційний трансфер супроводжується невеликими витратами й може підтримуватися як за кошти приватних осіб, так і за державні кошти.

Трансфер технологій на міжнародному рівні значною мірою здійснюється через патентно-ліцензійну торгівлю. Це включає надання ліцензій на використання патентованих об'єктів та обмін технологічним досвідом. Важливе місце в цьому процесі займають ліцензійні угоди, які забезпечують комплексний обмін технологіями, включаючи надання ноу-хау та інжинірингових послуг. Великі промислові компанії є основними учасниками таких угод. Значна частина світової торгівлі технологіями відбувається через продаж безпатентних ліцензій, які не вимагають додаткових досліджень і розробок та мають мінімальний комерційний ризик.

Також у доктрині немає єдиної думки щодо змісту основних понять сфери трансферу технологій. Одні науковці [208, с. 63–66] поняття «комерціалізація технологій» вживають одночасно з поняттям «трансфер технологій». Інші вважають [209, с. 42-44], що комерційний трансфер це те ж саме, що й комерціалізація технології, а трансфер – один зі способів здійснення комерціалізації. Тому зміст цих понять теж потребує уточнення.

У доктрині під комерціалізацією технологій розуміють будь-яку діяльність, спрямовану на отримання прибутку від використання результатів наукових вмінь, досліджень, навичок, набутих від володіння певною технологією.

Основними формами комерційної передачі технологій є продаж патентів, ліцензій на запатентовані й незапатентовані об'єкти інтелектуальної власності, такі як ноу-хау, секрети

виробництва, технічна документація та технологічний досвід. Також до цих форм належать навчання фахівців, консалтинговий супровід, експертиза, інжиніринг, надання послуг з організації виробництва та маркетинг. Інші форми включають прямі інвестиції в будівництво, модернізацію та реконструкцію виробництва підприємств і фірм, продаж технологій у матеріалізованому вигляді (наприклад, у формі апаратно-машинних засобів), спільне проведення НДДКР, науково-виробнича кооперація, лізинг та інвестиції в спільні підприємства.

Як зазначає О.М. Фіщенко [210, с. 1526], комерціалізація технології передбачає обов'язкове комерційне використання інформації про технологію, її впровадження з обов'язковим отриманням прибутку та економічного ефекту. У такому разі, не є першочерговим питання: який саме суб'єкт здійснює безпосереднє використання технології при комерціалізації?

Трансфер технологій є складним процесом, який включає не лише передачу інформації про нові інновації, але й активне освоєння цих технологій усіма учасниками процесу. Це означає, що творець технології, власник інформації та кінцевий споживач повинні співпрацювати для успішного впровадження та використання нової технології. Головний акцент у цьому процесі робиться на взаємодії між учасниками, а не лише на самих технологіях.

Таким чином, під поняттям «комерціалізація технологій» розуміють будь-яку діяльність, спрямовану на отримання прибутку від використання результатів наукових навичок, досліджень і вмінь, набутих від володіння новою технологією. Під поняттям «трансфер технологій» розуміють не лише передачу інформації про технологію, але й освоєння нової технології при активній участі й власника інформації, й творця об'єкта права, й кінцевого споживача продукції/послуги, що виробляється/надається за допомогою нової технології.

Отже, на основі здійсненого аналізу можна сформулювати основні розбіжності між поняттями «комерціалізація технології» і «трансфер технології». По-перше, основна мета комерціалізації

технології – обов’язкове отримання прибутку від використання навичок, результатів наукових досліджень, вмінь набутих від володіння новою технологією. Водночас не є першорядним питанням про те, який суб’єкт при комерціалізації здійснює безпосереднє використання технології.

Трансфер технологій не обов’язково пов’язаний з отриманням прибутку як володільцем інформації чи реципієнтом, так і кінцевим споживачем продукції/послуги, що виробляється/надається за допомогою нової технології. Завдання трансферу технологій – формування інноваційної економіки та її інтеграція у світове господарство.

По-друге, на відміну від комерціалізації, трансфер технологій передбачає не тільки передачу інформації про інновації, але й освоєння нової технології реципієнтом при активній участі творця об’єкта права як володільця інформації. Тому при трансфері технологій основний акцент здійснюється не стільки на самій технології, скільки на учасниках цього процесу.

По-третє, при трансфері технології відбувається обов’язкова передача технології реципієнту, який здійснює її промислове освоєння. Комерціалізація технології не обов’язково пов’язана із залученням третіх осіб (крім володільця інформації та кінцевого споживача).

Необхідно відзначити, що для нашої держави трансфер технологій це нове явище, яке було визначено Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». Згідно з п. 13 ст. 1 цього Закону України трансфер технології – це передача технології, що оформлюється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов’язки щодо технології та/або її складових.

З цього визначення є зрозумілим, що за національним законодавством трансфер технологій визначається суто через договірне поняття, через передачу технології, майнові права на яку переходять від однієї особи до іншої шляхом укладання цивільно-правового договору. Проте трансфер технологій – це, перш за все,

процес передачі досвіду і знань з метою їх впровадження та підвищення рівня технологічного розвитку учасників.

Згідно з офіційними рекомендаціями Організації з економічного співробітництва та розвитку [211] під поняттям «трансфер технологій» розуміють передачу науково-технічного досвіду, знань для застосування технологічних процесів, надання науково-технічних послуг, випуску продукції. Критерієм наявності факту передачі є застосування досвіду та знань з метою їх використання, і це доцільно.

Застосовуючи підсумовуючи все сказане, авторкою пропонується доповнити визначення поняттю «трансфер технологій» і дати його визначення в п. 13 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» у наступній редакції:

«трансфер технологій – передача технології та/або її складових на підставі укладеного між творцем об'єкта права і набувачем двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових з метою її (їх) впровадження учасниками цього процесу та підвищення рівня технологічного розвитку цих учасників».

Як показує практика, трансфер технологій частіше оформляється шляхом укладання ліцензійного договору. Проте, згідно зі ст. 20 (п. 2) Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» разом з договором про трансфер технологій можуть укладатися договори про:

- гарантії осіб, які передають технології та їх складові, стосовно можливості досягнення економічних показників і виробництва продукції із застосуванням цих технологій та її складових;
- гарантії осіб, які передають технології та їх складові, стосовно нерозголошення інформації та конфіденційності третім особам;
- проведення комплексу екологічних, інженерних або інших робіт, необхідних для застосування технологій та їх складових та обслуговування обладнання.

Комерціалізація технології здійснюється через укладання різних видів договорів, таких як ліцензійні договори, договори про спільне виробництво, науково-технічне співробітництво або купівлі-продажу. Важливо, щоб покупець своєчасно інформував власника прав про місцеве законодавство, порядок захисту прав інтелектуальної власності та процес сертифікації. Аналогічні зобов'язання має і володілець прав на технологію. Крім того, правоволоділець технології в обов'язковому порядку має повідомити покупцю технології про всі відомі йому обмеження, які є або можуть виникнути в майбутньому при використанні зазначеної технології [212, с. 62].

Таким чином, правоволоділець технології зобов'язаний надати продукт вільним від будь-яких претензій третіх осіб щодо майнових прав на зазначену технологію. Некомерційні форми передачі технології не потребують жорсткої регламентації.

Слід зазначити деякі зміни в чинному законодавстві України у сфері трансферу технологій. Так, із Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» була виключена стаття, що передбачала податкові пільги для трансферу технологій, здійснюваного по пріоритетних напрямках інноваційної діяльності. У попередній редакції цього законодавчого акту трансфер пропонувався звільнити від ПДВ з операцій увізного мита, купівлі-продажу, а також не оподатковувати прибуток підприємств, одержуваний від виконання проєктів трансферу технологій, і це було доцільно. Авторка вважає, що зазначені зміни у законодавстві України негативно впливають на розвиток сфери трансферу технологій і призводять до значного погіршення науково-технологічних процесів. Тому наразі в нашій країні помітно ускладнилось проведення наукових досліджень і розробок та впровадження нових технологій у виробництво.

Отже, проведене дослідження підтверджує, що для того, щоб забезпечити ефективне використання науково-технологічного та інтелектуального потенціалу України шляхом трансферу технологій у виробництво якісної та конкурентоспроможної продукції, необхідно:

- вдосконалити законодавчу базу у сфері трансферу технологій;
- активізувати розвиток інфраструктури ринку технологій;
- створити сприятливі умови для інноваційної діяльності, зокрема, збільшити податкові пільги для трансферу технологій, здійснюваного по пріоритетних напрямках інноваційної діяльності та розробити дієві механізми державної політики у сфері трансферу технологій;
- заохочувати світових лідерів у сфері високих технологій до ринку України.

Недосконалість чинної законодавчої бази України у сфері трансферу технологій дає можливість представникам іноземних підприємств практично безперешкодно використовувати результати національних науково-технічних розробок, в тому числі створених за кошти державного бюджету. Потрібно звернути увагу на те, що в нашій країні на значну частину наукових результатів взагалі не отримуються охоронні документи, а, залишаючись без попиту, ці результати публікуються у відкритих виданнях та передаються за кордон безпосередньо науковими установами або недержавними структурами.

Безперечно, здебільшого вітчизняні підприємства потребують активізації інноваційної діяльності, а реальним важелем цих процесів на цьому етапі повинен стати трансфер технологій. Трансфер технологій є важливим інструментом для впровадження інновацій на підприємствах. Він дозволяє прискорити виробничі процеси, підвищити якість продукції та її конкурентоспроможність на ринку. У довгостроковій перспективі, за умови належного фінансування та регулювання, трансфер технологій може допомогти країнам стати світовими промисловими лідерами.

Однак, з одного боку, підприємства мають досить обмежену матеріально-технічну базу для здійснення самостійних досліджень, а з іншого – професійні науково-дослідні установи не отримуючи належного державного фінансування, потребують активізації кооперації з реальним сектором економіки. Саме розбудова відносин між наукою та бізнесом, що сприятиме

трансферу інноваційних технологій та їх апробації, дасть змогу забезпечити інноваційний розвиток на підприємствах на постійній основі [213, с. 188].

З перших років незалежності в нашій державі багато уваги приділяється пріоритетним напрямам розвитку науково-технічної, інноваційної, наукової діяльності, підходи та норми до яких містяться, зокрема, у законах України: «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [214], «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [215], «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про інноваційну діяльність» [216], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [217] та інших нормативно-правових актах, що регулюють відносини у цій сфері. Однак протягом останніх років законами України про державний бюджет України постійно блокуються норми стосовно фінансового забезпечення науково-технічної та наукової сфери (зокрема, ст. 34 (п. 3) Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»), а також створення пільгових умов для інноваційного розвитку. У наслідок цього в Україні через хронічне недофінансування цієї галузі суттєво стримується розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності. Також головними причинами незацікавленості керівників підприємств у впровадженні нових технологій є: відсутність дієвого механізму ефективного просування інновацій у виробництво; значна зношеність технологічного обладнання, яке не може бути пристосоване до сучасних інноваційних технологій; невирішеність низки правових, економічних, фінансових, організаційних питань для розвитку інноваційних процесів на державному рівні.

Безумовно трансфер технологій – це вільне розповсюдження технологій зі застосуванням будь-якої інформації між промисловими підприємствами з метою підвищення інноваційного розвитку та поліпшення стратегії. Водночас трансфер технологій не можна розглядати як універсальний засіб розв’язання проблемних питань фінансування і навіть як джерело значних доходів.

Трансфер технологій дає змогу підприємствам і всьому суспільству інноваційний розвиток і можливість впроваджувати результати науково-технічної діяльності. Трансфер технологій забезпечує надходження доходів, нові інвестиції, робочі місця, нові технології, а також податкові надходження до бюджету, що прямо пов'язано зі зростанням добробуту України.

Таким чином, ефективно дієвий процес передачі знань і технологій між дослідницькими організаціями та бізнесом приносить користь не тільки його безпосереднім учасникам, а й усьому суспільству в конкретному регіоні. Ось чому промислові підприємства, які підтримують інновації, стають розвиненішими, що своєю чергою на користь місцевим дослідницьким організаціям, малому та середньому бізнесу і жителям цього регіону [218, с. 75–76].

У технологічно розвинених країнах світу механізми передачі технологій вже давно працюють і продовжують далі вдосконалюватися, тоді як в Україні цей процес ще знаходиться на стадії зародження і вимагає детального опрацювання. Тому Україні важливо вивчити досвід провідних закордонних країн щодо правового врегулювання відносин у сфері трансферу технологій і виявити позитивні напрацювання, які можна було б запозичити та закріпити у відповідному національному законодавстві [219, с. 98].

Впровадження та комерціалізація конкурентоспроможних передових технологій, ефективний технологічний обмін розширяють можливості високотехнологічного експорту та імпорту, сприятимуть запровадженню єдиних норм економічного розвитку та налагодженню співробітництва у цій сфері між Україною та передовими країнами світу.

Як повідомляє В.А. Гросул [220, с. 77], у провідних закордонних країнах показник приросту ВВП шляхом впровадження інноваційних технологій становить 65–90 %, тоді як в Україні він складає менше одного відсотка, хоча наша країна за кількістю вчених входить до першої десятки країн світу.

В Україні державне регулювання діяльності щодо створення та комерціалізації технологій виконує уповноважений орган

з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій (далі – уповноважений орган з реалізації трансферу технологій). Згідно з п. 1 ст. 6 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» основним завданням уповноваженого органу з реалізації трансферу технологій є забезпечення формування державної політики щодо створення, набуття та комерціалізації технологій, передачі майнових прав на технології та/або їх складові, створені з використанням бюджетних коштів, охорони та захисту інтелектуальної власності.

Відповідно до п. 3 ст. 6 цього Закону України уповноважений орган з реалізації трансферу технологій подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо законодавчого стимулювання діяльності зі створення та комерціалізації інноваційних технологій. Проте авторка погоджується з науковцями [221, с. 121], що освоєння інновацій у промисловості стикається з низкою перешкод, серед яких важливо відзначити зменшення внутрішнього попиту на продукцію вітчизняних виробників і значний ризик протягом її впровадження. До цього додаються високі відсоткові ставки кредитів та брак власних фінансових ресурсів. Крім того, правовий механізм управління економікою в Україні залишається слабким, що виявляється у неспроможності держави забезпечити зростання впливу інноваційних технологій і науки на соціально-економічний розвиток країни.

Наприклад, у Франції питаннями трансферу технологій результатів НДДКР, створених за бюджетні кошти, займається державний орган – Національне агентство з підвищення інноваційної привабливості наукових досліджень (далі – агентство з наукових досліджень). Це агентство з наукових досліджень було створене для того, щоб сприяти інноваційній діяльності промисловості насамперед у сфері середнього та малого бізнесу.

Так, агентство з наукових досліджень здійснює фінансову підтримку науково-дослідним лабораторіям та інноваційним підприємствам. Однією з форм підтримки є надання

безвідсоткової позики на строк до шести років у розмірі до п'ятдесяти відсотків від вартості проєкту. Ця позика підлягала поверненню лише у тому разі, якщо профінансований інноваційний проєкт виявиться успішним. Також для реалізації інноваційних програм можна отримати гранти, дотації, субсидії. Кожна така форма фінансування орієнтована на стимулювання активізації участі середніх та малих виробництв у рамках міжнародних або регіональних програмах. Авторка вважає, що такий досвід щодо підтримки державою інноваційних програм доцільно використати й в Україні [221, с. 88].

Таким чином, застосовуючи досвід європейських країн щодо реалізації в Україні інноваційних програм та підвищення міжнародної конкурентоздатності нашої країни, необхідно на державному рівні створити привабливі економічні умови у сфері трансферу інноваційних технологій. Зокрема, змінити експортно-імпортну політику, систему оподаткування для сприяння концентрації інвестиційного капіталу та стимулювання пошукових і фундаментальних науково-дослідних робіт через цільові пільгові кредити, дотації, субсидії, дослідницькі контракти тощо. Необхідно в нашій державі удосконалити правову та економічну базу щодо фінансового забезпечення трансферу технологій.

Для активної комерціалізації результатів науково-технічної та наукової діяльності в економіку України має бути сформована інноваційна політика, що включає методи та форми взаємодії науки й промисловості з метою широкого втілення розроблень в кінцевий виробничий результат – нові конкурентоспроможні технологічні процеси, організаційні рішення, види продукції. Така політика повинна передбачати вдосконалення правової, інформаційної, соціальної, економічної, організаційної бази та інших компонентів інноваційної діяльності [222, с. 96–98].

Наразі економіка України потребує інтенсивного розвитку у сфері трансферу технологій. Сучасні технології повинні своєчасно передаватися у бізнес з тим, щоб забезпечити високу ефективність виробництва та своєчасну появу на ринку нових конкурентоспроможних товарів.

Стратегічним напрямом економічної, правової та соціальної політики держави має стати використання інноваційних важелів людського розвитку. Беззаперечно, соціальні інвестиції є ключовим елементом для забезпечення якісного розвитку держави. Вони сприяють покращенню соціального, психологічного та морального здоров'я нації, що є важливим для досягнення нових стандартів життя. Впровадження таких інновацій у всіх сферах суспільного життя дозволить розширити свободи українських громадян та наблизити країну до найкращих світових норм якості життя [224, с. 66–67].

Проте проблемним питанням у сфері трансферу технологій є недосконалість механізму комерціалізації технологій, завданням якого має бути безперервне масштабне оновлення виробництва. Авторка вважає за доцільне у закладах вищої освіти, на підприємствах, в наукових установах та організаціях, що створюють та/або використовують технології, заснувати структурні підрозділи з питань забезпечення та формування реалізації державної політики у сфері трансферу інноваційних технологій, які будуть займатися ефективним управлінням об'єктами патентного права та їх комерціалізацією.

Для вивчення позитивної практики пропонується детальніше розглянути досвід провідних іноземних країн – Японії, США та Німеччини. Досвід цих провідних країн світу щодо механізму комерціалізації інноваційних технологій у структуру державного господарювання буде цікавим і для нашої країни.

Так, безумовний інтерес у сфері трансферу інноваційних технологій та створення відповідних центрів з їх впровадження представляє Японія. У 1998 році в Японії було розпочато реорганізацію систем трансферу технологій, що включало прийняття відповідного нормативного акту, який передбачав створення центрів при наукових організаціях, які б надавали винахідникам послуги з управління та комерціалізації науково-технічних об'єктів.

Проте досвід показав, що для ефективного трансферу інноваційних технологій коштів, наданих урядом, було

недостатньо. Тому у 2004 році японський уряд надав національним університетам незалежний юридичний статус. Це рішення було прийнято для того, щоб університети могли активно залучатися до ініціатив зі створення центрів трансферу інноваційних технологій. Раніше задля комерціалізації наукових розробок було організовано певні комерційні компанії, але вони не забезпечували університетам повної фінансової автономії. Завдяки новому статусу університети тепер мають можливість інвестувати ресурси й ефективніше розвивати інноваційні проекти.

У дев'яностих роках у США було створено мережу для трансферу технологій, що включає національний центр та шість регіональних центрів, розташованих у різних частинах країни. Цією мережею керує NASA, яке надає підтримку у сфері передачі інноваційних технологій різним зацікавленим відомствам. Така структура сприяє активному розвитку та комерціалізації високих технологій на всіх рівнях по всій країні.

У Німеччині існує розвинена система підтримки трансферу інноваційних технологій між науковими організаціями та промисловістю. Цю роль виконують спеціалізовані наукові товариства та дослідницькі асоціації, які отримують фінансування з державних субсидій, грантів і доходів від контрактних досліджень. Важливу роль у цьому процесі також відіграють регіональні органи влади. Вони активно сприяють створенню інноваційних центрів та наукових парків, розглядаючи цю діяльність як ключову для розвитку регіонів.

Застосовуючи досвід провідних закордонних країн у сфері трансферу інноваційних технологій, пропонується в Україні в закладах вищої освіти, в наукових установах, в організаціях, на підприємствах, що створюють та/або використовують інноваційні технології та/або їх складові і яким належать або передаються майнові права на використання об'єктів патентного права, що є складниками технологій, створити спеціальні центри з трансферу інноваційних технологій, які будуть займатися комерціалізацією технологій та/або її складових і, таким чином, ефективно управляти інноваційною діяльністю, зокрема:

- визначати найбільш ефективні шляхи використання і комерціалізацію нових технологій;
- вчиняти дії з набуття та охорони майнових прав на технологію та/або її складових;
- оцінювати комерційний потенціал інноваційних технологій та/або її складових;
- сприяти встановленню нових ділових контактів між розробниками інновацій та їх споживачами й, таким чином, залучати інвестиції у сферу трансферу технологій;
- виплачувати винагороду винахідникам технологій після їх трансферу та укладати договори про їх комерціалізацію;
- проводити виставкові та аукціонні заходи у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності з метою підтримки національних виробників високотехнологічної продукції;
- сприяти міжнародній співпраці у сфері трансферу інноваційних технологій шляхом проведення відповідних конференцій.

Таким чином, аналізуючи досвід провідних закордонних країн та України у сфері трансферу технологій та/або її складових у промисловість, слід зазначити, що лише податкова підтримка розробників інновацій і споживачів, які проводять комерціалізацію технологій та/або її складових та активна участь держави у створенні відповідних центрів з трансферу інноваційних технологій як на законодавчому рівні, так і за допомогою довгострокового фінансування, може розв'язати проблемні питання активізації інноваційних процесів [225, с. 95–99].

Механізмами, що забезпечують взаємозв'язок науки та вітчизняної промисловості повинні створюватися за активної законодавчої та фінансової участі держави. Також варто відновити податкові пільги розробникам та тим підприємствам, які займаються комерціалізацією нових технологій.

Як бачимо з досвіду провідних закордонних країн, роль державної підтримки у цих країнах є більш вагомою у порівнянні з нашою країною, що також може служити додатковим аргументом на користь активізації її участі в інноваційному

розвитку національної економіки. Проте нарощування державного сектора в економіці необхідно проводити поетапно і за допомогою економічних та правових важелів. На перший план повинні виходити питання підвищення ефективності державного сектора у цілому та ефективності кожного проєкту з участю держави в масштабах усього суспільства, що буде сприяти створенню державно-приватних партнерств.

Наступним кроком має стати участь нашої держави у фінансуванні інноваційного процесу та максимальне полегшення доступу середнього та малого бізнесу до державних фінансових ресурсів. Доцільно також застосовувати такі інструменти як державні замовлення та довгострокові лізинги обладнання. Для полегшення залучення зовнішнього фінансування шляхом розміщення акцій на біржі можуть використовуватися інструменти податкової політики. Необхідно розробити методику оцінки ефективності чинних програм фінансування НДДКР і порівнювати величину витрат на фінансування з результативністю науково-дослідної діяльності.

Авторка вважає, що особи, які набувають майнові права на технологію та/або її складові, що створені у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти, повинні здійснювати в обов'язковому порядку трансфер і цей обов'язок має бути закріплений на законодавчому рівні. Тому, пропонується внести відповідні доповнення у ч. 5 ст. 11 «Порядок передачі майнових прав на технології» Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» і доповнити п. 3 у наступній редакції:

5. Особа, за якою закріплюються майнові права на технологію, або уповноважена нею державна установа та замовники створення технології:

«3) здійснює обов'язковий трансфер технологій та/або їх складових, створених або придбаних за бюджетні кошти протягом трьох років після їх створення (придбання)» [86, с. 6].

Отже, застосовуючи досвід провідних країн світу та аналізуючи попередній матеріал, авторка пропонує удосконалити

механізм з передачі в Україні технологій та/або її складових. А саме:

по-перше, у разі, якщо технологія та/або її складові, створені у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти, то особа, яка буде мати майнові права на зазначену технологію, повинна здійснювати обов'язковий трансфер технологій та/або їх складових за фінансової підтримки держави протягом трьох років після створення цієї технології та/або її складових. Тому авторка вважає застосувати обов'язкову комерціалізацію результатів наукової та науково-технічної діяльності, створених за бюджетні кошти та внести відповідні доповнення в статтю 11 (ч. 5) «Порядок передачі майнових прав на технології» Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»;

по-друге, у разі, якщо до виконавця переходять майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності, чи у випадку, коли технології та/або її складові створені розробниками не за бюджетні кошти, то держава має створити привабливі економічні умови для споживачів і розробників щодо впровадження цієї технології та/або її складових. Зокрема, змінити експортно-імпорتنу політику, систему оподаткування для стимулювання пошукових і фундаментальних науково-дослідних робіт та сприяння концентрації інвестиційного капіталу через цільові пільгові кредити, субсидії, дотації тощо;

по-третє, держава має сприяти створенню спеціальних структурних підрозділів (центри з трансферу інноваційних технологій) на підприємствах, у наукових установах, в організаціях, у закладах вищої освіти, що створюють та/або використовують технології та/або їх складові та яким належать або передаються майнові права на використання об'єктів патентного права, що є компонентами технологій. Центри з трансферу інноваційних технологій повинні займатися комерціалізацією технології та/або її складових для ефективного управління інтелектуальною власністю. Для підвищення їхньої ефективності варто врахувати досвід провідних країн, де такі центри отримують фінансування через державні субсидії та

доходи від контрактних досліджень. Це допоможе забезпечити стабільність і розвиток у сфері інновацій [226, с. 302-303].

Таким чином, для розвитку сфери трансферу технологій та підвищення міжнародної конкурентоспроможності України необхідно вдосконалити економіко-правову базу. Це можна здійснити шляхом внесення змін до чинних законодавчих актів, щоб створити сприятливі соціально-економічні умови для передачі інноваційних технологій на державному рівні. Також важливо забезпечити підтримку національного виробника.

В Україні сконцентовано великий науковий потенціал, напрацьовано чимало інноваційних проєктів, а саме у: промисловій та будівельній технології та виробництві; агропромисловій технології та виробництві; медичній та хімічній техніці й технології, нанотехнології та біотехнології; авіакосмічній технології, енергетиці, електронній та оборонній промисловості тощо. Надалі потрібно визначити найбільш пріоритетні напрямки, в які можна додати інвестиції для формування інфраструктури в інших сферах діяльності.

Однак наразі для України потрібно сконцентровувати увагу саме на впровадження інновацій у воєнну сферу для забезпечення захисту нашої держави від російської збройної агресії. За повідомленням авторів [227, с. 119] поява та вдосконалення нових технологій у цій сфері здатна істотно вплинути на характер розвитку озброєння, спеціальної та військової техніки й, відповідно, на характер війни.

Зокрема, у ряді провідних закордонних країнах поряд з розвитком традиційних видів систем озброєння значна увага приділяється створенню зброї на нових фізичних принципах. Це пояснюється тим, що ефективність зброї на нових фізичних принципах може бути істотно вище, ніж у традиційної зброї при виконанні ряду спеціальних бойових завдань.

Найбільш широкомасштабні роботи в цьому напрямі проводяться в США, де досягнуті найбільш істотні успіхи в розробленні та створенні таких видів зброї. Також активно ведеться розроблення такої зброї у Франції, Німеччині, Китаї, Ізраїлі. До цієї категорії відноситься зброя, заснована на якісно

нових біологічних, фізичних та інших принципах, технічних рішеннях, що базуються на досягненнях у нових сферах знань. Можливості нанозброї надасть змогу заздалегідь, ретельно й приховано підготувитися до повномасштабного вторгнення. Тому для захисту нашої країни та відродження її незалежності й територіальної цілісності створення ефективної нанозброї має бути одне з головних питань.

Отже, у результаті дослідження, виконаного на основі аналізу законодавства провідних закордонних країн, практики застосування їх норм, чинного законодавства України у сфері трансферу інноваційних технологій, авторкою запропоновані такі висновки й рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання трансферу інноваційних технологій з метою ефективного використання результатів науково-технічної діяльності у цій сфері:

1. Успішна комерціалізація науково-технічних досягнень вимагає тісної співпраці між науковими установами та промисловими підприємствами. Держава відіграє важливу роль, забезпечуючи фінансову підтримку та створюючи сприятливі законодавчі умови для такої взаємодії. Досвід провідних країн демонструє, що саме такий підхід сприяє ефективному впровадженню інновацій у виробництво та розвиток економіки загалом.

2. Трансфер технологій в Україні стикається з численними викликами. Зокрема, кризові явища в економіці та зменшення податкових пільг значно ускладнили впровадження інновацій у виробництво. Це також вплинуло на проведення наукових досліджень та розробок, які є критично важливими для прогресу. Щоб подолати ці труднощі, необхідно розробити комплекс заходів, які б сприяли активізації інноваційних процесів і полегшили трансфер технологій.

3. В Україні закладено нормативну базу щодо міжнародного співробітництва у сфері трансферу інноваційних технологій. Проте, на відміну від практики провідних закордонних країн, в нашій країні трансфер технологій поки що не отримав необхідного розвитку. Авторка вбачає, що для активного

впровадження науково-технічних результатів у національну економіку необхідно розробити інноваційну політику, що включатиме різні форми й методи державного стимулювання наукової активності й взаємодії науки та індустрії, спрямованої на широке впровадження розробок у виробництво – наприклад, у вигляді нових продуктів, конкурентоспроможних технологічних процесів та організаційних рішень. Ця політика повинна бути націлена на поліпшення правових, економічних, інформаційних, соціальних і організаційних аспектів, які сприятимуть інноваційній діяльності, з акцентом на підтримку середнього та малого бізнесу.

4. Аналізуючи досвід України та провідних закордонних країн у сфері трансферу технологій та/або її складових у виробництво, слід зазначити, що для розв’язання проблем активізації інноваційних процесів в Україні важливо забезпечити податкову підтримку як розробникам інновацій, так і споживачам, які впроваджують ці технології. Крім того, держава повинна активно брати участь у створенні центрів з трансферу інноваційних технологій, як на законодавчому рівні, так і шляхом довгострокового фінансування. Це дозволить ефективно адаптувати досвід провідних закордонних країн та сприяти розвитку інновацій в Україні.

5. Україна має сприяти створенню спеціальних центрів з трансферу інноваційних технологій в усіх наукових інституціях, що створюють та/або використовують технології та/або їх складових і яким належать або передаються майнові права на використання результатів науково-технічної діяльності, що є частинами технологій. Ці центри повинні займатися комерціалізацією технологій та/або її складових для ефективного управління інтелектуальною власністю. Зокрема, авторка пропонує застосувати досвід Японії, США, Німеччини, Франції у сфері трансферу інноваційних технологій, де діяльність зазначених центрів фінансується з надання державних субсидій та від доходів виконання контрактних досліджень [228, с. 46–53].

6. Запропоновано, що у разі, якщо технологія та/або її складові, створені у процесі виконання НДДКР за бюджетні

кошти, то особа, яка буде мати майнові права на зазначену технологію, повинна здійснити обов'язковий трансфер технологій та/або їх складових за фінансової підтримки держави протягом трьох років після створення цієї технології та/або її складових. Запропоновано внести доповнення у ч. 5 ст. 11 «Порядок передачі майнових прав на технології» Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» для застосування обов'язкової комерціалізації результатів наукової та науково-технічної діяльності, створених за бюджетні кошти.

У разі, якщо до виконавця переходять майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності, чи у випадку, коли технології та/або її складові створені розробниками не за бюджетні кошти, то держава повинна створити привабливі економічні умови для розробників і споживачів щодо впровадження цієї технології та/або її складові. Зокрема, змінити систему оподаткування, експортно-імпортну політику для сприяння концентрації інвестиційного капіталу та стимулювання пошукових і фундаментальних науково-дослідних робіт через субсидії, цільові пільгові кредити, дотації тощо.

7. Наразі для України потрібно сконцентровувати увагу саме на впровадження інноваційних технологій воєнної сфери для захисту нашої країни від російської збройної агресії. Поява та вдосконалення інноваційних технологій у цій сфері здатна істотно вплинути на характер розвитку озброєння, спеціальної та військової техніки й, відповідно, на характер війни.

8. Авторка пропонує внести доповнення та зміни в Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» та, по-перше, у пункті 13 статті 1 дати визначення поняття «трансфер технологій» у наступній редакції:

«трансфер технологій – передача технології та/або її складові на підставі укладеного між творцем об'єкта права і набувачем двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових з метою

її (їх) впровадження учасниками цього процесу та підвищення рівня технологічного розвитку цих учасників».

По-друге, частину 5 статті 11 «Порядок передачі майнових прав на технології» доповнити пунктом 3 у наступній редакції:

9. Особа, за якою закріплюються майнові права на технологію, або уповноважена нею державна установа та замовники створення технології:

«3) здійснює обов'язковий трансфер технологій та/або їх складових, створених або придбаних за бюджетні кошти протягом трьох років після їх створення (придбання)».

Авторка вважає, що особи, які набувають майнові права інтелектуальної власності на технологію та/або її складові, що створені у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти, мають в обов'язковому порядку здійснювати трансфер і цей обов'язок повинен бути закріплений на законодавчому рівні.

2.4. Концепція інноваційного розвитку України у післявоєнний час

Інноваційний та економічний прогрес в Україні у післявоєнний час залежить від ступеня залучення результатів інтелектуальної діяльності, що, зокрема, встановлює нові виклики перед системою правового регулювання промислової власності та спонукає до впровадження інноваційних технологій [229, с. 153].

Для України позитивним кроком щодо післявоєнного відновлення є те, що Указом Президента України «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни» від 21 квітня 2022 року [230] була створена Національна рада з відновлення України від наслідків війни, завданням якої є розробка планів, стратегій, заходів, пропозицій щодо пріоритетних реформ та відповідних нормативно-правових актів з питань відновлення України.

Для належної роботи цієї Національної ради передбачено створення двадцять три робочі групи, що будуть охоплювати всі

можливі сфери, пов'язані з післявоєнним відновленням України. Також була розроблена і затверджена Національна економічна стратегія України до 2030 року, в якій окреслено пріоритетні напрями євроінтеграційних процесів і у сфері інтелектуальної та, зокрема, промислової власності.

Так, завдяки повномасштабному вторгненню російських окупантів на територію України, наша країна зазнала значних і людських, і економічних втрат. Також у зв'язку з поширенням бойових дій на її значні території, сотні тисяч працездатних жінок з дітьми стали вимушеними мігрантами з України до закордонних країн.

Тому наразі основними стратегічними завданнями для України є забезпечення відсічі російській агресії, відновлення територіальної цілісності України, збереження державного суверенітету, а у післявоєнний час – швидкими темпами відновити економіку України та створити умови для повернення наших співвітчизниць на Батьківщину [231, с. 219].

Для того щоб скорегувати напрямки післявоєнного відновлення нашої держави, пропонується розглянути досвід Японії як країни, яка змогла після Другої Світової війни не тільки у короткий строк відновити свою економіку, а й стати однією з найбільш розвиненою у технологічному відношенні країною.

В Японії процес реконструкції розпочався ще до завершення війни. Зокрема, у 1946 році команда японських інженерів, науковців, економістів та фахівців з різних галузей промисловості, спираючись на наукові підходи, розробила план відновлення економіки. Метою цього плану було не лише швидке відновлення інфраструктури, але й створення основ для індустріальної трансформації та подальшого економічного зростання. І одним з ключових елементів цього плану стало впровадження інноваційних технологій та новітніх наукових рішень в процесі відновлення інфраструктури та промисловості, що дозволило мінімізувати витрати та підвищити ефективність економічної реконструкції.

Для реалізації плану були залучені значні фінансові й матеріальні ресурси, а також зібрано команду науковців та

інженерів для розробки передових технологій у ключових сферах виробництва та будівництва. Зокрема, для оперативного відновлення житлового фонду створено новітні технології зведення багатоповерхових будинків з використанням змінних металевих каркасних конструкцій. Крім того, в більшості галузей запроваджено нові науково обґрунтовані методи організації виробництва та ресурсоощадної технології, що дозволило підвищити енергомісткість виробництва та продуктивність праці.

Після визначення економічної незалежності стратегічним пріоритетом повоєнного відновлення, Японія мала не лише провести необхідні реформи, але й впровадити механізми, які б сприяли збільшенню платіжного балансу та підвищенню конкурентоспроможності національної продукції.

Ці цілі можна було реалізувати лише шляхом всебічної модернізації економіки, яка вимагала оптимізації виробничих процесів через інтеграцію наукових розробок, промислових винаходів і впровадження новітніх технологій у виробництво.

Значна роль у цьому процесі належала державній політиці, яка стимулювала технічну та технологічну модернізацію промислового виробництва у приватному секторі. Основним напрямом модернізації було визначено запровадження в промисловість принципів оптимізації, раціоналізації та ощадливого використання ресурсів, що спрямовано на економію, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та зменшення негативного впливу на довкілля.

Одним з ключових елементів урядової політики в цьому напрямі стало формування відповідних рамкових умов, правових норм і стандартів для покращення якості товарів і послуг, а також підвищення ефективності використання ресурсів і раціоналізації управлінських процесів.

У перші післявоєнні роки було науково обґрунтовано та законодавчо закріплено низку нормативно-правових актів, які заклали основу для національної системи раціонального використання ресурсів.

Зокрема, були кодифіковані правила видобутку корисних копалин, стандартизації та маркування сільськогосподарської

продукції й деревини, застосування хімічних добрив у сільському господарстві, а також захисту природних територій, дикої природи, лісових і водних ресурсів.

Державна підтримка стратегії раціонального використання ресурсів відобразилася в урядових програмах структурно-технологічної модернізації та у впровадженні бізнес-стратегій збереження ресурсів, а також в адаптації природооохоронних інновацій, які набули широкого поширення в міжнародній практиці організації та управління бізнесом.

У 1949 році при Міністерстві міжнародної торгівлі та промисловості заснували дорадчий орган – Раду з раціоналізації промисловості. Її основна мета полягала в розробці стратегій для раціоналізації виробництва, а також сприянні обміну інформації між усіма зацікавленими сторонами.

На початку 1951 року Рада з раціоналізації промисловості презентувала документ «Основні напрями політики раціоналізації виробництва в Японії». У цьому документі окреслили механізми для покращення ефективності японських промислових підприємств, включно з модернізацією виробництва та управлінської системи, контролем якості продукції, підвищенням якості матеріалів і сировини, стандартизацією обладнання та процесів, а також розширенням імпорту новітніх технологій та техніки.

Враховуючи, що в післявоєнний час Японія значно відставала у технологічному розвитку та досягнень науки порівняно з індустріально розвиненими країнами, оскільки внутрішнє прискорення наукового прогресу вимагало значних витрат і довгих років. Тому на початковому етапі відновлення уряд зосередився на залученні передових досягнень науки та високих технологій із західних країн, де стрімкий науково-технічний прогрес і винахідництво були результатом систематичних досліджень як у довоєнний період, так і під час війни.

Водночас значне відставання у рівні технологічного розвитку від провідних країн світу відіграло певну і позитивну роль у модернізації Японії. Оскільки для стрімкого зростання

власної економіки, Японія скористалася трансфером та впровадженням передових інновацій та технологій, які вже випробували західні передові країни.

З метою залучення закордонних технологій для модернізації японських приватних компаній у ключових секторах застосовувалися різні урядові заходи захисту. Включаючи й часткове звільнення від оподаткування доходів від експорту, і державні дотації та пільгові податкові умови для стимулювання інвестицій в обладнання та розширення експорту, і знижені ввізні мита та ставки податку на основні засоби для обладнання й машин, що були необхідні для оновлення виробничих потужностей.

Впровадження інноваційних технологій, перейнятих з західного досвіду, сприяло підвищенню продуктивності та якості виробництва, значно скоротивши витрати на процес технологічного оновлення. Одні з найуспішніших проєктів модернізації були у впровадження технології вальцювання у суднобудівній та сталевій промисловості. Це дозволило суттєво зменшити витрати на будівництво, експлуатацію та енергоресурси, а саме: економія досягала приблизно 30 % порівняно з технологіями, що потребували нового будівництва, такими як виплавка металу у доменних печах чи конвертерні процеси безперервного виробництва чавуну і сталі.

При цьому японський уряд бере активну участь як у вдосконаленні та імпорті цих критично важливих технологій, так і в організації укладання вигідних ліцензійних угод. Таким чином, завдяки підтримці уряду та бізнес-стратегії залучення іноземних технологій, реалізованій місцевими підприємствами, Японія у металургійній та суднобудівній галузях зруйнувала стереотип про те, що наявність сировини є необхідною умовою для лідерства у виробництві готової продукції [232].

За повідомленнями Н.А. Супрун [233, с. 103], у перші повоєнні роки західні інноваційні компанії не бачили в японських партнерах серйозних конкурентів, тому продавали їм промислові патенти та ліцензії за відносно низькими цінами. Так, з 1950 по

1970 роки японські компанії придбали понад п'ятнадцять тисяч патентів і ліцензій у західних партнерів. Японці вміло адаптували та, головне, оперативно впроваджували імпортовані технології у виробництво, що прискорило технологічну модернізацію вітчизняної економіки.

Наприклад, для всесвітньо відомої наразі компанії Sony вирішальним стало придбання в американської корпорації Western Electric патенту на напівпровідниковий транзистор. Так, американці винахідники винайшли транзистор, проте не могли знайти йому практичного застосування. Засновники компанії Sony, Масару Ібука та Акіо Моріта, придбали патент за двадцять п'ять тисяч доларів і вперше у світі застосували це винахідницьке рішення для виробництва радіоприймачів. Це кардинально змінило технологію й вплинуло на розвиток всієї сфери, вивівши японську промисловість на провідні позиції у світовому ринку напівпровідників.

Таким чином, стрімкий розвиток у сфері напівпровідників став ще одним прикладом успіху японської промисловості, яка зуміла накопичити досвід і підвищити продуктивність завдяки підтримці зовнішньо торгівельної політики уряду.

Як зазначив Y. Fukasaku [234, р. 197-199], у 1960–1970-х роках західні країни нарешті почали відмовлятися від трансферу інноваційних технологій Японії, але до цього моменту країна вже мала власну основу для НДДКР. І надалі технологічний потенціал Японії зростав завдяки внутрішнім розробкам і дослідженням, що значно сприяло освоєнню імпортованих технологій.

Також важливу роль у цьому відігравала традиція національного бізнесу, спрямована на розвиток дослідницької діяльності в межах певних галузей і адаптацію імпортованих технологій до власних потреб. Поряд з вузьким виробничим трансфером технологій, Японія також активно переймала із західної практики методи організації та оптимізації бізнесу, розвиваючи галузеві інтеграційні зв'язки та співпрацю між компаніями у сфері досліджень і впровадження нових технологій.

У результаті, з одного боку, активне просування нових технологій у межах галузевих асоціацій та жорстка конкуренція між компаніями збільшили ефективність і прискорили їх впровадження та модернізацію виробництва. З іншого – трансфер західних технологій у поєднанні з високо конкурентним характером ринку та високою якістю робочої сили зробив вагомий внесок у відродження японської економіки.

Також однією з ключових ініціатив уряду, поряд зі сприянням трансферу західних технологій, стала підтримка розвитку наукових інновацій та досліджень всередині країни. Це здійснювалося як у межах окремих компаній, так і на базі державних науково-дослідних центрів.

Важливим компонентом промислової політики в цьому напрямі стала активна участь держави в НДДКР, а також стимулювання дослідницької діяльності в приватному секторі. А для інтеграції науки у відновлення та оновлення економіки, у 1952 році була заснована науково-дослідна організація – Японська агенція промислової науки та технологій. Її завдання полягало у сприянні розвитку науки та запровадженні нових технологій у виробничі процеси, що підвищують ефективність та продуктивність промисловості.

У зв'язку з потребою розвитку експортоорієнтованого виробництва, одним з ключових урядових механізмів стало створення та впровадження його наукових стандартів якості. Це призвело до підвищення конкурентоспроможності японської продукції на міжнародному ринку і дозволило збільшити обсяги експорту високотехнологічних товарів, таких як автомобілі, кораблі, сталь та пластмаси. Важливою частиною плану реконструкції було стимулювання приватного сектора до використання наукових знань та досвіду провідних фахівців та експертів з Європи та США, які консультували й навчали місцевих фахівців.

Японія успішно впроваджувала інновації та технології, апробовані передовими країнами, не тільки для швидкого технологічного зростання, але й для посилення конкурентоспроможності своєї національної промисловості.

Ключовим фактором досягнення успіху стало те, що в японській практиці запозичення та застосування іноземних технологій не обмежувались простим копіюванням. Іноземні нововведення поєднувалися з місцевими практиками й нормами та тісно взаємодіяли з ними.

Найважливішим результатом цього процесу стала поява нових «гібридних» технологій. Японські компанії не просто імплементували, а й адаптували та модифікували іноземні технології, враховуючи внутрішні потреби та завдання збереження національної незалежності.

Також значну роль у процесі впровадження інноваційних технологій та наукових розробок у виробництво післявоєнної Японії зіграло розвиток національної системи вищої освіти, основна увага в якій приділялася саме природничим та інженерним спеціальностям.

Таким чином, за активної підтримки уряду японські приватні компанії активно оновлювали іноземні технології, тоді як інженери й науковці створювали нові винаходи та впроваджували передові методи організації виробництва. Ці інновації базувалися на технологічному прогресі та автоматизації виробничих процесів. Вже в перші повоєнні роки Японія почала активно використовувати конвеєрні лінії, що значно підвищило продуктивність праці та сприяло збільшенню ефективності промислового виробництва. Завдяки цьому Японія змогла стати лідером у сфері електроніки та машинобудування.

Також було здійснено значні інвестиції в розвиток енергетичного сектора, що дозволило розробити та впровадити нові методи енергопостачання, зокрема вітрову та атомну енергетику. Це призвело до зростання ефективності енергетичної галузі та зменшення залежності Японії від імпорту нафти та інших енергетичних ресурсів.

У результаті японські винаходи все активніше замінювали іноземні технології в ключових галузях промисловості, таких як суднобудування, машинобудування, автомобілебудування, авіабудування, важка металургія, хімічна промисловість, вимірювальні прилади, електроніка та оптика.

Як зауважує Т. Nicholas, японські винаходи були так само технологічно значущими, як і запатентовані винаходи німецькими та британськими винахідниками в Японії. А це ще раз доказує про високу ефективність і якість внутрішньої винахідницької діяльності [235, р. 272-273].

Отже, можна зробити висновок, що, по-перше, застосовуючи наукові досягнення та передові технології як фундамент для відновлення вітчизняної економіки, Японія домоглася стрімкого економічного зростання і стала одним з провідних лідерів у сфері електроніки та автомобільній промисловості, а також досягла значних успіхів у виробництві сталі та інших важких металів. Наукові дослідження й новітні технології, розроблені на їх основі, відіграли ключову роль у подальшому розвитку сучасної структури та високотехнологічної інфраструктури економіки країни.

По-друге, розвиток науки та винахідництва у повоєнний період був зумовлений кількома важливими факторами, зокрема: політикою центрального уряду, яка сприяла впровадженню та поширенню іноземних технологій через зменшення ризиків для приватного сектору; потужним і конкурентоспроможним приватним сектором, відкритим до впровадження нових технологій і здатним їх вдосконалювати; стимулювання попиту та розвиток освітніх програм; політичним і ідеологічним кліматом, що дозволив досягти консенсусу стосовно національних пріоритетів і адаптованих політичних підходів для їх реалізації.

По-третє, у повоєнний період Японія активно використовувала науку та винахідництво як ключові ресурси своєї економіки, продовжуючи традицію попередніх історичних тенденцій. Це свідчить про наявність у країні сталої національної моделі технологічного розвитку, яка протягом усієї економічної історії була тісно пов'язана з міжнародним трансфером технологій, що відбувався за активної підтримки держави. Успіх модернізації значною мірою був зумовлений тим, що Японія вже мала добре підготовлену основу для цього процесу. Це включало розвинену інфраструктуру наукових досліджень, власні

технології та необхідні організаційні умови для швидкого трансферу та адаптації закордонних технологій під вимоги та можливості внутрішнього виробництва.

По-четверте, використання іноземних технологій з високим інноваційним потенціалом стало центральним елементом стратегії повоєнної відбудови Японії, яка насамперед спрямовувалась на зміцнення внутрішньої інноваційної сфери, включаючи науку, винахідництво та вищу освіту. Завдяки поєднанню внутрішніх та зовнішніх інноваційних ресурсів, модернізація японської економіки значною мірою відбувалася шляхом адаптації запозичених технологій і розробки на їхній основі власних наукових та дослідницьких проєктів.

Вп'яте, японська економіка змогла ефективно реалізувати інноваційний потенціал нових технологій завдяки специфічним аспектам своєї культури та менталітету населення. Ключовими чинниками стали: висока дисциплінованість, економічна активність, здатність до адаптації. Поєднання стрімкої модернізації виробничих процесів з перевагами, такими як високий рівень наукових досліджень, відкритість до інновацій, наявність дешевої робочої сили, підвищена працездатність і дисциплінованість населення, сприяло зростанню продуктивності праці та зниженню собівартості продукції. Усі ці фактори посприяли швидкому економічному зростанню країни.

Вшосте, повоєнна стратегія відбудови Японії, заснована на модернізації та впровадженні науки й інновацій як основних ресурсів економічного зростання, трансформувала країну з імпортера західних технологій в одну з найвпливовіших держав на світовому ринку.

Закордонний досвід та перспективи впровадження японських продуктів в Україні наразі приваблюють завдяки моделі інноваційного розвитку, яка гармонійно поєднує внутрішні та зовнішні фактори модернізації. Це питання є важливим для України, що у процесі післявоєнної перебудови може скористатися успіхами Японії в модернізації та економічному зростанні. Україна може зосередитися на трансфері іноземних технологій, їх адаптації до потреб

вітчизняного виробництва, а також на активному розвитку та впровадженні власних інновацій [233, с. 108-109].

Важливо зазначити, що для України в епоху цифрових технологій саме штучний інтелект у післявоєнний період матиме практичне застосування в багатьох галузях, де потрібен аналіз даних [236, р. 209]. Це дозволить ефективніше опрацьовувати велику кількість інформації, оскільки Україна наразі стикається з багатьма викликами, такими як зруйнована інфраструктура та заміновані території. Маємо надію, що у післявоєнний період технології із застосуванням штучного інтелекту в Україні будуть орієнтовані на відновлення та реабілітацію людей з психологічними травмами, а також тих, хто постраждав фізично від війни. Завдяки інноваціям штучного інтелекту наша країна зможе також покращити свій оборонний сектор.

Також Україні у післявоєнний час варто приділити увагу судовій реформі у сфері інтелектуальної власності. Хоча значні зусилля практиків і науковців були спрямовані на вдосконалення профільного законодавства у цій сфері, проте існують суттєві зауваження до поточної реформи.

Так, Указом Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29 вересня 2017 [237] року мав бути створений Вищий суд з питань інтелектуальної власності, але наразі цей судовий орган так і не запрацював і таким чином ситуація зі захистом прав інтелектуальної власності в нашій державі дійшла критичної межі.

На думку авторки, для захисту прав творців та інших зацікавлених осіб потрібно у післявоєнний час активізувати зусилля і повернутися до питання щодо створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Бо ще у 2019 році розпочалися процедури відбору суддів до цього суду, але після ліквідації Вищої кваліфікаційної комісії суддів ці процеси були зупинені, і наразі цієї судової інституції так і не було створено.

Втім, наразі постає ще одне питання: чи потрібно для удосконалення системи правової охорони та захисту інтелектуальної власності створення і прийняття Кодексу законів

України про інтелектуальну власність? Безумовно, тенденції розвитку інтелектуальної діяльності свідчать і про зростання значення та ролі об'єктів права інтелектуальної та, зокрема, промислової власності в соціально-економічній системі та соціально-корисній діяльності, і про необхідність постійного удосконалення охорони об'єктів патентного права, особливо в умовах інтеграційних процесах України в ЄС, і про надання творчій та інтелектуальній діяльності пріоритетного значення.

Також проблемним питанням є те, що у ЦК України зовсім не приділяється уваги тим об'єктам права, які є пріоритетними в ЄС, а саме: комп'ютерної технології та мережі Інтернет та біотехнологічним винаходам. ЦК України визначає лише основні засади охорони права інтелектуальної власності, а практична регламентація відносин у цій сфері здійснюється профільними законами. Майже усі ці закони прийняті задовго до прийняття ЦК України. І попри те, що з моменту прийняття ЦК України пройшов вже досить тривалий час, але й досі між законами у сфері інтелектуальної власності та цим Кодексом є суперечливі положення, істотні відмінності, неузгодженні норми та прогалини.

Таким чином, у своїй сукупності профільні закони не створюють єдиної системи охорони права на об'єкти інтелектуальної власності, здатної належним чином їх захистити.

Авторка погоджується з позицією О.А. Підпригори [238, с. 78], що «всі правові норми, що стосуються охорони права інтелектуальної власності, мають бути зосереджені в одному законодавчому акті. Безперечно, це мають бути лише основні правила чи норми, але вони повинні бути, їх розміщення в такому акті набагато полегшило б користування законодавством про інтелектуальну власність. Адже набагато зручніше, коли норми, що стосуються того чи іншого об'єкта, викладені в одному законодавчому акті».

Це питання набуло особливої актуальності після того, як Указом Президента був створений Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Насамперед створення Вищого суду мало на меті підвищити якість розгляду судових спорів у сфері

інтелектуальної власності та скоротити строки їх розгляду. Безумовно, що судові спори у сфері захисту та охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності є одними з найскладніших для розгляду, оскільки вимагають знання і специфічних технічних аспектів, і юридичних. Тому і суб'єктам права інтелектуальної власності, і суддям було б набагато легше розібратися у цій складній сфері, якби відповідне законодавство було систематизовано в одному законодавчому акті – Кодексі законів України про інтелектуальну власність.

З процедурної думки кодифікація є найскладнішим видом систематизації, бо передбачає змістовне перероблення нормативно-правових актів, що полягає в усуненні розбіжностей між правовими нормами, прийнятті нових та скасуванні застарілих норм, що регулюють одну й ту ж сферу суспільних відносин, мають і однаковий предмет, і спільні методи регулювання, на основі чого створюється новий кодифікований нормативно-правовий акт. Проте саме систематизація дозволяє виявити й ліквідувати прогалини в правовому регулюванні, досягнути більшої внутрішньої термінологічної єдності та узгодженості, провести уніфікацію норм, застосувати єдині підходи до регулювання окремих об'єктів інтелектуальної власності та, зокрема, патентного права [239, с. 97].

Також як слушно зазначив Голова Верховної Ради України Р.О. Стефанчук [240, с. 90], що нині в Україні законодавство у сфері інтелектуальної власності характеризується такими негативними ознаками як: суперечливість, наявність прогалин, дублювання законодавчих положень, розпорошеність по різних нормативно-правових актах тощо. Як наслідок, відбувається неефективне правове регулювання відносин у цій сфері та неналежний захист прав творців.

Ще раз авторка наголошує на тому, що суттєвими новаціями, які спонукатимуть до перегляду чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності, є створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. А з огляду на зазначене, одним з найбільш ефективних способів розв'язання зазначених проблем є прийняття єдиного кодифікованого

законодавчого акта – Кодексу законів про інтелектуальну власність, який би об'єднав та консолідував усі норми стосовно набуття, охорони та захисту прав інтелектуальної власності, що, з одного боку, полегшило б пошук необхідних положень, а з іншого – сприяло б однозначному правозастосуванню [241, с. 133].

На підставі сказаного та для систематизації законодавства у сфері інтелектуальної власності, авторка пропонує обов'язково повернутися у післявоєнний час до питання прийняття Кодексу законів про інтелектуальну власність.

Отже, починаючи з 24 лютого 2022 року Україна зазнала збройної агресії з боку російських окупантів, яка завдала нашій державі величезних людських, матеріальних, технологічних та інфраструктурних втрат. Тому варто вже зараз започаткувати правову базу для реформування системи інтелектуальної власності, яка дасть можливість у післявоєнний час відбудувати Україну та повернути наших співвітчизників з вимушеної міграції на Батьківщину.

Безперечно, розвиток промислової та цивільної інфраструктури має відбуватися за інноваційними технологіями безпеки та певними технічними нормами. Ті галузі, які й до війни базувалися на застарілих технологіях виробництва і потребували модернізації, мають бути відроджені з урахуванням останніх технічних і технологічних досягнень. Крім того, належне правове регулювання сфери інтелектуальної власності є важливим для інноваційного розвитку та економічного прогресу в післявоєнній Україні. Це особливо важливо для захисту та комерціалізації об'єктів патентного права та створення механізмів реалізації творчих та інноваційних проєктів відбудови України [242, с. 33–34].

Для України вдосконалення законодавства у сфері винахідництва може стати важливим кроком у налагодженні структури економіки та переході на інноваційний розвиток. Забезпечення належного захисту інтелектуальних ресурсів у післявоєнний період є свідченням підтримки державою

вітчизняних творців і інноваційних компаній та однією з умов залучення іноземних інвестицій в Україну.

Крім того, реформи у сфері винахідництва є не лише кроком до реалізації державних програм, а й обов'язком, який Україна має виконати на шляху до вступу в ЄС. Тому держава має створити середовище, в якому розробники та бізнес будуть зацікавлені в забезпеченні охорони прав на об'єкти патентного права саме в Україні, а реформа системи інтелектуальної власності сприяла вітчизняним творцям, підприємствам та бізнесу ефективно впроваджувати свої розробки, дозволяючи збільшувати капітал та отримувати дохід від використання нематеріальних активів [1, с. 439-442].

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства України, окремих провідних закордонних країн, директив ЄС у сфері винахідництва, практики застосування їх норм, а також теоретичного осмислення наукових праць вчених-юристів, фахівців з розвитку новітніх технологій, патентного права, сучасної економіки, авторкою запропоноване нове вирішення наукового завдання цивільного права, яке полягає у розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо приватно-правового регулювання відносин у винахідницькій сфері, вдосконалення механізму регулювання охорони прав на об'єкти патентного права та приведення чинного законодавства України у цій сфері до законодавства ЄС.

Для відродження України у післявоєнний період та з метою створення ефективного механізму охорони прав на об'єкти патентного права авторка робить висновки про необхідність розв'язання наступних питань теоретичного та прикладного характеру:

1. У результаті ґрунтовного вивчення і порівняльного аналізу законодавства України у сфері охорони прав на об'єкти патентного права, відповідного законодавства провідних іноземних країн та, зокрема, законодавства країн ЄС, науковим розробкам, присвячених досліджуваній проблематиці, виявлені наступні позитивні аспекти, що видаються корисними в контексті модернізації законодавства України у цій сфері:

– з метою забезпечення формування єдиних підходів у наданні правової охорони винаходам і корисним моделям необхідно вивчати специфіку і законодавства, і судової практики закордонних країн. У результаті аналізу законодавства у сфері винахідництва окремих країн, а саме: Великої Британії, США, КНР, Японії, країн-членів ЄС авторка прийшла до висновку, що у цих країнах різний підхід щодо охорони прав на корисні моделі. Проте є загальні підходи щодо правової охорони прав на секретні винаходи;

– розвиток правової охорони у сфері винахідництва в країнах ЄС був заснований на міжнародних угодах з питань охорони права інтелектуальної та, зокрема, промислової власності, укладених зусиллями цілої низки міжнародних організацій – Міжнародного союзу з охорони промислової власності, ВОІВ, СОТ. Важливу роль у заснуванні Європейського патентного відомства також відіграли зусилля Ради Європи, однак суттєвою перепорою у функціонуванні загальноєвропейського патентного відомства вважалась неузгодженість та різноманітність національного законодавства з питань патентування;

– нині в ЄС спостерігається активізація розвитку правової системи у сфері винахідництва. Для сучасного етапу розвитку законодавства ЄС у цій сфері є процес універсалізації законодавств країн-членів ЄС з метою подолання будь-яких перешкод на шляху впровадження та практичного використання об'єктів винахідництва в єдиному просторі ЄС;

– в ЄС приділяється вагома увага новим об'єктам сфери винахідництва, а саме: біотехнологічним винаходам та винаходам у сфері комп'ютерних технологій. Це пов'язано з тим, що ці сфери є ключовими для науково-технічного прогресу та мають важливе значення для розвитку промисловості. Також, оскільки в ЄС відсутнє єдине національне регулювання для таких нових об'єктів, це спрощує процес узгодження відповідних питань між країнами-членами;

– наразі в країнах ЄС тимчасово зупинено процес гармонізації законодавства щодо правової охорони корисних моделей. Це пов'язано з тим, що значна кількість експертів у цій сфері висловилися проти впровадження такої системи охорони. Основними причинами цього є юридична нестабільність запропонованої системи, недостатній рівень винахідництва, який вимагається для визнання корисної моделі охороноздатною, надмірно тривалий термін охорони та нездатність цієї форми захисту ефективно конкурувати з чинною системою охорони винаходів.

Порівняння національного законодавства у сфері охорони прав на об'єкти патентного права із законодавством країн ЄС та інших провідних країн світу, вивчення специфіки положень, новацій закордонного правового регулювання у цій сфері та тенденцій розвитку є важливим як для законотворчої діяльності, так і для використання міжнародного досвіду з метою ефективнішого впровадження реформ в Україні. З огляду на процес адаптації українського законодавства до норм країн ЄС, авторка пропонує зосередити увагу саме на європейському законодавстві.

2. Аналіз реформи національного законодавства у сфері охорони прав на об'єкти патентного права свідчить, що в Україні сформовано основи законодавчої бази у цій сфері. Для її створення залучено значний науковий доробок, а також використано як міжнародний, так і вітчизняний досвід. Загалом українське законодавство у сфері винахідництва здебільшого відповідає міжнародним нормам і вимогам ринкової економіки. Однак очевидно, що чинне патентне законодавство України має певні недоліки та потребує вдосконалення, що вимагає всебічного теоретичного аналізу для поліпшення правового регулювання та врегулювання відносин у цій сфері.

Слід зазначити, що Україна слідує за сучасними світовими тенденціями щодо охорони об'єктів патентного права. Вони є предметом наукових досліджень провідних вітчизняних фахівців у таких галузях як, наприклад, економіка, філософія, психологія та право. Для української юридичної науки їхня робота відіграє важливу роль, оскільки дає можливість визначити наукові напрями винахідницької сфери.

3. Завдяки оновленню національного законодавства у сфері винахідництва була обмежена фармацевтична монополія та забезпечений вихід на ринок дійсно інноваційних лікарських засобів від виробників генеричних компаній.

Зокрема, по-перше, володілець патенту на винахід, об'єктом якого є активний фармацевтичний інгредієнт лікарського засобу, більше не зможе розраховувати на автоматичне продовження

строку чинності майнових прав на цей об'єкт права. Такі зміни були спрямовані на боротьбу з «вічнозеленими патентами».

По-друге, спеціальним законодавством у сфері винахідництва встановлені нові суворі критерії патентоздатності корисної моделі, що говорить про нову, безумовно позитивну тенденцію у майбутньому, коли патентуватимуть дійсно інноваційні препарати.

По-третє, в спеціальне законодавство у сфері охорони прав на винаходи імplementоване так зване «положення Болар», необхідність якого давно обговорює фармацевтична спільнота. Запровадження «положення Болар» допоможе вітчизняним компаніям збільшити виробництво генеричних препаратів та забезпечити баланс інтересів між виробниками доступних ліків та споживачами цієї продукції.

По-четверте, наразі виробники генеричних препаратів мають можливість ввозити на митну територію України чинні фармацевтичні інгредієнти для проведення досліджень з метою подальшої реєстрації препарату.

Загалом зміни в патентному законодавстві України сприятимуть розвитку фармацевтичної галузі, у тому числі шляхом розширення асортименту доступних лікарських засобів.

4. У результаті порівняльного аналізу законодавства України у сфері службового винахідництва, відповідного законодавства країн ЄС та світу, виявлено, що наразі недостатньо врегульовані відносини між сторонами у зв'язку зі створенням, розподілом майнових прав і використанням службових винаходів (корисних моделей). Це створює значні ускладнення в процесі застосування відповідних правових норм, внаслідок чого зацікавленим особам не може бути забезпечена швидка та ефективна правова охорона на об'єкти патентного права, створені в умовах службової діяльності. Чинне законодавство потребує подальшого вдосконалення, тим більше, що розширення міжнародної співпраці робить необхідним і актуальним перегляд чинних законів у цій сфері та гармонізацію національного законодавства з міжнародними нормами.

5. Аналіз законодавства у сфері службового винахідництва окремих провідних країн ЄС показав, що, цікавими та виправданими видаються наступні положення, які можуть бути імплементовані у законодавство України найближчим часом:

1) визнання за творцем об'єкта права первинних майнових та особистих немайнових прав на службовий винахід (корисну модель);

2) розподіл службових винаходів (корисних моделей) на категорії та встановлення правового режиму на ці об'єкти патентного права;

3) визначення механізму реалізації майнових прав сторін на винахід чи корисну модель, створених у зв'язку з виконанням трудового завдання;

4) збалансування юридичних обов'язків та суб'єктивних прав сторін у договірних відносинах з приводу використання службових об'єктів патентного права.

До першої категорії віднести винахід (корисну модель), створений працівником-винахідником у зв'язку з виконанням трудового завдання. Право на отримання патенту на винахід (корисну модель) буде мати роботодавець, якщо між сторонами у цивільно-договірному порядку врегульована передача майнових прав. Працівник-винахідник має одержати винагороду, що відповідає економічній цінності винаходу (корисної моделі) й (або) іншої вигоди, яка може бути одержана роботодавцем.

До другої – винахід (корисна модель), створений працівником-винахідником за власною ініціативою з використанням виробничих знань, досвіду, секретів виробництва та обладнання роботодавця. Право на отримання патенту буде за працівником-винахідником. У цьому випадку роботодавець буде мати переважне право на укладення договору на безоплатне використання цього об'єкта патентного права у певній обмеженій сфері.

Розподіл службових об'єктів патентного права на категорії дозволить диференційовано підійти до визначення між сторонами майнових прав на винаходи (корисні моделі) для створення

в нашій державі атмосфери сприяння та заохочення до винахідницької діяльності.

6. Встановлено, що для врегулювання правовідносин, що складаються між уповноваженими державними органами (замовник об'єкта права), творцями об'єктів права, науковими установами, підприємствами, організаціями та закладами вищої освіти (виконавець замовлення) на об'єкт патентного права, створений у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти, є розробка і реалізація правового механізму розподілу прав на створені винаходи та корисні моделі та правового режиму їх використання у цивільному обороті, який повинен враховувати інтереси й творців об'єкта патентного права, й виконавця замовлення, й інвестиційні державні інтереси.

7. Запропоновано у патентному законодавстві визначити наступний механізм реалізації майнових прав на об'єкт, створений у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти:

1) первинне майнове право інтелектуальної власності на об'єкт, створений у процесі виконання НДДКР за бюджетні кошти, належить творцю об'єкта права;

2) творець об'єкта права подає науковій установі, організації, підприємству, закладу вищої освіти, що є виконавцем замовлення (далі – виконавець), письмове повідомлення про створений ним об'єкт права з описом, що розкриває суть зазначеного об'єкта;

3) після одержання від творця об'єкта права повідомлення виконавець має вчинити наступні дії: протягом одного місяця направити замовнику повідомлення про створений об'єкт права в процесі виконання НДДКР, протягом двох місяців укласти з творцем об'єкта права цивільно-правовий договір про набуття виконавцем майнових прав на зазначений об'єкт;

4) у разі укладення між сторонами договору творець об'єкта права отримує винагороду, що відповідає економічній цінності зазначеного об'єкта та/або іншої вигоди, яка може бути одержана від використання об'єкта права. Виконавець буде мати право подати заявку на отримання охоронного документа на зазначений об'єкт чи передати право на його отримання замовнику;

5) якщо виконавець відмовляється від укладення цивільно-правового договору з творцем об'єкта права або суттєво порушив його умови, право на отримання охоронного документа на зазначений об'єкт залишається за творцем. У цьому разі виконавець буде мати право на отримання безоплатної невиключної ліцензії на використання зазначеного об'єкта, а замовник – право на укладення цивільно-правового договору із творцем об'єкта права про набуття майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт права;

6) центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України та галузеві академії наук (замовник), які здійснюють фінансування зазначених НДДКР, будуть мати право на отримання невиключної безоплатної ліцензії для використання цього об'єкта з метою виконання робіт або постачання продукції для державних потреб;

7) у разі, якщо створений об'єкт права віднесено до державної таємниці (в інших випадках визначених законом), то майнові права на зазначений об'єкт передаються замовнику.

8. Обґрунтована доцільність піднесення особистих немайнових прав винахідника на об'єкти патентного права на вищий рівень. Ця позиція полягає в тому, що особисті немайнові права є важливими для людини. Визнання суспільством особистих немайнових прав винахідників на створені ними об'єкти патентного права будуть стимулювати творчу діяльність людини та більшою мірою сприятимуть до впровадження цих винаходів та корисних моделей.

Спираючись на традицію права європейських країн, Конституція України визначила чіткий напрямок регулювання відносин у сфері винахідництва на користь творця та гарантує кожній людині охорону результатів її інтелектуальної, творчої діяльності. Цей принцип закріплений і в міжнародно-правових нормах. Поясненням таких змін є переосмислення ролі та значення людини в системі соціальних пріоритетів, того, що на сучасному етапі розвиток суспільства, його прогрес залежить від результатів інтелектуальної, творчої діяльності людини та впровадження об'єктів права інтелектуальної власності.

9. Аналізуючи досвід України та провідних закордонних країн у сфері трансферу технологій та/або її складових у виробництво, слід зазначити, що лише податкова підтримка розробникам інновацій та споживачам, які проводять впровадження технологій та/або її складових та активна участь держави у створенні відповідних центрів з трансферу інноваційних технологій як на законодавчому рівні, так і за допомогою довгострокового фінансування, може розв'язати проблемні питання активізації інноваційних процесів.

Наразі Україні потрібно сконцентровувати увагу саме на впровадження інноваційних технологій воєнної сфери для захисту нашої країни від російської збройної агресії. Поява та вдосконалення інноваційних технологій у цій сфері здатна істотно вплинути на характер розвитку озброєння, спеціальної та військової техніки й, відповідно, на характер війни.

10. Україна, прагнучи до європейської інтеграції, активно приводить своє національне законодавство у відповідність до законодавства ЄС, зокрема і у сфері охорони прав на об'єкти патентного права. Це відіграє ключову роль у досягненні відповідності європейським нормам і створює в нашій державі сприятливі умови для науково-технічного прогресу. Однак тут важливе не просте копіювання тих чи інших підходів у винахідницькій сфері, які проведені у законодавстві ЄС, а системний науковий підхід до внутрішньої узгодженості та врахування усіх елементів позитивного вітчизняного права. Такий комплексний підхід сприятиме розвитку ефективної інноваційної моделі, яка підвищить конкурентоспроможність нашої країни на міжнародній арені й стане базисом для її стійкого розвитку.

11. Звертається увага на те, що для вдосконалення системи охорони та захисту інтелектуальної власності, Україні доцільно розробити та ухвалити Кодекс про інтелектуальну власність, який би всебічно врегульовував відносини у цій сфері. Запровадження такого Кодексу розширить сферу його застосування та об'єднає юридичні норми у логічну та узгоджену систему. Це значно спростить трактування правових норм і їх практичне використання у сфері інтелектуальної власності.

Систематизація законодавства у сфері інтелектуальної власності в єдиному нормативному акті, такому як Кодексі України про інтелектуальну власність, могла б значно полегшити розгляд судових спорів. Це сприятиме кращому розумінню як юридичних, так і технічних аспектів, пов'язаних з цією галуззю. Такий крок забезпечить прозорість, зручність застосування норм та підвищить ефективність охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

12. Для того щоб скорегувати напрямки післявоєнного відновлення нашої держави, авторка пропонує розглянути досвід Японії як країни, яка змогла після Другої Світової війни не тільки у короткий строк відновити свою економіку, а й стати однією з найбільш розвиненою у технологічному відношенні країною.

Так, у повоєнний період Японія активно використовувала науку та винахідництво як ключові ресурси своєї економіки, продовжуючи традицію попередніх історичних тенденцій. Це свідчить про наявність у країні сталої національної моделі технологічного розвитку, яка протягом усієї економічної історії була тісно пов'язана з міжнародним трансфером технологій, що відбувався за активної підтримки держави.

Успіх модернізації значною мірою був зумовлений тим, що Японія вже мала добре підготовлену основу для цього процесу. Це включало розвинену інфраструктуру наукових досліджень, власні технології й необхідні організаційні умови для швидкого трансферу та адаптації закордонних технологій під вимоги й можливості внутрішнього виробництва.

Японська економіка змогла ефективно реалізувати інноваційний потенціал нових технологій завдяки специфічним аспектам своєї культури та менталітету населення. Ключовими чинниками стали: висока дисциплінованість, економічна активність, здатність до адаптації.

Поєднання стрімкої модернізації виробничих процесів з перевагами, такими як високий рівень наукових досліджень, відкритість до інновацій, наявність дешевої робочої сили, підвищена працездатність і дисциплінованість населення, сприяло зростанню продуктивності праці та зниженню

собівартості продукції. Усі ці фактори посприяли швидкому економічному зростанню країни.

Закордонний досвід та перспективи впровадження японських продуктів в Україні наразі приваблюють завдяки моделі інноваційного розвитку, яка гармонійно поєднує внутрішні та зовнішні фактори модернізації. Це питання є важливим для України, що у процесі післявоєнної перебудови може скористатися успіхами Японії в модернізації та економічному зростанні. Україна може зосередитися на трансфері іноземних технологій, їх адаптації до потреб вітчизняного виробництва, а також на активному розвитку та впровадженні власних інновацій.

13. Робиться висновок, що війна в Україні завдала нашій державі величезних людських, матеріальних, технологічних та інфраструктурних втрат. Тому варто вже зараз започаткувати правову базу для реформування системи інтелектуальної власності, яка дасть можливість у післявоєнний час відбудувати Україну та повернути наших співвітчизників з вимушеної міграції на Батьківщину.

Безперечно, розвиток промислової та цивільної інфраструктури має відбуватися за інноваційними технологіями безпеки та певними технічними нормами. Ті галузі, які й до війни базувалися на застарілих технологіях виробництва і потребували модернізації, мають бути відроджені з урахуванням останніх технічних і технологічних досягнень. Крім того, належне правове регулювання сфери інтелектуальної власності є важливим для інноваційного розвитку та економічного прогресу в післявоєнній Україні. Це особливо важливо для захисту та комерціалізації об'єктів патентного права та створення механізмів реалізації творчих та інноваційних проєктів відбудови України.

Україна має значний потенціал для розвитку інноваційної економіки та вдосконалення законодавства у сфері винахідництва є важливим кроком на цьому шляху. Забезпечення ефективної охорони та захисту інтелектуальних прав сприятиме не лише підтримці вітчизняних розробників, але й створить сприятливі

умови для залучення іноземних інвестицій. Це також є необхідною умовою для інтеграції України в ЄС.

Держава повинна створити таке середовище, де бізнес і розробники будуть зацікавлені реєструвати свої інновації саме в Україні. Проведення реформ у сфері інтелектуальної власності дозволить не лише захистити права творців, але й стимулювати підприємства до впровадження нових технологій, що сприятиме зростанню економіки. Таким чином, Україна зможе ефективно використовувати свої нематеріальні активи, збільшуючи капітал і розширюючи можливості для економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ярошевська Т.В. Шляхи вдосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності: аналіз реформи та концепція відродження України у післявоєнний час. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск. №2. С. 435–442.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифікована 16 вересня 2014 року Верховною Радою України та Європейським парламентом. Офіційний вісник України. 2014. №75, Т 1. Ст. 2125.

3. Якубівський І.Є. Об'єкти патентного права. Правова держава. 2021. №43. С. 112-121. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/240988/240894> (дата звернення: 12.05.2025).

4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 січня 1993 р.: зб. нормат. актів з питань промислової власності. Київ: Вища школа, 1998. С. 27–47.

5. Г.О. Андрущук, Л.І. Работягова. Реформа патентної системи США: аналіз змін. *Наука, технології, інновації*. 2017. № 3. С. 61–69.

6. Ярошевська Т.В. Охорона прав промислової власності: приватно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2021. 506 с.

7. Patent Act №. 121 of April 13, 1959 /World Intellectual Property Organization. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?fileid=299486> (дата звернення: 16.04.2025).

8. Nishi M. Recent amendments to the Patent act of Japan. *Less Nouvelles*. 2012. V. XLVII. №1. P. 6.

9. Patent Law of the People's Republic of China /State Intellectual Property Office of the P.R.C. URL: http://www.english.sipo.gov.cn/laws/lawsregulations/201101/t20110119_566244.html (дата звернення: 18.05.2025).

10. Kostenmerkblatt – Gebühren und Auslagen des Deutschen Patentamts und des Bundespatentsgerichts. URL: <http://www.transpatent.com/gesetze/mbkosten.html> (дата звернення: 20.05.2025).

11. Patentgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 16 Dezember 1980 (BGBl. 1981 I S. 1), das zuletzt durch Artikel 4 des Gesetzes vom 8. Oktober 2017. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/patg/BJNR201170936.html> (дата звернення: 20.02.2025).

12. France Intellectual Property Code as amended by Act №2006-236 of 1 March 2006. URL: http://www.jpo.go.jp/shiryou_e/s_sonota_e/fips_e/pdf/france_e/e_chit_eki_zaisan.pdf (дата звернення: 25.05.2025).

13. Ярошевська Т.В. Проблеми охорони прав промислової власності в Україні : монографія. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. 372 с.

14. Ярошевська Т.В. Досвід закордонних країн щодо врегулювання відносин у сфері правової охорони винаходів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика». 2015. №6. С. 127–130.

15. Работягова Л.І. Патент як форма охорони секретних винаходів. *Інтелектуальний капітал*. 2005. №5. С. 39–47. URL: <http://www.ndiiv.org.ua/ua/library/view-patent-jak-forma-pravovoji-okhorony-sekretnykhvynakhodiv.html#ixzz3tR5rLJhu> (дата звернення: 12.06.2025).

16. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. №3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №16. Ст. 93.

17. Інтелектуальна власність у формуванні інноваційної економіки України: проблеми законодавчого забезпечення та державного регулювання /упоряд. Г.О. Андрощук. Київ: Парламентське вид-во, 2010. 384 с.

18. Андрощук Г.О., Работягова Л.І. Інститут корисної моделі у патентному праві ЄС. *Інтелектуальна власність*. 2001. №11. С. 37–41.

19. Utility Model Act (as amended up to Act of September 2, 1994, on the Reform of the Professional Statute of Attorneys and

Patent Attorneys). URL: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=982> (дата звернення: 28.03.2025).

20. Codice della proprietà industriale, a norma dell'articolo 15 della legge 12 dicembre 2002. n. 273. URL: <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/deleghe /05030dl.htm> (дата звернення: 30.06.2025).

21. Law No. 11/1986 of March 20, 1986 on Patents (as last amended by Law No. 14/2011 of June 1, 2011). URL: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs /laws/es/es/es148es.pdf> (дата звернення: 12.07.2025).

22. Романюк Т.В. Правова охорона корисних моделей у деяких країнах Європи: досвід для України. *Часопис Київського університету права*. 2014. №4. С. 210–213.

23. Fiorini A. The Codification of Private Law in Europe: Could the Community Learn from the Experience of Mixed Jurisdiction. *Electronic Journal of Comparative Law*. 2008. Vol. 12.1. URL: <http://www.ejcl.org/121/art121;7.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

24. Dänemark – Gebrauchsmusterschutz in Kraft getreten. *GRUR Int*. 1992. № 7. С. 561–562.

25. Zhong Hui. Suggestions on perfecting China's system of patent for utility model. *C.P.T.* 1998. № 2. Р. 25–28.

26. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (переглянута у Брюсселі 14 грудня 1900 р., у Вашингтоні 2 червня 1911 р., у Гаазі 6 листопада 1925 р., у Лондоні 2 червня 1934 р., у Лісабоні 31 жовтня 1958 р., у Стокгольмі 14 липня 1967 р., змінена 2 жовтня 1979 р.). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_123 (дата звернення: 14.06.2025).

27. Ярошевська Т.В. Охорона промислової власності в Україні в умовах європейської інтеграції: монографія. Кам'янське: ДДТУ, 2017. 452 с.

28. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 року і змінена 2 жовтня 1979 року URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2610-wipo> (дата звернення: 14.07.2025).

29. Міндрул А.В. Особливості проведення експертизи заявок на торговельні марки: Європейський Союз та Україна. *Інтелектуальна власність*. 2006. №11. С. 15–20.

30. Patent Cooperation Treaty (1970) URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/textdetails/13065> (дата звернення: 16.04.2025).

31. Васильєв Є.О. Розвиток міжнародної правової охорони промислової власності у ХХ столітті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 27-32.

32. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) від 15 квітня 1994 р. Офіційний вісник України. 2010. №84. Ст. 2989.

33. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі від 5 лютого 2008 року. Протокол ратифіковано Законом України від 10 квітня 2008 р. №250-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. №23. Ст. 213.

34. Паладій М.В. Тенденції розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Право України*. 2002. №2. С. 98–102.

35. Шевелева Т.М. Європейські стандарти захисту прав інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність*. 2003. №3. С. 56–57.

36. Договір про патентне право від 01.06.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895_002 (дата звернення: 16.06.2025).

37. Про приєднання України до Договору про патентне право: Закон України від 22 листопада 2002 р. №245-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №3. Ст. 20.

38. Жилінкова О.В. Договірне регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні та за кордоном: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 280 с.

39. European Convention on the International Classification of Patents for Invention Paris, 19.XII.1954. European Treaty Series – № 17. URL: <https://rm.coe.int/168006457d> (дата звернення: 18.07.2025).

40. Васильєв Є.О., Розвиток правової охорони об'єктів права промислової власності у країнах ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №12. С. 20–29.

41. Resolution (52) 49 (12 September 1952) – (Adopted by the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/09000016805e37ae>

42. European Convention relating to the Formalities required for Patent Applications Paris, 11.XII.1953. URL: <https://rm.coe.int/168006457c> (дата звернення: 18.06.2025).

43. European Convention on the International Classification of Patents for Invention Paris, 19.XII.1954. European Treaty Series – №17. URL: <https://rm.coe.int/168006457d>

44. Strasbourg Agreement Concerning the International Patent Classification (of March 24, 1971). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/291766> (дата звернення: 20.06.2025).

45. Convention on the grant of european patents (European patent convention) and attached annexes. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201065/volume-1065-i-16208-english.pdf> (дата звернення: 24.06.2025).

46. Гілленбранд Г. Правовий захист біотехнологічних винаходів: передумови, зміст, обсяг та перспективи на майбутнє. *Інтелектуальна власність*. 2003. №3. С. 42–48.

47. Directive 98/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 July 1998 on the legal protection of biotechnological inventions. *OJ L* 213. 30.07.1998. P. 13–21. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1998:213:0013:0021:EN:PDF> (дата звернення: 24.06.2025).

48. Council Regulation (EEC) №1768/92 of 18 June 1992 concerning the creation of a supplementary protection certificate for medicinal products. *OJ L* 182. 02.07.1992. P. 1–5. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R1768> (дата звернення: 24.06.2025).

49. Слободян О.М. Захист винаходів у галузі біотехнології в рамках Директиви 98/44/ЄС про правову охорону біотехнологічних винаходів. *Університетські наукові записки*. 2012. №3 (43). С. 152–159.

50. Herrmann, J., Rowlandson M. The Role of Ethics and Morality in EU Law [Text]. *Journal of International Biotechnology Law*. 2008. Vol. 5, 6. P. 241–251.

51. Zimmer F.-J. Act Implementing the Directive on the Legal Protection of Biotechnological Inventions in Germany. *Biotechnology Law Report*. 2005. Vol. 24. №5. P. 561–568.

52. Bostyn S.J.R. Narrow Trousers and Narrow Patents, a Health Risk? Product Protection or Purpose-Bound Protection for Biotechnological Inventions. *BioScience Law Review*. 2005. Vol. 5. №2. P. 89–95.

53. Crespi R.S. The European Biotechnology Patent Directive is Dead. *Trends in Biotechnology*. 1995. Vol. 13. №5. P. 162–164

54. Palombi L. Patentable Subject Matter, TRIPS and the European Biotechnology Directive, Australia and Patenting Human Genes. *University of New South Wales Law Journal*. 2003. Vol. 9. №4. P. 26–35.

55. Nott R. The Novartis Case in the EPO. *European Intellectual Property Review*. 1999. Vol. 21. №1. P. 33–36.

56. Plomer A. Constitutional Limits on Moral Exemptions to European Biotech Patents. *Festschrift till Marianne Levin*. Stockholm: Norstedts juridik, 2008. P. 487–502.

57. Schertenleib D. The Patentability and Protection of DNA-based Inventions in the EPO and the European Union. *European Intellectual Property Review*. 2003. Vol. 25. №3. P. 125–132.

58. Якубівський І.Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2019. 43 с.

59. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the patentability of computer implemented inventions /COM/2002/0092 final COD 2002/0047. *Official Journal of the European Union*. C 151E. 25.06.2002. P. 0129–0131.

60. Склярів І.М. Комп'ютерні програми та патентна охорона. *Інтелектуальна власність*. 2003. №5. С. 21–27.

61. Amended Initial Proposal for a Directive approximating the legal arrangements for the protection of inventions by utility model. *Official Journal of the European Union*. C248, 2000. 29.08. P. 56.

62. Андрощук Г.О. Винахідницька активність в країнах Європейського Союзу: стан та тенденції. *Інтелектуальна власність*. 2001. №3. С. 6–9.

63. Ярошевська Т.В. Охорона винаходів та корисних моделей в країнах ЄС. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. №6. С. 100–104.

64. Ярошевська Т.В. Реформування системи охорони промислової власності в умовах євроінтеграційних процесів в Україні. Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 березня 2019 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 36–39.

65. Ярошевська Т.В. Правова охорона, захист та комерціалізація об'єктів права промислової власності в умовах євроінтеграційних процесів. *Ампаро*. Том. 2. 2022. С. 166–172.

66. Ярошевська Т.В. Проблемні питання охорони прав на об'єкти промислової власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. №24. Т. 1. С.110–114.

67. Шишка Р.Б. До врегулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2023. №4. С.193–197.

68. Цивільне право України: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. У 2 частинах. /за ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч.1. Загальна. К.: Видавництво Ліра-К, 2020, 736 с.

69. Михайлюк Г.О. Міжнародні угоди як форма (джерело) вдосконалення цивільного законодавства України. *Часопис цивілістики: науково-практичний журнал*. 2014. Вип. 17. С. 35–40.

70. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 №1906-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 04.06.2025).

71. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12/stru#Stru> (дата звернення: 04.06.2025).

72. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні /за ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. Київ: Ін-Юре, 2003. 236 с.

73. Шишка Р.Б. Інтелектуальна власність: охорона і захист. *Конституція України – основа модернізації державного суспільства*. Харків, 2001. С. 455–457.

74. Крижна В.М. Реалізація конституційного права на результати інтелектуальної діяльності. *Конституція України – основа модернізації державного суспільства*. Харків, 2001. С. 493–495.

75. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 14.06.2025).

76. Підпригора О.А. Загальні положення про право інтелектуальної власності у Цивільному кодексі України. *Право України*. 2003. №7. С. 97–101.

77. Право інтелектуальної власності: науково-практичний коментар до книги четвертої Цивільного кодексу України /за заг. ред. М.В. Паладія, Н.М. Мироненко, В.О. Жарова. Київ: Парламентське вид-во, 2006. 432 с.

78. Кузнєцова Н.С. Стан і тенденції розвитку цивілістичної науки в Україні. *Право України*. 2014. №6. С. 9–14.

79. Ярошевська Т.В., Єфімова А.О. Охорона права промислової власності: нормативно-правовий аспект. *Herald of Zaporizhzhia National University. Jurisprudence*. No. 2. 2021. С. 27–32.

80. Ярошевська Т.В. Становлення інституту права промислової власності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. №4. Т. 1. С. 109–113.

81. Ярошевська Т.В. Поняття права промислової власності та його джерела. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. №23 (ч. 1). Т. 1. С. 288–292.

82. Ярошевська Т.В. Визначення поняття винаходу (корисної моделі) в патентному законодавстві України. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2014. №1. С. 101–103. URL:

<http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/24> (дата звернення: 14.06.2025).

83. Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»: Закон України від 02 жовтня 2012 р. № 5407-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 47. Ст. 644.

84. Гарєєв Є.Ш. Поняття винаходу у законодавстві України: проблеми та недоліки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 56. С. 231–239.

85. Работягова Л.І. Патент на корисну модель: забезпечення балансу прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2006. №5. С. 26–34.

86. Ярошевська Т.В. Охорона прав промислової власності: приватно-правовий аспект. автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 39 с.

87. Капіца Ю.М. Охорона прав на корисні моделі: тенденції у Європейському Союзі та виклики для України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. №3. С. 27-40.

88. Про введення воєнного стану в Україні: Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 04.07.2025).

89. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01 квітня 2022 року № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення: 14.05.2025).

90. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформи патентного законодавства» у Закон України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі»: Закон України від 27 липня 2020 р. № 816-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/816-20> (дата звернення: 12.05.2025).

91. Ярошевська Т.В. Проблемні питання створення та охорони біотехнологічних винаходів. Trends in the development of

modern scientific thought: матеріали Х Міжнар. наук.-практ. конф. (Ванкувер, Канада, 23–26 листопада 2020 р.). С. 282–284.

92. Шишка Р.Б. Протидія патентному тролінгу в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 23. С. 73–76.

93. Ярошевська Т.В. Реформування законодавства України у винахідницькій сфері: позитивні зміни та проблемні питання. *Правова охорона інтелектуальної власності в умовах євроінтеграційних процесів*. Т. 2. : збірник тез III Міжнар. науково-практичної конференції Управління проектами. Ефективне використання результатів наукових досліджень та об'єктів інтелектуальної власності (Київ, 17 березня 2021 року). Київ: Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, 2021. 246 с. С. 239–245.

94. Tamara Yaroshevska. The history of formation and current trends of development of the invention in Ukraine. *Evropský politický a právní diskurz*. 2021. № 2. Р. 129–134.

95. Олена Пономарьова. Досвід країн ЄС щодо етичних аспектів патентування біотехнологій у сфері медицини і формації. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. №2. С. 23–28.

96. Капіца Ю. М. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу: формування, інститути, напрями розвитку. Київ: Академперіодика, 2017. 664 с.

97. Маліновська І.М. Сучасні тенденції правової охорони інтелектуальної власності. *Право та інновації*. 2018. № 3 (23). С. 110–116.

98. Ярошевська Т.В. Напрямки удосконалення регулювання приватних правовідносин у сфері промислової власності в умовах євроінтеграційних процесів в Україні. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Одеса, 10–11 квітня 2020 р.). Одеса: МГУ, 2020. С. 71–75.

99. Андрощук Г. О. Економіко-правовий аналіз регулювання відносин у сфері службового винахідництва. *Наука та інновації*. 2012. Т. 8. № 1. С. 89–111.

100. Копіл Я.В. Секретні, службові винаходи і комерційна таємниця: співвідношення правових тубінститутів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2024. №3. С. 28–37.

101. Андрощук Г. Все про службові винаходи. Профспілки України. 1997. №4. С. 103–109.

102. Ярошевська Т.В. Право на службовий винахід: історичний досвід та сучасність. *Право України*. 2004. № 7. С. 136–138.

103. Lewis D.O. Employees' inventions: ownership and compensation provisions in the United Kingdom. *Industrial Property*. 1980. №12. P. 258–261.

104. Phillips J. Employees' inventions and the Patent Act 1977. Kemuth Mason, Hampshire, U. K., 1984. P. 53.

105. Kumakuza Yoshio. The Employee Invention in Japan. *Industrial Property in Asia and the Pacific*. 1985. № 10. P. 25.

106. Красовська А.Г. Правова охорона об'єктів промислової власності в Україні та технологічно розвинутих країнах. *Інтелектуальна власність*. 2005. № 12. С. 12–18.

107. Gaul D. Der Einfluss eines Betriebsüberganges auf Arbeitnehmererfindungen. *GRUR*. 1987. № 9. P. 590–601.

108. Kumakuza Yoshio. The Employee Invention in Japan. *Industrial Property in Asia and the Pacific*. 1985. № 10. P. 25.

109. Андрощук Г. Про правовий режим службових винаходів. *Українське комерційне право*. 2001. № 1. С. 13–18.

110. Hans Shade. Employees Inventions – Law and Practice in the Federal Republic of Germany. *Industrial Property*. 1972. № 9. P. 249–250.

111. Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 424 с.

112. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 21 листопада 2002 року № 228-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-IV#Text> (дата звернення: 14.07.2025).

113. Conwell A., Sally C. Employees rights in innovative works. International Labour Review. Geneva, ILO, June-July. 1980. №2. P. 23–30.

114. Halvorsen A. Law and practice of employee inventions in Sweden. Symposium on employee inventions, org. by The State Office for Patents, and Trademarks of Romania in cooperation with WIPO. Bucharest, 1992, Oct. 6-7. Geneva, 1993. 190 p.

115. Ku K. University links in promoting and exploiting inventions. WIPO Asian Round Table on the links between the industrial property system and its users. Jakarta, Indonesia, January 18-20, 1995. 130 p.

116. The protection of salaried authors and inventions. Tripartite meeting on salaried authors and inventions. Geneva: ILO, 1987. 110 p.

117. Fiolka J. Polish patent law enacted. PW. 1993. № 53. P. 23–30.

118. Halvorsen A. Law and practice of employee inventions in Sweden. Symposium on employee inventions, org. by The State Office for Patents, and Trademarks of Romania in cooperation with WIPO. Bucharest, 1992, Oct. 6-7. Geneva, 1993. 190 p.

119. German laws relating to inventions of employees and directives issued thereunder. Ipap. 1995. № 45. P. 22–44.

120. Phillips J., Hoolaham M. Employees' inventions in the United Kingdom: law and practice. ESC Publishing Limited, Oxford, 1982. 164 p.

121. White T.A. Blanko. Patents for inventions and the protection of Industrial Designs. London.: Stevens&Sons, 1974. 749 p.

122. Patents at colleges and universities. CORG Washington. 1985. №4. P. 9–14.

123. Глухівський Л. Службовий винахід у контексті національного законодавства: проблеми неврегульованості. *Право промислової власності*. 2003. №2. С. 24–28.

124. Ярошевська Т.В. Право на службовий винахід : дис. ... к-та юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 198 с.

125. Ярошевська Т.В. Поняття службового винаходу. *Право України*. 2005. № 6. С. 84–86.

126. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08> (дата звернення: 04.06.2025).

127. Руденко І.С. Правовий режим об'єктів права інтелектуальної власності, створених при виконанні трудового договору. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2007. №1. С. 54–63.

128. Проект Трудового кодексу: вноситься Кабінетом Міністрів України 25 грудня 2025 року. URL: https://spo.fpsu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/d1_proekt-trudovogo-kode__su-ukrayiny-25122024.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

129. Підопригора О.А. Право інтелектуальної власності і новий Цивільний кодекс України. *Вісник Академії правових наук*. 2003. № 2. С. 399–413.

130. Ярошевська Т.В. Право на службовий винахід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 19 с.

131. Канарик Ю.С., Філоненко В.В. Особливості патентування секретних винаходів в Україні та аналіз зарубіжного досвіду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 90–93.

132. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: монографія. Харків: Видавництво Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 368 с.

133. Харитонов О.І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади): монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 346 с.

134. Ярошевська Т.В. Суб'єкти права на об'єкти промислової власності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. №6. С. 92–95.

135. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України /А.Г. Ярема, В.Я. Карабань,

В.В. Крищенко та ін. Севастополь: Ін-т юрид. дослід., 2004. Т. 2: А.С.К. 864 с.

136. Yaroshevskaya T. Property right of the inventor to an object of industrial property under the legislation of Ukraine: problems and solutions. *Intellectus. Magazine of Intellectual Property*. 2020. №3–4. P. 81–87.

137. Крижна В.М. Види договорів у сфері інтелектуальної власності. *Інтелектуальний капітал*. 2004. №4. С. 36–42.

138. Підпригора О.О. Законодавство України про інтелектуальну власність. Харків: Консум, 1997. С. 131–136.

139. Цивільне право України: підручник у 2 ч. /за ред. Р.Б. Шишки. Київ: НУДПС України, 2013. Ч. 1. 630 с.

140. Шляхи удосконалення правової охорони та захисту об'єктів промислової власності в Україні: аналіз, пропозиції: монографія /за ред. Орлюк О.П. Київ: Лазуріт-Поліграф, 2009. 132 с.

141. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 1 грудня 1998 р. №284-XIV. *Відомості Верховної Ради*. 1999. №2–3. Ст.20.

142. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 вересня 2006 р. №143-V (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. №45. Ст. 434.

143. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. №922-VIII (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №9. Ст. 89.

144. Красніков В.С. Бюджетні кошти, договори і права інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність*. 2009. №4. С. 29–35.

145. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11 липня 2001 р. №2623-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №48. Ст. 253.

146. Якубовський М.М., Кіндзерський Ю.В. Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості України на період до 2017 року. *Економіка України*. 2007. №11. С. 7–8.

147. Корсунський С.В. Трансфер технологій та їх комерціалізація через міжнародне співробітництво. *Наука та інновації*. 2007. № 6. С. 104–105.

148. Підпригора О.О. Правові форми державного стимулювання науково-технічної творчості (у світі Конституції України). *Право України*. 1996. № 12. С. 96–105.

149. Мельник О.М. Суб'єкт права інтелектуальної власності та його цивільно-правовий статус: монографія. Харків: НУВС, 2003. 156 с.

150. Підпригора О.А. Проблеми цивільно-правового захисту права інтелектуальної власності. *Інтелектуальний капітал*. 2002. №2. С. 4–9; №3. С. 3–10.

151. Шишка Р.Б. Механізм правового регулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності. *ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Львів, 18 листопада 2016). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 297–305.

152. Ярошевська Т.В. Право на винахід, створений у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. *Юридична наука в сучасному світі: здобутки та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 27 вересня 2019 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2019. С. 65–68.

153. Ярошевська Т.В. Право творця на об'єкт патентного права, створеного у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. *Порівняльний аналіз цивільного, трудового, господарського та процесуального законодавства України та Литви: матеріали круглого столу* (Дніпро, 30 вересня 2020 р.). Дніпро: ДДУВС, 2020.

154. Ярошевська Т.В. Кому повинні належати майнові права на службовий винахід? *Право України*. 2008. № 4. С.41–45.

155. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: монографія /Л.С. Нецька, О.М. Піцан, М.К. Галянтич та ін.; за заг. ред. В.В. Луця. Тернопіль: Вид-во Підручники і посібники, 2007. 256 с.

156. Васецький В.Ю. Права людини як сучасна тенденція розвитку демократичних держав. *Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах*. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. Вип. 8. С. 130–134.

157. Макода В.Є. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. *Право України*. 2012. №9. С. 128–142.

158. Мельник О.М. Охорона інтелектуальної власності в Україні. *Форум права*. 2014. №2. С. 258–261.

159. Шишка Р.Б. Немайнові права авторів. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. №3 (30). С. 110–116.

160. Шишка Р.Б. Особисті немайнові права у сфері інтелектуальної власності. *Доктринальні засади розвитку держави та права: національні та міжнародні аспекти: монографія* /заг. ред. Ю.Л. Бошицького. Київ: Видавництво Ліра-К, 2014. 439 с

161. Якубівський І.Є. Майнові права інтелектуальної власності як об'єкти цивільного обороту. *Право та інновації*. 2014. №4. С. 30–38.

162. Кохановська О.В. Особисті немайнові права фізичних осіб як інститут цивільного права України. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. 2010. №85. С. 4–6.

163. Чепульченко Т.О. Права людини як цінність у сучасній державі. *Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах*. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2017. Вип. 8. С. 288–292.

164. Стефанчук Р.О. До питання про особисті немайнові відносини як структурну складову предмета цивільного права. *Вісник Академії правових наук України*. Харків: Право, 2005. №3. С. 136–149.

165. Цивільне право України: курс лекцій у 6-ти томах /за ред. Р.Б. Шишки, В.А. Кройтора. Харків: Еспада, 2004. Т. 1. 392 с.

166. Ярошевська Т.В. Зміст особистих немайнових прав творця на об'єкти промислової власності. *Юридична наука*

в ХХІ столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 8–9 травня 2020 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 68–71.

167. Андрощук Г.О., Копіл Я.В. Інститут секретних винаходів у забезпеченні національної безпеки держави: проблемні питання. *Інформація і право*. 2023. №2 (45). С. 172–185.

168. Глухівський Л.Й. Державна таємниця та охорона прав на винаходи. *Інтелектуальна власність*. 2005. №9. С. 21–24.

169. Ярошевська Т.В. Особисті немайнові права творців на об'єкти патентного права. Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 1–2 лютого 2019 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 39–43.

170. Yaroshevskaya T.V. The subjective rights of creators to objects of patent law. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. №6. P. 210–215.

171. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

172. Богданов В.Л., Капіца Ю.М. Винахідницька діяльність при проведенні досліджень і розробок та комерціалізації їх результатів. *Вісник НАН України*. 2016. №12. С. 87–98.

173. Ярошевська Т.В. Питання правової охорони майнових прав на об'єкти промислової власності. *Часопис цивілістики*. 2019. № 33. С. 67–72.

174. Ярошевська Т.В. Суб'єкти права на службовий винахід. *Право України*. 2006. № 3. С. 71–74.

175. Miyoshi Y. Getting Your Invention Reward System Right. *Managing Intellectual Property, Supplement*. Japan IP, Focus, 2005. URL: <http://www.managingip.com> (дата звернення: 25.04.2025).

176. Інтелектуальна власність: словник-довідник у 2-х т. / [за ред. О.Д. Святоцького]. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2000. Т. 1: Авторське право і суміжні права. 356 с.

177. Ярошевська Т.В. Майнові права на службовий винахід. *Право України*. 2006. №8. С. 82–85.

178. Потехна В. Правова охорона винаходів у законодавстві України і США. *Інтелектуальна власність*. 2005. № 1. С. 38–45.

179. Договірні правовідносини при створенні та використанні об'єктів інтелектуальної власності / В. М. Герасименко, М. М. Солощук, Л. Ю. Федченко [та ін.]. *Право України*. 1999. № 7. С. 77–81.

180. Прудіус О.В. Роль та значення трудового договору на сучасному етапі розвитку національного законодавства про працю. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002. №2. С. 133–140.

181. Правові питання взаємовідносин, пов'язаних із створенням службових винаходів / О. Карпенко, В. В. Клявлін, О. Д. Святоцький [та ін.]. *Право України*. 1998. № 9. С. 34–37.

182. Intellectual property code. Legislative Part (France). *Industrial Property*. 2003. № 7-8. P. 0001–0035.

183. Patents at colleges and universities // CORG. Washington. 2005. P. 9–14.

184. Костюк В.Л., Бонблак В.В. Проблемні питання застосування положень щодо комерційної таємниці в трудовому договорі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 2. С. 46–52.

185. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених: зб. наук. праць / В. М. Крижна. Х.: Харківський ун-т внутр. справ, 1999. Вип. 5. С. 110–117.

186. Ярошевська Т.В. Проблеми врегулювання в Україні правовідносин у сфері трансферу технологій в умовах європейської інтеграції. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 21–22 травня 2020 р.)*. Суми: СумДУ, 2020. С. 346–349.

187. Кам'янська О.В. Управління трансфером технологічних машинобудівних підприємствах: автореф. дис. ... канд. економ. наук: 08.00.04. Київ, 2008. 19 с.

188. Падучак Б.М. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері трансферу технологій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2011. 20 с.

189. Henn R., Lubbe H., Spath L. Employment and the Transfer of Technology. Berlin.: Springer–Verlag, 1986. P. 5

190. Holliday G. The role of western technology in soviet economic redevelopment. *Boulder*. 1979. P. 10.

191. Clements C.O. Introducing new technology the role of technology consultants. *PW*. 1988. №12. P. 24.

192. Сімсон О.Е. Правовий аналіз поняття технології. *Питання інтелектуальної власності*: зб. наук. праць /за ред. О.Д. Святоцького. Київ: Академія Правових наук України, 2006. Вип. 4. С. 354–374.

193. Атаманова Ю.Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави: монографія. Харків: Вид-во «ФІНН», 2008. 424 с.

194. Погуляєв С.Ю. Передача технології як вклад в просте товариство: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2002. 19 с.

195. Всесвітня організація інтелектуальної власності. Основи інтелектуальної власності /ред. Г.І. Якіменко. Київ: Юридичне видавництво «Ін Юре», 1999. 578 с.

196. Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»: Закон України від 02 жовтня 2012 р. №5407-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №47. Ст. 644.

197. Галиця І.О. Комерціалізація інтелектуальної власності та прикладних наукових досліджень. *Економіка України*. 2001. №2. С. 63–66.

198. Денисюк В.А. Стан та перспективи розвитку передачі (трансферу) технологій в Україні. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період*. 2000. №16. С. 370–377.

199. Денисюк В.А. Міжнародний трансфер технологій: сучасний зміст, аналіз закордонної та національної статистики. *Економіст: науковий журнал*. 2005. №2. С. 42–47.

200. Іжевський П.Г. Вплив та врахування транс акційних витрат при виборі організаційної форми трансферу технологій. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*, 2004. Вип. 69. С. 198–203.

201. Науменко А.О. Деякі аспекти трансферу технологій як конфліктної ситуації у ринкових відносинах. *Конфлікти в суспільстві: діагностика і профілактика*: матеріали III Міжнар. наук.-прак. конф. /ред. М. І. Пірен, А. М. Зельницький та ін. Київ: КВГІ, 1995. 545 с.

202. Соловйов В.П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики: монографія /В.П. Соловйов, Г.І. Кореняко, В.М. Головатюк. Київ: Фенікс, 2008. 224 с.

203. Економіко-правові проблеми у сфері інтелектуальної власності: монографія /О.П. Орлюк, О.Б. Бутнік-Сіверський, С.Ф. Ревуцький та ін. Київ: НДІ інтелектуальної власності АПрН України, 2006. 372 с.

204. Федулова Л.І. Економічна природа технологій та технологічного розвитку. *Економічна теорія*. 2006. №6. С. 3–16.

205. Радіонова І.В. Основні форми та етапи здійснення трансферу технологій промислових підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. №3 (15). С. 59–64.

206. Економічний розвиток і державна політика: навчальний посібник /Ю.М. Бажал, О.І. Кілієвич, О.В. Мертенс та ін.; за заг. ред. Ю.І. Єханурова, І.В. Розпутенка. Київ: УАДУ, 2001. 480 с.

207. Білоус-Сергєєва С.А. Комерціалізація інтелектуального продукту через трансфер технологій. *Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект*. 2010. С. 200–202.

208. Галиця І.О. Комерціалізація інтелектуальної власності та прикладних наукових досліджень. *Економіка України*. 2001. №2. С. 63–66.

209. Кацура С.М. Трансфер технологій та дифузія інновацій як елементи регіонального інноваційного процесу. *Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект*: зб. наук. праць. 2009. С. 42–45.

URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2009_2/0646.pdf (дата звернення: 25.06.2025).

210. Фіщенко О.М. Обґрунтування доцільності здійснення операцій трансферу технологій: зб. наук. праць у 9 т. Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. Т. 6: Економіка: проблеми теорії та практики. 2009. С. 1523–1530.

211. Frascati Manual. Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development. URL: http://europa.eu.int/estatref/info/sdds/en/rd/rd_frascati_manual_2002.pdf (дата звернення: 15.06.2025).

212. Родіонова І.В. Основні форми та етапи здійснення трансферу технологій промислових підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. №3 (15). С. 59–64.

213. Касич А.О., Бурківська В.А. Трансфер технологій як механізм інноваційного розвитку підприємства. *Класичний приватний університет*. 2018. №6 (11). С. 188–194.

214. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 16 січня 2003 р. №433-IV (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №13. Ст. 93.

215. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11 липня 2001 р. №2623-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №48. Ст. 253.

216. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. №40-IV (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №36. Ст. 266.

217. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 1 грудня 1998 р. №284-XIV. *Відомості Верховної Ради*. 1999. №2–3. Ст. 20.

218. Прохорова В., Бажанова О., Грицина О. Трансфер технологій як складова інноваційно орієнтованого розвитку підприємства. *Аграрна економіка*. 2019. Т. 12. №3–4. С. 71–76.

219. Ярошевська Т.В. Досвід окремих закордонних країн у сфері трансферу технологій. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2014. №7/8. С. 98–101. URL:

<http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/41> (дата звернення: 25.04.2025).

220. Гросул В.А. Проблеми інноваційної діяльності в Україні. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2010. №1 (3). С. 76–82.

221. Нагорняк Г.С., Нагорняк І.С., Вовк Ю.Я. Вплив трансферу технологій на інноваційні процеси: український та зарубіжний досвід. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. №2. С. 117–127.

222. Ярошевська Т.В. Аналіз законодавства ЄС та окремих технологічно розвинених країн у сфері трансферу технологій. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2015. №3. С. 86–90. URL: http://lsej.org.ua/3_2015/3_2015.pdf (дата звернення: 25.08.2025).

223. Ярошевська Т.В. Проблемні питання врегулювання в Україні сфери трансферу технологій. *Двадцять четверті економіко-правові дискусії*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 28 лютого 2018 р.). Львів: Наукова спільнота, 2018. С. 96–98.

224. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: монографія /за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. 383 с.

225. Ярошевська Т.В. Удосконалення механізмів врегулювання правовідносин у сфері трансферу технологій. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. №3. С. 95–99.

226. Yaroshevska T. An improvement of mechanisms of the regulation of legal relations in the field of technology transfer under conditions of the integration of Ukraine into the EU. Theoretical and practical aspects of the development of the European Research Area: collective monograph /edited by authors. 3rd ed. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2020. 308 p. P. 282–303.

227. Леонов В.В., Наливайко А.Д., Поляєв А.І. Нові технології, нові системи озброєння, новий характер війн. Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету

оборони України імені Івана Черняхівського. Київ. 2016. С. 119–125.

228. Ярошевська Т.В. Трансфер технологій як складова інноваційного розвитку України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. №1. 2022. С. 46–53.

229. Ярошевська Т.В. Переваги та недоліки використання технологій штучного інтелекту в умовах війни та післявоєнний час. *Науковий вісник ДДУВС*. 2024. № 1. С. 152–158.

230. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text> (дата звернення: 15.07.2025).

231. Ярошевська Т.В. Гендерна рівність в умовах воєнного стану в Україні. *Соціологія права*. 2024. № 3–4 (48–49). С. 217–223.

232. Maximizin, U.S. Interests in Science and Technology Relations with Japan. DC: The National Academies Press, National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. URL: <https://doi.org/10.17226/5850> (дата звернення: 15.07.2025).

233. Супрун Н.А. Державна політика стимулювання наукових досліджень і технологічних інновацій як основа повоєнної модернізації економіки Японії / Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи : міжнародна колективна монографія / В. Небрат, А. Беляк, О. Курбет та ін.; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2023. С. 96–110.

234. Fukasaku Y. Origins of Japanese industrial research: Prewar government policy and in-house research at Mitsubishi Nagasaki Shipyard. *Research Policy*. 1992. № 21 (3). P. 197–213. URL: [https://doi.org/10.1016/0048-7333\(92\)90016-W](https://doi.org/10.1016/0048-7333(92)90016-W) (дата звернення: 25.08.2025).

235. Nicholas T. The origins of Japanese technological modernization. *Explorations in Economic History*. 2011. № 48 (2). P. 272–291.

236. Tetiana Frantsuz-Yakovets, Kyrylo Anisimov, Alevtyna Biryukova, Hanna Kolisnykova, Tamara Yaroshevskaya. Constitutional Guarantees of Intellectual Property Protection in the Context of Digital Transformation: Ukrainian Experience. *Journal of the University of Latvia. Law*. №17. 2024. P. 209–222.

237. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29 вересня 2017 р. №299/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2992017-22722>

238. Підпригора О.А. Чи потрібно Україні Кодекс про інтелектуальну власність? *Університетські наукові записки*. 2005. №12 (13–14). С. 75–79. URL: <http://univer.km.ua/visnyk/731.pdf> (дата звернення: 25.08.2025).

239. Андросчук Г.О., Дорошенко О.Ф. Кодифікація права промислової власності Польщі: аналіз основних положень нового законопроекту. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. №4. С. 89–99.

240. Стефанчук Р.О. До питання про кодифікацію законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Право України*. 2016. №11. С. 86–91.

241. Ярошевська Т.В. Правова охорона та комерціалізація винаходів в умовах реформування патентного законодавства України. *Scientific opinions about law and history collective monograph* / International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 2022. 240 p. P. 113-133.

242. Драпушко Р.Г., Горінов П.В., Філик Н.В. Шляхи реформування системи охорони інтелектуальної власності в контексті військових загроз. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2022. Вип. 1 (8). С. 32–41.

Наукове видання

ЯРОШЕВСЬКА Тамара Василівна

**ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ ПАТЕНТНОГО ПРАВА
ТА КОНЦЕПЦІЯ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ
У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС**

Монографія

**Підписано до друку 09.10.2025. Формат 60×84 1/16
Папір друк. Друк — різнограф. Ум.-друк. арк. 13,78
Тираж — 300. Зам. № 50/25**

**Видавець і виготовлювач
Дніпровський державний технічний університет
51918, м. Кам'янське, вул. Дніпробудівська, 2**

**Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців серія ДК № 5399
від 26.07.2017 р.**